

**Міністерство освіти і науки України
Слов'янський державний педагогічний університет**

ОСВІТА І КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Випуск 2

**Матеріали
науково-теоретичної та науково-методичної конференції
викладачів та студентів
Слов'янського державного педагогічного університету,
учителів загальноосвітніх закладів**

**(філологічний факультет,
20-22 квітня 2010 р.)**

Затверджено
на засіданні ученої ради СДПУ.
Протокол № 4 від 11.03.2010 р.

Слов'янськ – 2010

Освіта і культура в контексті Болонського процесу. Випуск 2 / Матеріали науково-теоретичної та науково-методичної конференції викладачів та студентів Слов'янського державного педагогічного університету, учителів загальноосвітніх закладів (філологічний факультет, 20-22 квітня 2010 р. / Відп. ред. Н.М. Маторіна. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – 163 с.

Розглядаються актуальні питання російського, українського й загального мовознавства та літературознавства, методики викладання мови та літератури в педагогічному вузі та загальноосвітніх закладах.

Збірник розраховано на наукових робітників, викладачів педагогічних вузів, учителів, аспірантів, студентів тощо.

Випуск підготовлено за матеріалами наукових досліджень викладачів, аспірантів та студентів СДПУ, учителів загальноосвітніх закладів.

Редакційна колегія:

В.А. Глущенко – доктор філологічних наук, професор;

С.М. Швидкий – кандидат історичних наук, доцент;

Н.І. Овчаренко – кандидат філологічних наук, доцент;

А.Г. Спічка – кандидат педагогічних наук, доцент;

І.М. Казаков – кандидат філологічних наук, доцент;

Н.М. Маторіна – кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

<i>Бавыкина Л.Д.</i> О ПОДБОРЕ ДИДАКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА ДЛЯ МОРФЕМНОГО И СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОГО РАЗБОРОВ СЛОВ.....	9
<i>Баглай Ю.М.</i> РОМАН ОСКАРА УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ» ЯК ПАМ'ЯТКА ДЕКАДЕНТСЬКОЇ ДОБИ.....	11
<i>Бараненко К.О.</i> ТЕМА МИТЦЯ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА.....	12
<i>Беличенко О.Л.</i> С.М.СОЛОВЬЕВ – ПОЭТ-СИМВОЛИСТ И РЕЛИГИОЗНЫЙ ДЕЯТЕЛЬ.....	14
<i>Блохіна О.В.</i> «ЧЕРВОНЕ І ЧОРНЕ» Ф.СТЕНДАЛЯ ЯК РОМАН НОВОГО ТИПУ	15
<i>Боженко Н.В.</i> ЗАСОБИ ГУМОРУ ТА САТИРИ В ТВОРАХ ОСТАПА ВИШНІ	16
<i>Борисенко О.С.</i> ПЕТЕРБУРГСКИЕ МОТИВЫ В ТВОРЧЕСТВЕ О. МАНДЕЛЬШТАМА.....	19
<i>Бурова Е.В.</i> ТИПОЛОГІЯ УРОКІВ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ШКОЛИ ...	21
<i>Виляда М.М.</i>	24
СВОЄРІДНІСТЬ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ГАЙДАМАЦЬКОГО РУХУ В ЛІТЕРАТУРІ ПОЛЬСЬКОГО РОМАНТИЗМУ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	24
<i>Винникова Т.С.</i> В.В.ВИНОГРАДОВ О ГРАММАТИЧЕСКОЙ ОМОНИМИИ	26
<i>Вовк А.С.</i> ПРОБЛЕМА ЛАКУНАРНОСТІ В КУЛЬТУРІ РІЗНИХ МОВ	27
<i>Гаврилова Н.А.</i> ТИПЫ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ЛИРИКЕ О. МАНДЕЛЬШТАМА.....	30
<i>Гарбузов Є.В.</i> ТЕОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС У ТВОРЧОСТІ ФРАНЦА КАФКИ..	32

Гладий О.С. О ТИПАХ ЭНАНТИОСЕМОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ.....	34
Гончарова С.С. ПЕДАГОГІЧНИЙ АКЦЕНТ «ШКІЛЬНИХ ВЕСЕЛИНОК» ГРИЦЯ БОЙКА.....	36
Горобець Ю.Ю. ЗМІНИ СЕМАНТИКИ СЛІВ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ЯК ЗАСІБ ЗБАГАЧЕННЯ ЇЇ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ	38
Гриценко О.П. КОНЦЕПЦІЯ ИНФЕРНАЛЬНОГО ГЕРОЯ В РОМАНЕ Л.Н. АНДРЕЕВА «ДНЕВНИК САТАНЫ».....	40
Грозь Е.А. О ПОНЯТИИ «СИНТАКСИЧЕСКАЯ ОШИБКА» В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА.....	42
Дмитриченко Д.В. К ВОПРОСУ О СИСТЕМЕ УРОКОВ ПО ИЗУЧЕНИЮ ПОВЕСТИ А.С.ПУШКИНА «КАПИТАНСКАЯ ДОЧКА» В ШКОЛАХ УКРАИНЫ.....	44
Жукова Т.В. ВТІЛЕННЯ ІДЕЇ «ДВОХ СВІТІВ» В ТВОРІ Е.Т. ГОФМАНА «ЖИТТЄВА ФІЛОСОФІЯ КОТА МУРРА»	46
Залезська А.М. ФІЛОСОФСЬКА ТРАГЕДІЯ "ФАУСТ" ЯК ВИДАТНА ЛІТЕРАТУРНА ПАМ'ЯТКА ЕПОХИ	47
Зенцова С.О. РОЛЬ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ	49
Зинковская О.В. РАЗВИТИЕ РЕАЛИЗМА В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ XIX ВЕКА.....	51
Казарян А.Г. АНАЛІЗ СТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЖИВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НОВЕЛІ «BRIEF EINER UNBEKANNTEN» VON STEFAN ZWEIG	53
Каморникова Ю.В. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ».....	54
Касьянова Н.В. ИЗУЧЕНИЕ НАУЧНОЙ ФАНТАСТИКИ В XX ВЕКЕ	56

Коваль М.С. КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ І СВІТУ В П'ЄСАХ Е. ЙОНЕСКО «ГОЛОМОЗА СПІВАЧКА» ТА «НОСОРОГИ».....	57
Кононенко Ю.Р. СТИЛЕВОЙ КОЛОРИТ РОМАНА В. АСТАФЬЕВА «ПРОКЛЯТЫ И УБИТЫ»	59
Кошелєва І.В. ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Ф. ДЮРРЕНМАТТА (на матеріалі п'єси «Гостина старої дами»)	60
Лавська Л.В., Маторіна Н.М. ПРО ПОНЯТТЯ «СЛОВОТВОРЧЕ ГНІЗДО»	62
Лазаренко А.К. ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ «МАЛЫХ» ПОВЕСТЕЙ В. ТЕНДРЯКОВА.....	64
Ларина О.В., Маторин Б.И. СИСТЕМА СПРАВОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	66
Литвиненко Я.І. ДИСКУРС МАТЕРИНСТВА У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХІХ – ХХ СТОЛІТТЯ	68
Лістрова М.Ю. АНТИВОЄННО-ГУМАНІСТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ СВІТУ ТА ЛЮДИНИ У ПОЕЗІЇ ЙОГАНЕСА БЕХЕРА ТА ПЕРЕДУМОВИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ	70
Лынова О.В. ФИЛОСОФСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ПУШКИНСКОГО «ПРОРОКА»	72
Магула Н.В. ВПЛИВ ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ НА РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ У НЕОДНОРІДНОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	74
Маторин Б.И. К ВОПРОСУ ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ «СЛОВАРЯ РУССКОЙ ОНОМАСТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ» НА ЗАНЯТИЯХ ПО ЯЗЫКУ В ВУЗЕ.....	75
Маторина Н.М.	77
К ВОПРОСУ ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ СЛОВАРЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ЯЗЫКУ В ВУЗЕ	77

Мирошниченко І.А. ОБ ИЗУЧЕНИИ СИНТАКСИСА В ПРИКЛАДНОМ АСПЕКТЕ..	79
Наквасина О.М. ДЕКАБРИСТСКИЙ ИДЕАЛ ЛИЧНОСТИ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА.....	80
Новикова О.С. НЕСКОЛЬКО ОБЩИХ ЗАМЕЧАНИЙ О ЛЕКСИКО- СЕМАНТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЯХ В СФЕРЕ НАИМЕНОВАНИЙ ЛИЦ ЖЕНСКОГО ПОЛА	82
Олесневич О.В. СИНОНИМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОСТОРОВИХ ВЕЛИЧИН В ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ЛІНИ КОСТЕНКО	83
Орел А.С. ПРОБЛЕМА «ДАВНЬОРУСЬКОГО ПЕРІОДУ» В ДОСЛІДЖЕННІ ФОНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ.....	85
Паніна О.В. ТРАДИЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДРАМИ В.ВИННИЧЕНКА	87
Панченко І.В., Панченко П.К. ПРОЕКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ	90
Піддубна В.В. ОБРАЗ СЛОВА В ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА ЯК ЗНАК НЕОБАРОКОВОЇ КУЛЬТУРИ.....	97
Полищук Н.Н. ОСОБЕННОСТИ РЕШЕНИЯ РУССКОЙ ТЕМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ АНДРЕЯ БЕЛОГО.....	99
Полищук Ю.С. КОНФЛИКТ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА В РОМАНЕ Е. ЗАМЯТИНА «МЫ»	100
Пушкова Ю.І. ЧОЛОВІЧИЙ ІМЕННИК м.ЄНАКІЄВА (найуживаніші імена). 102	
Решетняк О.О. ДО ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА КІЛЬКІСНОГО СКЛАДУ ПАРТИКУЛ У СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ.....	104
Рожкован М.С. ОБРАЗ ХРИСТА В ЛИРИКЕ А. БЛОКА.....	105

Рославицева Н.А. ОБРАЗ РЕБЕНКА В ТВОРЧЕСТВЕ А.А. БЛОКА, Ф. СОЛОГУБА, К. БАЛЬМОНТА И А. БЕЛОГО	106
Рудюк О.В. ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ВВІЧЛИВОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	108
Савескул Д.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТАФОР ПОЕТАМИ ПРАЗЬКОЇ ШКОЛИ.....	109
Самойлова М.П. АНАЛІЗ СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ТВОРІ Н.HESSE „PETER SAMENZIND“	110
Сбітнєва І.М. ДІЄСЛІВНІ АНТИЛЕКСЕМИ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ БІБЛІЇ ХХ СТОЛІТТЯ	112
Сегін Л.В., Денисенко Н.О. ПРИЗВИСЬКА М. ІЗЮМА	114
Сегін Л.В., Нікуліна О.Ю. ПРИЗВИСЬКА ШКОЛЯРІВ м. КРАМАТОРСЬКА.....	118
Сергєєва А.О. СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ТЕКСТ	122
Слущенко Е.С. ОСОБЕННОСТИ ХРОНОТОПА В РОМАНЕ В.В. ВЕРЕСАЕВА «В ТУПИКЕ».....	124
Сологуб Л.А. К ВОПРОСУ О ЗАИМСТВОВАНЫХ НАРЕЧИЯХ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	126
Стрижак Т.В. ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ МИР ПОЭЗИИ Ф.И.ТЮТЧЕВА.....	127
Сущенко О.О. МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНИХ ЗАГОЛОВКІВ.....	128
Сущенко О.О. ПРИНЦИП ЦИКЛІЧНОСТІ ТА ОСНОВНІ МОТИВИ В ЗБІРЦІ «КНИГА ПІСЕНЬ» Г. ГЕЙНЕ	130

<i>Тарасенко Т.А.</i> КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ Й СВІТУ В П'ЄСІ Е. ЙОНЕСКУ «НОСОРОГИ» ТА ВИВЧЕННЯ ЦЬОГО ТВОРУ В ШКОЛІ.....	132
<i>Тарасенко Т.А.</i> ЕКСПРЕСИВНІ МОЖЛИВОСТІ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК У ТВОРЧОСТІ ІВАНА БАГРЯНОГО	134
<i>Тендітна Н.М.</i> ЕСТЕТИЧНЕ СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТІ	136
<i>Тихончук Г.С.</i> ТЕМАТИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.....	139
<i>Толмачова Т.А.</i> КОНФЛІКТ ОСОБИСТОСТІ Й ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ В РОМАНІ-АНТИУТОПІЇ ДЖ. ОРУЕЛЛА «1984»	142
<i>Топалова О.В.</i> ТАРАС ШЕВЧЕНКО В РЕЦЕПЦІЇ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА.....	144
<i>Шатская И.Ю.</i> К ВОПРОСУ ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ ПО ИЗУЧЕНИЮ СИНТАКСИСА И ПУНКТУАЦИИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ЯЗЫКУ (на материале бессоюзных сложных предложений)	146
<i>Швидка А.В.</i> ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ПАРАДИГМИ ДІЄСЛОВА: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	147
<i>Швидка Н.В.</i> ВИГУКОВІ НЕЧЛЕНОВАНІ РЕЧЕННЯ ІЗ СЕМОЮ "ЗАБОРОНА"	154
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	159

**О ПОДБОРЕ ДИДАКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА
ДЛЯ МОРФЕМНОГО И СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОГО
РАЗБОРОВ СЛОВ**

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **Н.М.Маторина**

В данных тезисах предлагается система заданий для проведения морфемного и словообразовательного разборов слов на занятиях по языку в вузе с использованием морфемных и словообразовательных словарей русского и украинского языков: **1.** Охарактеризуйте "Школьный словообразовательный словарь" З.А. Потихи; **2.** Почему словарь назван словообразовательным? Верно ли это?; **3.** Произведите морфемный анализ предложенных слов, расположите их по алфавиту. Расставьте ударения в словах; **4.** Выпишите из словаря 10 слов (например, на букву О), в которых морфемный и этимологический (исторический) анализы не совпадают. В каких случаях знание этимологии слова содействует лучшему пониманию и усвоению его правописания?; **5.** Выпишите из словаря 10 слов со связанными корнями. Сделайте морфемный анализ этих слов; **6.** Выпишите из словаря по одному слову, содержащему: а) греческие словообразовательные элементы, помещенные в приложении 2 словаря; б) латинские словообразовательные элементы. Объясните значение этих элементов. Покажите морфемную структуру выбранных слов; **7.** Выпишите из словаря примеры слов, корни которых имеют чередования. Найдите несколько слов с комбинированными чередованиями. Сделайте морфемный анализ выбранных слов; **8.** Определите основы приведенных ниже слов и укажите, из каких морфем они состоят; **9.** Выпишите из словаря по 10 примеров слов с омонимичными корнями и с омонимичными суффиксами. Раскройте значение морфем. Сделайте морфемный анализ всех слов; **10.** Составьте гнезда родственных слов для указанных слов. Сделайте морфемный анализ всех слов. Сверьтесь со словарем З.А. Потихи; **11.** Произведите морфемный анализ слов *звездочка, елочка, лодочка, ласточка, сорочка*. Почему именно эти слова выбраны для анализа? В какие словарные гнезда они входят? Составьте эти гнезда. Проверьте по словарю З.А. Потихи; **12.** Выпишите из словаря по три примера слов, в которых отмечены следующие чередования звуков в корне: *д//ж, к//ч, о//а, нуль звука//е, нуль звука//о, ц//ч, е//о, с//д*. Сделайте морфемный анализ этих слов; **13.** Пользуясь словарем, сравните корневые

части слов и объясните причины их "несовпадения"; **14.** Выпишите из словаря по 10 слов соответственно с материально выраженным окончанием, нулевым окончанием и без окончания. Что в словаре предупреждает о том, что слово не имеет окончания?; **15.** Выпишите из словаря по 5 примеров слов, состоящих из: а) корня и окончания; б) корня, суффикса и окончания; в) приставки, корня и окончания; г) приставки, корня, суффикса и окончания. Найдите слова с двумя приставками или с двумя суффиксами, составьте с ними предложения; **16.** С помощью словаря определите значение иноязычных морфем *ультра-*, *суб-*, *контр-*, *вице-*, *хроно-*. Расскажите об их правописании. Выпишите по три слова с этими морфемами. Составьте с ними предложения; **17.** Из словаря выпишите по 10 слов с производной и непроизводной основами. Сделайте морфемный анализ этих слов; **18.** Расскажите о происхождении слов *апельсин*, *атмосфера*, *ботаника*, *вульгарный*, *вулкан*, *генетика*, *документ*, *дуэль*. Какие слова можно образовать от этих слов? Разберите все слова по составу; **19.** Сопоставьте структуры словарных статей в словарях З.А. Потихи. Что в них общего и чем они различаются?; **20.** Сравните словарные статьи *деятельность*, *диагностика*, *дневной* в словарях З.А. Потихи. Опишите свои наблюдения; **21.** Сопоставьте словники словарей на букву А. Назовите общее и различное в них. Объясните причины несовпадения; **22.** Сопоставьте словообразовательные гнезда с вершинами: *библиотека* и *беседа* в ШСС и ССРЯТ. Что общего в них и чем они различаются? Различия объясните; **23.** Назовите общее и различное в расположении производных слов в словообразовательных гнездах из ШСС и ССРЯТ. Как еще можно расположить производные в гнезде, сохранив в основе построения гнезда принцип иерархии, принцип последовательного подчинения одних единиц другим?; **24.** Покажите словообразовательную структуру данных слов. Сопоставьте ее с морфемным строением; **25.** Выпишите из словообразовательного словаря по 5 примеров слов, образованных разными способами. Сопоставьте морфемную и словообразовательную структуры выбранных слов; **26.** Составьте словообразовательное гнездо *буква* для русского и украинского языков. За справками обращайтесь к толковым словарям русского и украинского языков (для подбора однокоренных слов), морфемным и словообразовательным словарям. Сопоставьте СГ родственных языков, используя следующий план: 1) вершина СГ и ее характеристика; 2) лексический объем гнезда; 3) частеречная принадлежность дериватов; 4) способы и средства образования производных; 5) СГ как совокупность словообразовательных цепочек; 6) СГ как совокупность словообразовательных парадигм.

**РОМАН ОСКАРА УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»
ЯК ПАМ'ЯТКА ДЕКАДЕНТСЬКОЇ ДОБИ**

Науковий керівник –
канд. філол. наук, доцент **І.М.Рябініна**

Для мистецтва та літератури другої половини ХІХ століття були характерні декадентські умонастрої. Декадентська доба припадає на 70-ті роки ХІХ століття. У цей період, по-перше, відбувалася міфологізація «кінця століття» як епохи глобальної кризи, переоцінки цінностей, по-друге, у літературі декадансу декларувалася й широко застосовувалася сугестивність, тобто процес психологічного впливу однієї особистості на іншу засобами художнього твору.

Така творча особистість, якою постав Оскар Уайльд на арені світової літератури, попри всю свою неповторну індивідуальність, могла з'явитися лише в певну, декадентську, добу. Ця індивідуальність письменника була реалізована через естетичні та світоглядні принципи декадансу.

До історії світової літератури він увійшов як найбільш яскравий представник естетизму. Творчість для письменника стала лише одним з багатьох засобів ствердження нової релігії – обожнення прекрасного. Під поняттям «нова краса» письменник розуміє не лише стилістичну досконалість чи новаторство форми, а й глибину філософської думки, яка по-новому, з позиції краси, оцінює все навколишнє, перетворюючи сам процес буття на мистецтво. Тому саме краса стає змістом і способом існування персонажів Уайльда, зокрема в його романі «Портрет Доріана Грея».

Композиція твору концентрується не на дії, а на відмінностях сприйняття дійсності різними персонажами. У романі стикаються різні погляди на мистецтво, його природу, мету. Ці точки зору уособлюють естет-художник Безіл і гедоніст лорд Генрі. Але особливість їхніх суперечок полягає в тому, що вони, відстоюючи засади естетизму, борються не стільки один з одним, скільки разом проти загальноприйнятого, усталеного, традиційного погляду на мистецтво, життя, мораль. Пам'ятаючи про парадоксальне мислення Уайльда, можна припустити, що життя Доріана Грея – це не тільки заперечення заперечень зв'язків мистецтва з моральними принципами, як доводив естетизм, але й доказ головної ідеї письменника про розвиток мистецтва за власними законами та принципами, які не збігаються з законами життя.

У центрі роману постає особистість. Дослідження її психології

становить головну мету автора. Уайльд використовує імпресіоністичну техніку, фіксуючи непомітні, на перший погляд, порухи людського серця. У процесі становлення Доріана Грея важливим є все: не тільки те, що він побачив чи почув, а навіть натяки, окремі враження, настрої, асоціації. Письменник майстерно відтворює моральну деградацію головного героя. Символом душі Доріана Грея, яка стає все потворнішою, є портрет, який можна розглядати як портрет людського гріха взагалі.

Уайльд збагатив світову романну традицію не стільки новими проблемами, скільки незвичайними шляхами їхнього вирішення. Парадоксальність мислення письменника поширилася на зображення естетичних проблем та їхнє етичне осмислення. Балансування на межі звичайного та незвичайного, усталеного та зухвалого дозволило йому звернути увагу на такі питання, які здавалися давно вирішеними.

Поетичний словник Оскара Уайльда – безмежний, його порівняння, метафори, персоніфікації засновані переважно на назвах мінералів і квітів. «Портрету Доріана Грея» притаманні декоративність і культ рослинних форм, властиві стилю модерн. Увесь роман «Портрет Доріана Грея» – од передмови до останньої сторінки – насичений величезною кількістю парадоксальних висловів.

Усе вищезазначене й дозволяє розглядати роман О. Уайльда як яскраву пам'ятку декадентської доби.

Бараненко К.О.

ТЕМА МИТЦЯ В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ СТУСА

**Науковий керівник –
ст. викладач В.С. Щербатюк**

„Митець потрібен своєму народові та й усьому світові тільки тоді, коли він сучасний, коли його творчість йде самому нерву життя, коли вона зливається з криком його нації”. Цю думку В. Стуса можна вважати одночасно й характеристикою його ж таки творчості. Справді, кожен вірш поета пронизаний відкритими нервами, болить за долю своєї землі, волає під тягарем несвітлого пригнічення свободи людської особистості, кожного окремо взятого „я”.

„Життя пише мною” – цей вислів українського поета веде нас, з одного боку, до біографічних джерел Стусової поезії, з другого – вказує на залежність митця від неї, на внутрішній примус творити поезії, знаходити в них себе і світ.

Не поет у В. Стуса стоїть на чатах „власного таланту”. Тим часом „цей хист проклятий – віршувати на власну голову” підпорядковує „поетові” всього „тебе”. Причому за „твоею” ж згодою, бо: „Ти лиш за хистом полишав // право – обирати // собі дорогу. Бо не він, // а ти – був раб. Не блазнем, // а рудокопом. Домовин // таланту вічним в’язнем” („Вік би не бачити й не чуть...”).

В. Стус показує, що „в епіцентрі існування” суб’єктивність поета почувається, як „рура, // обабоки утята. Ні кінця, // ні краю власного тобі не знати, // а тільки чути, як чужі вітри // гудуть тобою й стогнуть. Повідають // про зими людства...” („Десь я спинився в самовижиданні”). Так, поет потерпає від „чужих вітрів” і „зим людства”. Та все-таки „орудна іпостась” (М. Кодак) чогось та варта, бо ж „людина в поетові ніби самокомпенсується” („Зникне розцвітання”).

Стусів шлях до поезії, до кожного вірша зокрема, лежить в самозагляданні і, за Сковородою, пізнанні самого себе. Але тут постає Стусів парадокс: шлях до себе, шлях перебування в собі веде водночас до пізнання життя взагалі.

У поезії Стуса поет самотній. Самота – не тільки факт поетичного життя, це також його свідомою програма.

В. Стус порівнює поезію із дзвоном, месою, а поета називає пророком, який підносить творчий орган своєї душі вище за власну фізичну оболонку, конфліктує з нею („Поет – мов дзвін, акумулятор тиші...”).

Справжній митець, за Стусом, – це „брат волі”, істинне „ім’я” якого „записане” у його творах: „Скажи мені ім’я своє, поете, // і я вгадаю, ачи ти // засяг у чорнім перелеті // своєї ярої мети, // що раптом може спалахнути // і без вогню, ти волі брат // чи, свого духу супостат...” („Скажи, ім’я своє, поете...”). Коли ж останнє, то поет радить залишити „автодафе благословенне для інших”.

У поезії „Ти тінь. Ти притінь. Смерк і довгий гуд...” поет постає в образі Орфея, а служіння мистецтву перетворене на вічне горіння.

Отже, у ліриці В. Стуса уяскравлюється неординарна постать митця. Властива йому моральна досконалість, глибинна повнота мислення, внутрішня суверенність стає свідченням філософського осмислення подій і явищ дійсності. Духовна домінанта як ключова ознака життєво-творчої цілісності автора є мірилом внутрішньої гармонії з собою, здобутої в процесі особистісної еволюції.

С.М.СОЛОВЬЕВ – ПОЭТ-СИМВОЛИСТ И РЕЛИГИОЗНЫЙ ДЕЯТЕЛЬ

Трудно объяснить, как и почему появились в России к концу XIX века эти необыкновенные люди – люди «серебряного века», обозначившие собой смену психологического настроения в обществе и невиданный в стране взлет культуры. Что-то зловеще катастрофическое надвигалось на весь мир, на каждого человека, и в этом тупиковом затишье перед бурей люди метались, сходили с ума или кончали жизнь самоубийством. Иные, наоборот, страстно хотели удержать свое «я» ради жизни, чтоб мыслить и страдать: мыслить, чтобы понять свою эпоху и найти выход, и страдать, переживать, беспокоиться. Так родилась непревзойденная плеяда религиозных мыслителей и резко индивидуальная утонченная поэзия символистов и декадентов. К тому же грань между философией, поэзией, наукой, мистикой и религией зачастую была мало различимой.

Среди написанного им – несколько книг стихотворений, великолепная проза, объемное сочинение «Жизнь и творческая эволюция Владимира Соловьева», «Богословские и критические очерки», не переиздававшиеся с 1916 г., раскрывают практически все грани творчества автора. Исследования об Эсхиле и Вл. Соловьеве, очерки о религиозном и историческом пути европейской и русской культуры ставят С.М.Соловьева в один ряд с гениальными мыслителями Серебряного века.

К сожалению, стихи, переводы, статьи С.М.Соловьева пока не переиздаются, а многое из его, несмотря на утраты, наследия ждет своего часа. В частности, и его богословские труды, свидетельствующие о многогранном таланте этого удивительного человека. Также отсутствуют фундаментальные работы, посвященные его творчеству, общественной и религиозной деятельности.

Он родился в 1885 году; внук историка С.М.Соловьева, племянник философа Вл. Соловьева, троюродный брат А.А.Блока, состоял в отдаленном родстве с Г.С.Сковородой через Коваленских. Полученное воспитание и круг интересов семьи оказали определяющее воздействие на его духовный облик и биографию.

Становление личности поэта проходило под знаком авторитета, обаяния личности «дяди Володи» (Вл.С.Соловьева), хотя впоследствии (в 20-е гг.) поэт писал, что вырабатывал свое мирозерцание не только под влиянием Вл. Соловьева, но и в упорной мучительной борьбе с ним.

Важную роль в его судьбе сыграли друзья – А.Белый и А.А.Блок. Несмотря на разницу в возрасте, они общались на равных. Блок вызывал у

Солов'єва чувство преклонения.

Первая книга стихов Солов'єва «Цветы и ладан» вышла в 1907г. в Москве. Уже название указывает, насколько важны были для начинающего поэта христианские, религиозные основы жизни.

Сборник «Апрель» показал, что Солов'єв не только один из «младосимволистов», но поэт самобытный, с неповторимым миром духовных ценностей, с целостным мировоззрением, овладевший своими средствами выразительности, убедительно сумевший донести до читателя оригинальные идеи и представления.

Он глубоко верил в религиозное возрождение своего народа, дорожил всеми его традициями, преданиями, преклонялся перед его святыми и подвижниками, и видел его будущее в соединении со Вселенской Церковью, в полноте истины и христианской любви.

Блохіна О. В.

«ЧЕРВОНЕ І ЧОРНЕ» Ф.СТЕНДАЛЯ ЯК РОМАН НОВОГО ТИПУ

Науковий керівник –

канд. пед. наук, доцент **О.Л.Біличенко**

В творчості Стендаля європейський роман досягає своєї зрілості. Вона проступає і в глибині історизму, тобто реалізму, і у виборі і трактуванні романної ситуації.

В «Червоному і чорному» дана повна і всебічна картина французького суспільства останніх років Реставрації. Численні персонажі набито узяті з провінційних міст різного масштабу і самого Парижу, їх кількість і ступінь як змалювання принципово відрізняють цей роман від попередніх. Вражає кількість спостережень і узагальнень, що зробив письменник. Ця надзвичайна картина французького суспільства створена завдяки романній ситуації, яка збирає весь матеріал, тобто співвідношенню полюсів, які представляють персонажі з різним типом свідомості і поведінки, або мікросередовище в межах і у співвідношенні з макросередовищем.

Натомість мікросередовище, як переконує цей твір, одна з головних і обов'язкових ознак романної структури. В попередніх французьких романах, зокрема Руссо і Константа, загальна романна ситуація обмежується здебільшого відтворенням мікросередовища і натяками на існування іншого, більшого світу. Реальні зв'язки героїв з історичними обставинами залишалися недостатньо виявленими. В «Червоному і

чорному» ці зв'язки стали оголеними. Особистісні вчинки переплетені один з одним і з життям суспільства в цілому. За рахунок цих зв'язків і відтворення різних соціальних верств розширюється ситуація, що додає все нових життєвих вражень в свідомість Жюльєна і тим самим уточнює його ідейно-моральну позицію. Хід його долі стає еволюцією, яка наповнюється реальним змістом. Розв'язка демонструє підсумок еволюції, тому вона дуже значуща в сюжеті.

Роман побудований на внутрішній боротьбі героя, на його трагічному протиборстві із самим собою, на протиріччі між піднесеним і ницим. Напружені моменти в романі – це, як правило, внутрішні монологи, діалоги героя. Є моменти, коли в душі і свідомості Жюльєна йде боротьба між благородною шляхетністю відкритої людини і лицемірством, яких не раз вживав герой в силу обставин. Боротьба завжди була наполегливою, але наприкінці він відступив перед судом своєї совісті і не зміг перебороти в собі тяжіння до справедливості.

Романи Стендаля – це той випадок, коли ми бачимо не тільки, як герой здійснює свій вчинок, але й як він його задумує. Його думки значать набагато більше, чим його вчинки, нам важливіші джерела цих думок, чим наслідки його вчинків. Тому в романі «Червоне і чорне», в порівнянні, наприклад, з романами Бальзака, значно менше діючих осіб, він бідніший життєвими фактами.

Ці особливості виступають ознакою роману нового типу, показником чого служить і тип сюжету. Такий сюжет поєднує концентричність, з одного боку, і масштабність – з іншого. Інтенсивний принцип організації дії, що витікає із взаємозв'язку і зіставленні характерів героїв, переважає над екстенсивним і дає можливість задіяти в романі велику кількість матеріалу, який завдяки цьому не розсипається, а лягає своєрідними концентричними колами.

Боженко Н.В.

ЗАСОБИ ГУМОРУ ТА САТИРИ В ТВОРАХ ОСТАПА ВИШНЯ

Виховання нової людини, в якій гармонійно поєднується духовне багатство, естетичні, моральні, розумові й фізичні якості, становить перед школою завдання формувати людську особистість. Важливу функцію в цьому складному питанні відіграє художня література. Остап Вишня – одна із справжніх вершин у художній літературі, зокрема в жанрі сатири та гумору, це духовно й художньо багата творча індивідуальність. У своїй творчій діяльності Остап Вишня продовжує та розвиває славні традиції російської й української сатиричної класики, традиції Салтикова-Щедріна

й Котляревського, Гоголя й Шевченка, Чехова й Франка, традиції народного гумору. Любов до людини-будівника, людини-творця, усіх матеріальних і духовних скарбів на землі, нищівний гнів і ненависть до паразитів, дармоїдів, які по-хижацькому привласнюють усі багатства, створені працею й потом людства, які сіють по світу зло й лихо, – ось святая святих цих безсмертних і благородних традицій.

Остап Вишня – самобутній гуморист, його гумор глибоко національний. Мова його творів колоритна, поетична, дотепна й гостра. Письменник завжди пам'ятав, що основна його зброя – живе, одухотворене слово, що веселу гумореску, фейлетон, гостру сатиру не можна написати спокійною, холодною, хай навіть і найлітературнішою мовою. Для літератора, за глибоким переконанням Остапа Вишні, потрібна перш за все – чесність. “Потім уже геній, талант, здібність та інші атрибути літератури. Тоді буде література!”

Щоб сміх був справді спопеляючим, зазначає Остап Вишня, сатирикові треба відточувати слово – віртуозно ним володіти. Новаторство Остапа Вишні полягає і в тому, що він створив в українській сатирично-гумористичній літературі образ позитивного героя.

Так, розум він мав вольтерівської гостроти, викривач він був незрівнянний, та все ж визначальним, справедливо зазначає Олесь Гончар, у його вдачі “було саме це: ніжність, душевність, поетичність”. До ситуаційних засобів гумору вдається Остап Вишня в гуморесках “Запорожці”, “Запоріжбуд” і “Запоріжсталь”. При ситуаційному комізмі смішним є передусім сам зміст події, ситуації, у які потрапляють персонажі твору, а не слова, якими ці ситуації передаються. Уславлення людини-трудівника – провідна ідея публіцистичного циклу “Запорожці”.

Остап Вишня не зупинявся ні перед тим, щоб покепкувати над задерикуватою самовпевненістю чиновників-невігласів, які вже тоді нахвалялися догнати й перегнати історично приречених капіталістів, ні перед тим, щоб гостро висміяти лінкуватість і безпечність, що вже стали ніби невід'ємною рисою національного характеру багатьох наших земляків. Сатиричні його уколи інколи, справді, досить глибоко ранили почуття національної гордості, але тут не було дешевого зубоскальства, це був сміх як засіб для роз'ятрювання шляхетного почуття національної ганьби, що не дає народові самозаспокоїтись, будить у ньому приспані творчі сили.

Отже, Остап Вишня бачив порочне й потворне в житті та вірив у те, що із часом усе це можна подолати. В усмішках він ставив актуальні проблеми того часу, в яких іскрився весняними барвами викривальний і життєрадісний сміх. І все ж слушно відзначити, що автор усмішок, фейлетонів чи оповідань – не тільки викривач, його таланту притаманна

поетичність в осягненні світу, ніжність і лагідність у ставленні до людини, до природи. Могутня зброя сміху в нових суспільних умовах використовується для викриття всього негативного – в ім'я утвердження правди.

Остап Вишня висміює відсталість окремих селян, безкультур'я, темряву, неуцтво, забобонність, куркульство. Своїми усмішками він стверджує, що гумор потрібний передусім для того, щоб людство весело прощалося із своїм минулим.

Так у гуморесках “Весняна кампанія” і “Про колективізацію”, у яких автор говорить про агрономічну неграмотність, брак механізації, викриває куркульську агітацію проти ідей кооперування. Улюблений художній прийом Остапа Вишні – доказ від супротивного. Із цілком серйозним виглядом оповідає автор про нехлюйське господарювання як про єдино правильне, загострюючи увагу на найтипівіших недоліках, із удаваною науковою ґрунтовністю висловлює абсурдні рекомендації, як поліпшити справу, і в такому світлі відсталість селян, які саме так і хазяйнують, постає особливо виразно. Ясна річ, що подібні “рекомендації” тільки загострювали увагу на фактах бездарного ведення господарства.

Остап Вишня виводить цілу галерею недбалих господарів, які не користуються спеціальною літературою, по-варварськи ставляться до землі й до худоби, селян, обплутаних забобонами й таких, що сподіваються на щасливий випадок, а не на заздалегідь розрахований результат.

Остап Вишня ніколи не страждав од комплексу неповноцінності, який, як смертоносний мікроб, уразив сотні тисяч наших слабкодушних земляків, коли чотириста літ українців примушували забути свою історію, рідну мову й традиції, а, розтоптавши вікові культурні цінності й позбавивши українське слово прав громадянства, принижували як націю, що не здатна творити ні власної історії, ні оригінальної культури. Письменник багато уваги приділяє національному питанню. Тож Остап Вишня дивився на реальність завжди тверезо, і ця гострота самокритичності жила в ньому саме через велику любов до народу, гідність якого він завжди захищав як вірний лицар, навіть коли й опинився сам на сам перед незчисленною ордою демагогів і лицемірів.

Громадянська совість Остапа Вишні завжди стояла на чатах добра, справедливості та краси. Він був як оголений нерв трудового народу й на всі неподобства реагував гостро й негайно, як і належить істинному охоронцеві його інтересів. Усмішки Остапа Вишні прорвали запону літературної одноденщини та стали мистецькою цінністю на довгі часи. Отже, основний інструментарій сміху Остапа Вишні – це комізм ситуацій, характерів, соціальної розстановки сил.

Таким чином, сам письменник засвідчив, що витoki його сатири й

гумору – у невичерпній гумористичній творчості українського народу.

Духовно й морально багата людина та, яка уособлює в собі як національні, так і загальнолюдські моральні цінності. Саме через твори української літератури, зокрема гумориста Остапа Вишні, молодь прилучається до вивчення історії свого народу, української мови, народного мистецтва, що є важливим чинником виховання українського менталітету, культури поведінки, естетичних поглядів, переконань, почуттів. У його творах життєтворчий зміст, близькість зображуваного до народного ідеалу.

Борисенко О.С.

ПЕТЕРБУРГСКИЕ МОТИВЫ В ТВОРЧЕСТВЕ О. МАНДЕЛЬШТАМА

**Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент А.А.Рубан**

Петербург для Мандельштама – город, в котором прошли его детство и молодость, город, закрепленный то в устойчивых, то в меняющихся со временем реалиях насущной повседневности, и вместе с тем особое, отнюдь не бытовое явление, которое несет в себе конгломерат поэтических и социоонтологических прочтений. Мандельштам сторонится устоявшихся, принявших выявленную в различных литературных произведениях форму мифологем Петербурга.

Поэт охотно оперирует всем известными реалиями петербургского зодчества, которые в сознании русских людей переросли в исконную сущность и функции архитектурных сооружений и стали эмблемами северной столицы. Система «сдвига» по отношению к общеизвестному и общепринятому чрезвычайно важна в архитектурных мотивах лирики Мандельштама.

Детали Петербурга размываются сквозным образом водной стихии. Он определяет восприятие всего Петербурга. Образ отчетливо ассоциативен, но у поэта XX в. конкретика реалий исчезает, растворяясь в субъективном видении поэта. Внешняя простота и прозрачность сравнений перекрывается более мощной тенденцией: Петербург – город – омут, город – призрак, торжественно-державный и угрожающее гибельный.

Для поэзии О. Мандельштама важны микрообразы, обладающие целым спектром прямых значений и ассоциативных связей. Попадая в разные контексты, они приобретают сходства с функциональными возможностями традиционных тропов.

К числу таких образов-сигналов принадлежит образ воска. В общем виде его основные значения можно свести к двум: 1) воск как атрибут смертности, и уничтожения и 2) воск как атрибут женственности или знак любовной покорности перед женщиной. Оба эти значения восходят к мифу о Персефоне, властительнице царства мертвых.

В стихотворении «На страшной высоте...» образ-сигнал тающего воска, знаменующий близость конца, вплетается как обертон в тему гибели города. В стихотворении «В Петрополе прозрачном мы умрем...» эта тема представлена несколько иначе: город является своеобразным дубликатом царства мертвых.

Атрибутами петербургского цикла в диалогии «Соломинка» оказывается тема гибели и аккомпанирующая ей тема холода. В стихотворении «В Петербурге мы сойдемся снова...» тема гибели приобретает черты космической катастрофы: гибнет источник жизни-солнце. Северная столица – могила, гробница ушедшего в прошлое солнечного мира, на смену которому явилась траурная январская ночь и всепоглощающий образ «всемирной пустоты».

Запечатленный в своей монументальной подлинности слияния природы и дела человеческих рук, Петербург остается чем-то противоположным реальности, родственным вымыслу и бреду. Перед мощью этого свойства выдыхаются вымыслы и видения, даже подогретые опьянением.

Город, в котором уничтожена граница между призрачностью и явью, в творчестве О. Мандельштама в 1930-е гг. обретает новые краски, становится городом ностальгической тяги и тоски.

Уютный, сказочный, узнаваемо-неузнаваемый, «детский» Петербург возникает в стихотворении «Вы с квадратными окошками, невысокие дома». Здесь нет ни державной стати, ни смертной прозрачности, размытыми и преображенными предстают знакомые по другим произведениям образы-шифры. Петербург представляется трогательно обжитым.

В стихотворении «Мы с тобой на кухне посидим...» за бытовой, интимно-семейной обстановкой представлена вторая реальность: город теперь еще и страшен, абсурден, ибо главенствует в нем нечеловеческое, адское-политическое.

В своеобразном петербургско-ленинградском альманахе XX в. Мандельштаму принадлежит особая страница. Мастерски, узнаваемый, прихотливый, точный, не сходством черт и пропорций, а внутренней логикой и энергией видения-прозрения, вчувствования Петербург О. Мандельштама – страница, без которой уже не мыслима поэзия, без которой сам город становится обездоленной и бедней.

ТИПОЛОГІЯ УРОКІВ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Змінюється час, люди, довкілля, але для школярів урок був і залишається основною формою навчання в загальноосвітніх закладах, бо йому належить як виховна, так і розвиваюча основа особистості.

У зв'язку з викладанням української мови в Донецькому регіоні проблема типології уроків в сучасній школі залишається актуальною.

Методисти, науковці, вчені-педагоги весь час працюють над удосконаленням навчального процесу в сучасній школі. Системний підхід охоплює всі основні моменти розробки системи уроків – від постановки мети й конструювання навчального процесу до перевірки його ефективності.

Урок – це форма організації навчання, коли учитель проводить заняття в класній кімнаті з постійним складом учнів, які мають приблизно однаковий рівень фізичного і психічного розвитку, за розкладом і регламентом.

Для сучасного уроку характерне широке коло завдань. Він має бути спрямований на формування особистості учня, давати школярам загальний розвиток засвоєння спеціальних знань, передбачених шкільною програмою з мови, розвивати їх пізнавальні та творчі здібності.

Готуючись до уроку, вчитель повинен дотримуватись правил його організації:

1. Визначити дидактичну, розвиваючу і виховну мету уроку.
2. Підготувати зміст навчального матеріалу.
3. Визначити послідовність виконання завдань уроку.
4. Вибрати найбільш ефективні методи і прийоми навчання залежно від мети уроку, змісту навчального матеріалу і дидактичної мети.
5. Передбачити єдину логіку розгортання діяльності учителя і учнів.
6. Враховувати тип і структуру уроку.

Для чіткої організації навчального процесу уроки поділяються на типи залежно від поставлених педагогічних завдань.

Отже, у дидактичній і методичній літературі залишається відкритим питання про єдину загальновизнану типологію уроків.

Проблему типології уроків розпочали ретельно вивчати ще в 30-40-х рр. ХХ ст., протягом часу і до наших днів класифікація уроків залишається актуальною.

Мета статті – розглянути й узагальнити підходи вітчизняних та зарубіжних методистів щодо типології уроків мови. Протягом багатьох

років урок набував нових форм, методів, прийомів, які удосконалювалися та урізноманітнювалися.

Різні погляди щодо типів уроків у своїх наукових працях досліджували такі відомі українські та російські методисти: О.М.Беляєв, В.О.Онищук, К.М.Плиско, О.В.Текучов, М.С.Поздняков, С.Х.Чавдаров.

Типи уроків класифікуються залежно від того, що кладеться в основу їх характеристики, – питома вага певного етапу уроку, триєдина мета повинна бути у кожному типі уроку тощо. Відповідно до поставленої мети та теми вчитель вистроює усю структуру уроку.

С.Х.Чавдаров за основу класифікації взяв *мету уроку*. Він виділив уроки подачі нового матеріалу, закріплення вивченого й перевірки знань учнів. Та спроба згрупувати уроки саме таким чином виявилася недосконалою.

Значний інтерес викликає класифікація уроків М.С.Позднякова. В основу своєї класифікації він поклав основні етапи *засвоєння учнями мовного матеріалу*. М.С.Поздняков не виділяє як окремий тип урок повторення.

О.В.Текучов виділяє такі типи уроків: 1) урок повідомлення учням нових знань з якогось розділу; 2) закріплення; 3) перевірки (контролю) знань і навичок. Уроки повторення розглядаються як різновид уроків закріплення, а уроки узагальнення – як різновид уроків повторення. О.В.Текучов вирізнив комбінований урок: комбінованим називається урок у тому разі, якщо час рівномірно розподілений між різними його елементами.

К.М.Плиско вважає, що типи уроків доцільно виділяти за *метою організації*, тобто залежно від того, для чого вони організовані – для вивчення нової інформації, закріплення чи застосування її.

В.О.Онищук класифікує уроки за дидактичною метою, виділяючи такі типи: урок засвоєння нових знань, урок засвоєння нових знань, урок засвоєння навичок і вмінь, урок застосування знань, умінь і навичок, урок узагальнення і систематизації знань, урок контролю і корекції знань, навичок і вмінь, комбінований урок.

Безумовно, класифікація уроків В.О.Онищука заслуговує на увагу, але вона побудована на *психологічній основі*, бо відбиває внутрішні елементи процесу навчання. Вважається, що типологія уроків повинна мати дидактичну основу.

О.М. Беляєв виділяє такі основні типи уроків мови: урок вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого, перевірки й обліку набутих знань, умінь та навичок, аналізу контрольних робіт, узагальнення та систематизації вивченого, повторення теми, розділу.

Пропонована О.М. Беляєвим класифікація уроків мови за

навчальною метою знайшла широке визнання лінгводидактів та вчителів і є найприйнятнішою, оскільки навчально-виховна й розвивальна мета уроку, як відомо, – той центр, навколо якого організовані всі складники його змісту й діяльності вчителя й учнів.

У статті «Сучасні підходи до типології уроків» М.Пентилюк за допомогою схем та таблиць систематизувала розмаїття класифікацій уроків у сучасній методиці навчання української мови. Цей допоміжний матеріал чітко визначає мету, за якою можна класифікувати урок.

Помітно те, що на зміну назв «урок подачі матеріалу», «урок повідомленням учням нових знань», «урок засвоєння нових знань» приходять нове визначення «урок вивчення нового матеріалу». Цей тип уроку повністю відповідає своїй назві. Протягом уроку вчитель пояснює новий навчальний матеріал, закріплює нові та набуті раніше знання теоретично та практично.

Творчі підходи у викладанні мови і літератури здійснюються через проведення так званих «нестандартних уроків» (структура уроків нетрадиційна), організацію нестандартних завдань чи запитань, нетрадиційних форм повторення, закріплення чи перевірки виучуваного матеріалу. Але структура уроку опирається на те підґрунтя, яке вже існує.

Пропонуючи варіанти класифікації уроків, методисти намагаються максимально врахувати специфіку навчального предмета. У дидактиці існують різні підходи щодо класифікації уроків, але найчастіше використовуються так звані «нестандартні уроки»: урок-семінар, урок-лекція, урок-конференція, урок-гра (ділова чи рольова), урок-подорож, урок-концерт, урок-диспут, урок-змагання тощо. Систему таких уроків пропонують учені-дидакти. Методичний аналіз таких нестандартних уроків дає підстави стверджувати, що усі вони можуть успішно використовуватися при вивченні рідної мови.

Отже, нестандартні уроки повинні бути в сучасній школі тому, що вони допомагають розвитку творчості учнів, формуванню навчально-пізнавальної діяльності самого учня, забезпечують стабільність мовних знань, мовленнєвих умінь і навичок.

При розробленні проблеми типології шкільних уроків треба спиратись не тільки на загальноприйнятну класифікацію уроків. Усі сучасні класифікації уроків, по суті, лише видозмінюють традиційну форму та структуру уроку, якої й додержуються більшість учителів. Очевидно, перевага її в тому, що на кожному новому етапі розвитку освіти вона легко піддається організаційним і структурним змінам, залишаючись у своїй основі науково апробованою і виправданою часом.

Проблема типології уроків ще чекає на окреме наукове дослідження.

СВОЄРІДНІСТЬ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ГАЙДАМАЦЬКОГО РУХУ В ЛІТЕРАТУРІ ПОЛЬСЬКОГО РОМАНТИЗМУ ХІХ СТОЛІТТЯ

**Науковий керівник –
ст. викладач В.С.Щербатюк**

Польський романтизм ХІХ століття генетично пов'язаний і тісно споріднений з загальноєвропейським літературним процесом, зокрема з романтизмом у слов'янських країнах.

Уже на перших етапах розвитку польського романтизму прослідковуємо наявність у ньому українського елементу. Представники так званої „української школи” вносять у польську літературу не лише почерпнуті з України теми, сюжети, мотиви, а й новий колорит, барви, своєрідність зображення пейзажу, типів, характерів, стильові особливості.

30 – 40-ві роки ХІХ ст. відзначаються появою в польській літературі творів про гайдамацькі рухи в Україні. Гайдамаччина для польських письменників – значна суспільно-політична подія, яка дала поштовх для пошуків шляхів до примирення двох народів: польського й українського.

Якщо у творах Я. Камінського, С. Вітвіцького, С. Яшовського український національно-визвольний рух подається обмежено, а гайдамаки постають як звичайні злочинці, то уже в драмі „Ванда Потоцька” М. Сухоровський акцентує увагу на соціальних причинах гайдамаччини.

Одним із кращих творів у польському письменстві про Коліївщину є поема С. Гоцинського „Замок Канівський”. Фабульним осередком поеми є розповідь про діяльність гайдамацького загону під керівництвом Швачки та руйнування замку в Каневі.

С. Гоцинський з пошаною ставиться до українського народу, як народу вільнолюбивого, що має не лише свій погляд на світ, свою історію, звичаї, перекази, але й прагне по-своєму влаштувати свою долю.

Першим письменником, який звернувся до літературної інтерпретації постаті Івана Гонти був поляк Л. Сем енський. В оповіданні „Село Сербі” автор намагається показати свого героя таким, яким його малює народна поетична увага: сильним, вольовим, сміливим. Гонта виступає як месник за народні кривди, лицар, що навіть перед лицем смертельної небезпеки залишається вірним справі й товариству.

У поемі „Перша покута Залізняка” О. Гроза зображує образ чільного керівника Коліївщини Максима Залізняка й намагається розібратися в

мотивах, які примусили месника нещадно розправлятися з польськими шляхтичами. Усупереч тогочасному традиційному зображенню Залізняка в польській літературі як дикого кровожерного звіра, О. Гроза надав перевагу фольклорній концепції його образу (Залізник – орел, ляхи – згряя круків).

У творах окремих польських романтиків чимало місця відводиться образу Сави Чалого. Ім'я зрадника український народ затаврував довічною ганьбою. Для написання думи „Сава” А. Беншовський використав народні пісні про Саву Чалого. Але відповідно до переконання, що Сава Чалий, як справжній патріот Речі Посполитої, був борцем проти грабіжників-гайдамаків, автор змальовує свого персонажа як сміливого, благородного героя, що гине від рук кровожерливих розбійників. У зв'язку з такою тенденцією Беншовський відступає від основного ідейного спрямування народної пісні, надає окремим моментам не властиве ім'я й навіть протилежне звучання.

До осмислення подій Коліївщини звертався у своїй творчості один із корифеїв польського романтизму Ю. Словацький. Тісно пов'язана з Україною його незавершена поема „Беншовський”, у якій автор подає своє бачення революційної боротьби українського селянства проти польської шляхти. Шляхетська обмеженість Словацького не дозволила йому розібратися у складних українсько-польських відносинах і зрозуміти антинародну сутність ідеалізованих ним барських конфедератів, історично правдиво змалювати селянське повстання.

У драмі Ю. Словацького „Срібний сон Саломеї” дія відбувається в другій половині XVIII ст. на Україні під час придушення повстання українських селян, козаків проти польської шляхти. Найважливішим у п'єсі є твердження поета того, що гайдамацький рух був справедливою класовою боротьбою українських селян проти жорстоких утисків польської шляхти. Ю. Словацький змальовує типові риси Коліївщини, пояснюючи причини виникнення руху нелюдською експлуатацією і знущанням над українським народом польських панів.

Отже, О. Гроза, Ю. Словацький, С. Гоцинський, М. Чайковський, Л. Семенський і багато інших по-різному сприймали та інтерпретували почерпнуті з українського ґрунту образи і враження пов'язані з подіями Коліївщини. Це залежало від їхніх світоглядно-ідеологічних позицій, ступеня літературного обдарування художньо-естетичних смаків і вподобань.

В.В.ВИНОГРАДОВ О ГРАММАТИЧЕСКОЙ ОМОНИМИИ

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент Н.М.Маторина

Многообразие фактов переходности, выходящее за пределы классификации частей речи, а также длительное существование словоформы в двух грамматических классах слов (например, наречие *вдали* и предложно-падежная форма *в дали*) создали благоприятную почву для термина «грамматическая омонимия». Именно так назвал это явление В.В. Виноградов (из работ, посвященных грамматической омонимии, большой интерес представляют: В.В. Виноградов. О грамматической омонимии в современном русском языке // Русский язык в школе. – 1940. – № 1; В.В. Виноградов. Об омонимии и смежных явлениях // Вопросы языкознания. – 1960. – № 5; Н.П. Колесников. Омонимия словосочетания в составе предложения // Филологические науки. – 1967. – № 6; Н.П. Колесников. О синтаксической омонимии в русском языке // Русский язык в школе. – 1960. – № 3; В.В. Бабайцева этимологически родственные слова, совпадающие по звучанию, но различные по категориальному значению, называет функциональными омонимами; см. об этом: В.В. Бабайцева. Явления переходности в грамматическом строе языка).

В.В. Виноградов говорит о возможной многофункциональности неизменяемых слов, хотя и среди них близость или отдаленность грамматических функций будет зависеть от того, согласуются или сталкиваются лексическое и грамматическое значения. В.В. Виноградов не дает четкого разграничения многофункциональности и омонимии, причем необходимость в этом (или возможность этого) вытекает из предыдущего суждения о различных столкновениях грамматического и лексического значения пословно, хотя неизменяемые слова он считает благоприятной почвой для многофункциональности.

Обращает на себя внимание выделение бесфлексионных типов, для которых грамматическая омонимия не означает нового слова. Вполне очевидно, что для разграничения слов форма играет большую роль: включение в другую парадигму (или выпадение из парадигмы) означает новое слово независимо от степени расхождения в значении.

И все же остается недостаточно ясной граница между многофункциональностью слова и переходом его в другую часть речи. Очевидно, сохранение парадигмы в то же время не является абсолютным показателем многофункциональности, так как субстантивацию

прилагательных В.В. Виноградов считает фактом перехода прилагательного в существительное.

Понимание В.В. Виноградовым многофункциональности приводит нас к следующим выводам.

- Многофункциональность словоформы по отношению к грамматической омонимии не соответствует лексической многозначности и омонимии. Лексически многозначное слово в контексте реализует одно из своих значений, многофункциональность означает совмещение грамматических значений словоформы.

- Многофункциональность и гибридность словоформы не тождественны. Гибридность словоформы означает этап на пути перехода ее в новое грамматическое качество.

- Многофункциональность возможна в словах бесфлексийных. Сохранение парадигмы не является показателем многофункциональности.

Термин «грамматическая омонимия» применим к грамматическим единицам морфологического и синтаксического уровней. Следовательно, можно говорить о синтаксической омонимии, о морфологической омонимии в сфере частей речи и словообразовательной (морфемной) омонимии. Каждый тип грамматических омонимов в силу специфики уровня, к которому принадлежат языковые единицы, имеет свой состав и свои закономерности.

Синтаксические омонимы (в пределах частей речи): *Было душно; Помещение было душно; Душно пахнет сеном.*

Морфемные омонимы: *речка, рубка.*

Словообразовательные омонимы: *проскочить, проверить; заплыв далеко, заплыв жиром.*

Состав языковых фактов, представляющих собой явление грамматической омонимии, следовательно, достаточно велик и определяется количеством языковых единиц, которые признаются самостоятельными грамматическими единицами (словосочетание, член предложения, часть речи, морфема).

Вовк А. С.

ПРОБЛЕМА ЛАКУНАРНОСТІ В КУЛЬТУРІ РІЗНИХ МОВ

Науковий керівник –

канд. пед. наук, доцент **І. Б. Коротяєва**

Вивчення взаємозв'язку мови та культури зумовлено постійним розширенням діалогу та взаємодії між різними національними культурами

і тим, що в лінгвістичних дослідженнях комунікативний підхід став домінуючим. Будучи одним із проявів нації, мова становить головну форму вираження та існування національної культури. При цьому сам термін «культура» вживається в лінгвістичних дослідженнях у значенні, прийнятому в сучасній культурній антропології, тобто під культурою слід розуміти «систему концептів, переконань, установок, ціннісних орієнтацій, що проявляються як в поведінці й вчинках людей, так і в результаті їх духовної та матеріальної діяльності» [3, с. 68].

Різноманітність мов ґрунтується на різноманітності їх походження, а також історії, середовища, матеріальної та духовної культури народів, в процесі мовної комунікації. Всі ці чинники визначають особливість кожної мови, яка інколи спричиняє серйозні проблеми у перекладачів, що змушує говорити про неможливість перекладу окремих виразів, чи змісту текстів, вираженими засобами однієї мови на іншу. У зв'язку з цим на чільне місце в теорії перекладу виступає проблема лакуарності та безеквівалентної лексики [6, с. 119].

Останнім часом в центрі уваги вчених знаходиться дослідження національної специфіки конкретної мови, яке знаходить своє відображення в типологічних особливостях засобів вираження подібних об'єктів реальної дійсності та існуванні граматичних форм і категорій. Одним з проявів такої специфіки на лексичному рівні є наявність лакун.

Сучасна теорія лакуарності у лінгвістиці представлена дослідженнями міжмовних лакун як безеквівалентної лексики у мові перекладу (О. Крижко, А. Залевська, В. Муравйов, В. Жельвіс, І. Стернін і ін.). Інтерес лінгвістів до проблеми мовного вираження певних смислів пов'язаний з культурно-історичними та етнографічними чинниками, існуванням розбіжностей у членуванні навколишнього світу людиною як носієм певної культури. Така невідповідність у систематизації дійсності визначає національну систему концептів, яка охоплює концепти номінативного вираження та внутрішньомовні лексичні лакуни.

Вперше термін «лакуна» був введений у лінгвістику канадськими вченими Ж. Віне та Ж. Дарбельне, які характеризували його як явище, коли слово однієї мови не має еквіваленту в іншій [1, с. 17].

У сучасній лінгвістиці термін «лакуна» визначається як «базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень, понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення» [4, с. 275]. Тобто проблематика лакуарності стосується питання тотожності понять й концептів різних мов й культур, коли дослідження лексики

декількох мов виявляє прогалини, «білі плями» у лексико-фразеологічній системі однієї з мов перекладу [5, с. 5].

Лакуни у самому загальному їхньому розумінні фіксують те, що є в одній локальній культурі та те, що відсутнє в іншій. У цьому зв'язку встає питання про співвідношення специфічного й універсального в окремих культурах.

Когнітивна лінгвістика, що вивчає ментальні образи на рівні смислового та вербального кодів, а також сучасна теорія комунікації, зробивши ставку на «чинник людини», дали змогу по-новому подивитися на зв'язок мови, мислення та комунікації (В. Дем'янков, В. Кубрякова, З. Попова, І. Стернін і ін.). Численні концепти, що не мають засобів мовного вираження у національній мовній системі (лакуни), існують у національній концептосфері та забезпечують розумову діяльність у тому ж ступені, що і концепти, які названі мовними знаками національної мови.

Зазначену проблему розглядали такі дослідники, як Л. Бархударов, Є. Верещагін, В. Комісаров, В. Костомаров, В. Крупнов, З. Попова, Я. Рецкер, Ю. Сорокін, І. Стернін, Г. Томахін, З. Флорін, Г. Чернов, А. Швейцер та ін.

Наявність або відсутність концепту ніяк не пов'язана з наявністю або відсутністю одиниць, що його називають, оскільки розумові образи, що задовольняють потреби мислення, виникають як результат відбиття дійсності і залежать від неї, а не від мови. Мовні одиниці актуалізують у мові тільки такі розумові образи, які у даній лінгвокультурній спільності є релевантними для спілкування.

Таким чином, поширення поняття «лакуна» на зіставлення як мов, так і інших аспектів культури, уявляється доцільним та методично виправданим. Все вище сказане і обумовлює **актуальність** обраної теми дослідження.

Метою дослідження є виявлення та аналіз специфічних факторів, що впливають на розходження у мовах та культурах за допомогою поняття «лакуна».

Новизна нашого дослідження полягає в лінгвістичному аналізі та обґрунтуванні основних типів лакун в англійській та українській мовах у порівняльному аспекті.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у подальшому вивченні проблеми співвідношення специфічного та універсального в окремих культурах.

Практичне значення — результати даної роботи можуть бути використані при викладанні таких дисциплін, як лексикографія, лінгвокраїнознавство, теорія мовної комунікації, теорія та практика перекладу.

В ході дослідження, на основі проведеного аналізу емотивно забарвленої лексики в українській та англійській мовах було встановлено, що наявність емотивних лакун в англомовній та україномовній картинах світу характеризується розмаїттям експресивних, емоційних і модально-оцінних асоціацій. Зіставлення семантичних просторів англійської та української мов дозволяє побачити не лише загальнолюдське, унікальне, але і виявити специфічне, національне, групове та індивідуальне в окресленні емотивних концептів та сем як певної сукупності ознак національно-специфічних елементів англійської та української культур, що й буде предметом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. — М. : Международные отношения, 1980. — 342 с.
2. Ніколаєва Т. Д. Типологічні особливості лексичних лакун / Т. Д. Ніколаєва // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки ; Філологічні науки. — 2007. — № 4. — С. 118-122.
3. Проблемы этносемантики : Сб. научно-аналитических литературных обзоров / Отв. ред. и сост. А. М. Кузнецов. — М. : ИНИОН РАН, 1998. — 167 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля. — К., 2006. — 716 с.
5. Стернин И. А. Лексическая лакунарность и понятийная безэквивалентность / И. А. Стернин. — Воронеж, 1997. — 195 с.
6. Фененко Н. А. Язык реалий и реалии языка / Н. А. Фененко ; Воронеж. Межрегион. ин-т обществ. наук (МИОН), Межрегион. исслед. в обществ. науках, Воронеж. гос. ун-т. — Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2001. — 139 с.

Гаврилова Н.А.

ТИПЫ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ЛИРИКЕ О. МАНДЕЛЬШТАМА

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **А.А.Рубан**

Для модернистов характерна «игра» (в широком смысле этого слова) с «чужими» художественными образами и мотивами. В основе их произведений лежат образы-символы и мифологемы, а теория «соответствий» и «вечного возвращения» в жизни отражается в мотивной, а не сюжетно-фабульной структуре, отодвигающейся на второй план повествования.

Поэзия О.Э. Мандельштама при всей оригинальности явно тяготеет модернистскому типу творчества. Обращение к различным формам

интертекстуальности характерно для всего творчества поэта.

Исходным побудительным стимулом творчества О. Мандельштама является «тоска по мировой культуре», сопряженная с чрезвычайно свободным использованием элементов разных эстетических систем и достижением на их базе оригинальной художественной целостности.

Поэзия Мандельштама интертекстуально связана с произведениями А.С. Пушкина, М.Ю. Лермонтова, К.Н. Батюшкова, Ф.И. Тютчева, В. Брюсова, А. Блока, философскими письмами П.Я. Чаадаева, размышлениями А.С. Пушкина, Ф.И. Тютчева, А. Блока и др. о природе слова и сущности поэзии. Это значительно расширяет представление о миропонимании и творческом методе поэта, а также о его месте в русской и мировой литературе.

По-новому истолковывается в этой связи эстетическая природа поэзии О. Мандельштама. Это не «поэзия поэзии» или «типичная поэзия отражений».

В акмеистическом периоде творчества поэта можно выделить такие основные формы интертекстуальности:

– Использование уже известных образов и мотивов из мировой поэзии.

– Вольная интерпретация мифологических и литературных сюжетов.

– Свободное, творческое обращение к и с подробностями культуры.

Такие стихи ориентированы на «поэтически грамотного читателя».

– Прямое цитирование: Название первой книги Мандельштама «Камень» восходит к поэзии Ф.И. Тютчева. Его «Скорби» – так переводится название второй книги «Tristia», восходящее к Овидию, – остаются торжественными, но мотивировка их начинает обретать социальные очертания и др.

Вне культурных ассоциаций поэзия О. Мандельштама непредставима. Имена, названия, мотивы, прямые и тайные цитаты создают смысловое поле, благодаря которому «чувствуемая мысль» поэта обретает желанный общечеловеческий контекст. Для поэта духовная сближенность национального (Россия), античного (Лета) и европейского (образ русалки, воспетой Гейне) несомненна и дорога.

Поэт обращается с подробностями культуры так же, как и с бытовыми или природными подробностями – свободно, творчески.

Такие стихи ориентированы на «поэтически грамотного читателя».

ТЕОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС У ТВОРЧОСТІ ФРАНЦА КАФКИ

Науковий керівник –
канд. пед. наук, доцент **В.І.Романько**

Франц Кафка (1883-1924) – одна з найцікавіших і найвпливовіших літературних постатей в ХХ столітті, творчість якої не перестає бентежити як звичайних читачів, так і поважних науковців, які будують різноманітні версії щодо прочитання кафкіанських текстів. Можливо, найточніше про творчу спадщину письменника виразився один з засновників так званого літературного постмодернізму Х.-Л. Борхес, який, зокрема, відмітив: «Кафка все ще дає нам шифр нашого часу».[1,с.55] Тема даної статті торкається розгляду релігійного «шифру» в творах Кафки.

Кожному з нас притаманне певне, іноді неповторне світобачення, яке, як правило, формується в процесі нашого становлення. І, напевно, кожний з нас впродовж свого життя дотримується яких-небудь духовно – естетичних вірувань і принципів, будь то в віра в Бога, в долю, або в абсурдність буття. Але життя кожної людини, теїста або атеїста ґрунтується саме на вірі. Так, невіра в Бога є також актом віри, так як невіруюча людина, так би мовити, вірує в те, що Бога немає. І тому дослідники теологічного аспекту в творчості Ф. Кафки в один голос говорять про значущу роль віри в його житті, яка неодноразово віддзеркалювалась в його творах. При цьому не можна з певністю сказати, чи вірив автор в Бога як справжня віруюча людина, чи просто мав релігійне мислення. І точно можна стверджувати, що романи, оповідання і, звісно, славнозвісні притчі цього унікального письменника-філософа стали вираженням як настроїв тогочасної культурної Європи, так і зібранням оригінальних думок і міркувань про екзистенціальні проблеми людини, які вже не можна віднести до тієї чи іншої культурної епохи, бо вони є вічними. Як зазначає автор книги «Століття Джойса» І.І. Гарін, кафкіанські ідеї не нові. Всі вони – від невинного страждання і до анонімного покарання за невідомі гріхи (див. роман «Процес») – вже зустрічаються в Книзі Іова.[2, с.567] Але Кафка накладає на ці біблейські ідеї печать секуляративної сучасності, що надає його творах неймовірної трагічності.

Перші класичні інтерпретатори творів Кафки схилилися до думки, що вони цілком і повністю були направлені на знищення всього старого як будь-які твори письменників-модерністів. Проте сьогодні існують багато протилежних точок зору про те, що Кафка був не руйнівником, а

споглядачем. Він не вів до руйнації старого мислення і триумфу нового, а лише показував, що все нове суть біблійське, яке, правда, він розумів по-своєму. Сила його впливу обумовлена виникаючим в нас почуттям, що справжні секрети забуті, ключі до таємниці загублені, а колись існуюча цілісність сприйняття також загублена і зараз трагічно не відновлювана. Про те саме говорив, наприклад, попередник Кафки видатний американський письменник-романтик Г.Мелвілл, певна річ, вже іншими словами. [2, с.577]

Зазвичай творчість Кафки, якій, як було вище зазначено, притаманна теологічна спрямованість, розглядають у зв'язку з філософською спадщиною таких дивовижних постатей ХІХ століття, як мислителі С. К'єркегор (1813-1855) і Ф.М. Достоєвський (1821-1881). Саме вони стали для Кафки тими орієнтирами в конструюванні вже власної концепції світу і людини. В одному зі своїх щоденників Кафка пише: «Як я і гадав, його доля (К'єркегора), не дивлячись на значні відмінності, схожа з моєю, принаймні, він на тій самій стороні світу. Він, як друг, допоміг мені самоствердитися». [4, с.125] Як ми знаємо, філософська концепція датського генія, як і світоглядна система Кафки, ґрунтується на абсурдності буття. С. К'єркегор завжди описує «розбите» і безглузде буття світу, відповіддю на яке повинні бути відчай і страх (див. "Der Begriff der Angst"). Саме з ім'ям цього філософа пов'язане поняття діалектичної теології, яке Кафка успішно перейняв і розвинув у своїх фантастичних і дивакуватих творах. Для Достоєвського також життя уявляється надзвичайно складним, бурхливим, суперечливим. Він вважав, що зовнішні обставини (наприклад, та жахлива кафкіанська бюрократична система) володіють людиною, перетворюючи її в комаху, не менш, ніж таємниче містичне начало, яке притаманне кожному з нас. На відміну від Кафки, Достоєвський відстоював фундаментальні православні позиції і твердо вірив в те, що страх і страждання людини в цьому світі рано чи пізно скінчаться. Кафка в своїх творах, навпаки, підкреслює на повну безпорадність і приреченість людини. Але тут треба зазначити, що Кафці дуже імпонував творчий метод російського письменника, про якого він писав, що той «вперше перетворив думки і поняття в художні образи». [4, с.67]

На думку А.Камю, Кафка відмовляє своєму Богу в моральній величі, проникливості, доброті, але лише для того, щоб з новою силою кинутися в його обійми, тобто автор, як і його герой, живе марною надією (див. роман «Замок»). «Замок» Кафки виступає прекрасною ілюстрацією напруженого потяга до Абсолюту, який приречений на провал, бо він (Бог) недосяжний, а людина приречена на вічну самотність. «Теологією в дії» назвав цей роман Камю, побачивши в ньому «шлях душі в пошуках благодаті, шлях

людини, яка прагне розкрити таємницю з таємниць цього світу, а в жінках шукає прояви дримаючого в них Бога».[3,с.78-82] Взагалі, цей, без сумніву, знаковий твір модерністської літератури не піддається остаточному тлумаченню, тому що символ, як відомо, іде попереду автора, але теологічний компонент і певна релігійна символіка чи не найпомітніші. Кафка ніби ділиться з читачем своїм відчаєм спричинений мовчанням Бога (далі славетний шведський кінодраматург І.Бергман втілить цей відчай і біль на великому екрані).

Ф.Кафка був сповнений песимістичних настроїв щодо недалекого майбутня людства. Світ його героїв зазвичай – ірраціональний, зруйнований, жахливий і безнадійний – відображав апокаліптичні страхи, які залишилися після Першої світової війни, а також пророчив нові, ще жахливіші страждання, які охопили весь світ з початком Другої світової війни і встановленням тоталітарних режимів. Напевно, в той час Бог справді відвернувся від людей і не дав ніякого шансу на спасіння, якщо слідувати логіки Кафки. Людина залишилася на самоті, за словами Ж.-П. Сартра, надзвичайно стурбована відсутністю опори, вона починає відчувати абсурдність свого існування, зневіру в моральні цінності суспільства, яке стає ворожим для особистості. Можна сказати, що теологія Кафки претендує на звання негативної, бо, як відомо, представники саме атеїстичного екзистенціалізму, насамперед Камю і Сартр, якщо не вважали Кафку предтечею даної філософської системи поглядів, то принаймні знаходили в його невичерпній творчості спільні ідеї. Одне з певністю можна сказати – Кафка був незвичайним письменником, який похитнув традиційне бачення світа, а, головне, уявлення про Бога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борхес Х.-Л. Думая вслух. – М.: Эксмо, 2007. – 342 с.
2. Гарин И.И. Век Джойса. – М.: ТЕРРА-Книжный клуб, 2002. – 848 с.
3. Камю А. Бунтующий человек. – Минск: Попурри, 2000. – 544 с.
4. Кафка Ф. Ангелы не летают. – С-Пб: Азбука-классика, 2009. – 192 с.

Гладий О. С.

О ТИПАХ ЭНАНТИОСЕМОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **Н.М.Маторина**

Среди однокорневых антонимов выделяются две группы: антонимы-эвфемизмы и антонимы-энантисемы.

Антонимы-эвфемизмы – слова, выражающие семантику

противоположности сдержанно, мягко. Они, как правило, образуются при помощи приставки *не-*. Ср.: *красивый – безобразный* и *красивый – некрасивый*, *добрый – злой* и *добрый – недобрый*.

У энантиосемов (греч. *enantios* – противоположный + *sema* – знак) значение противоположности выражается одним и тем же словом. Таковую антонимию называют внутрисловной. Семантические возможности такого антонима реализуются при помощи контекста (лексически) или особыми конструкциями (синтаксически).

Энантиосемия наблюдается, например, у слов: *нести* (сюда, в дом), т. е. «приносить» и *нести* (отсюда, из дома) – «уносить»; *оговориться* (намеренно) – «сделать оговорку» (специально) и *оговориться* (случайно) – «ошибиться»; *брошенная* (мысль) – «бегло, только что сейчас высказанная» и *брошенная* (мысль, идея), т. е. «оставленная давно, забытая» и т. д.

Различают следующие виды энантиосемии:

- семантическая энантиосемия;
- оценочная энантиосемия;
- семантико-оценочная энантиосемия.

Семантическая энантиосемия – это вид внутрисловной антонимии, при котором противоположность двух лексико-семантических вариантов многозначного слова основана на полярности их семантических компонентов значения. Семантическая энантиосемия наблюдается, например, в структуре прилагательного *криминальный*.

Прежде у этого прилагательного отмечалось только одно значение – «преступный, уголовный» (МАС. – Т.2. – С.130). Однако внеязыковая ситуация на рубеже XX-XXI вв. способствовала возникновению у него нового значения: «предназначенный для борьбы с уголовной преступностью». Новый лексико-семантический вариант лексемы, в отличие от первичного, обозначает признак, принадлежащий противоположной понятийной сфере – сфере правоохранительных органов.

Ср.: *криминальные структуры, криминальные формирования, криминальная сеть – криминальная служба, криминальная полиция*.

Оценочная энантиосемия – это вид внутрисловной антонимии, при котором противоположность двух лексико-семантических вариантов полисеманта основана на полярности их оценочных компонентов значения. Данный вид энантиосемии характерен, например, для лексической единицы *элита*.

Ср.: *элита* в значении «лучшие представители общества или какой-либо его части» (МАС. – Т.4. – С.758) и новый лексико-семантический вариант – «привилегированная верхушка общества или какой-либо его

части, какой-либо группы людей». Семантическая деривация произошла в результате изменения ядерного компонента значения: вместо семы «лучшая» появилась сема «привилегированная» (часть общества).

Семантико-оценочная энантиосемия – это вид внутрисловной антонимии, при котором противоположность двух лексико-семантических вариантов полисеманта основана на полярности как их семантических, так и оценочных компонентов значения. Семантико-оценочная энантиосемия наблюдается в лексическом значении антонимичных слов *правые – левые*, которые номинируют два политических лагеря, противоборствовавшие в течение XIX-XX столетий в ведущих странах Европы, в том числе и в Украине, и в России.

Гончарова С.С.

ПЕДАГОГІЧНИЙ АКЦЕНТ «ШКІЛЬНИХ ВЕСЕЛИНОК» ГРИЦЯ БОЙКА

Науковий керівник –
канд. пед. наук, доцент **В.І.Романько**

Веселинки як означення певного виду гумористичних віршиків, як стверджує поетеса Тамара Коломієць, “з’явилися саме у Гриця Бойка і стали визначати з-поміж інших популярні серед дітей поетичні твори”. Простота й афористичність – обов’язкові ознаки цих дотепних віршів. А в основі саме “шкільної веселинки” – це якась конкретна пригода з хлопчиком чи дівчинкою шкільного віку. Частіше всього герої поетових творів попадають у якусь халепу і читач має зробити відповідний висновок, слідкуючи за долею того чи іншого “героя”.

Ось як в таких випадках.

“Сьогодні Маринка /Уроків не знала. /Домашнє завдання /В Галинки списала”. Вдома вона не поспішає робити уроки – сподівається і завтра в подруги списати. А Галинка, в свою чергу, тепер планує списати у Маринки, адже та користувалася її послугами. Наступного дня дівчатка зраділи одна другій, але списати не було в кого – ні одна з них не була готова до уроку. Завершується ця історія закономірним, але справедливим фіналом: “До столу учителька /Їх запросила /І порівну двійку /На двох розділила” (“Маринка та Галинка”).

У віршику “Два Миколи” хлопці все ганяли у футбол, а уроки не вчили. І тут вони вирішили схитрувати: і в футбол будуть грати, і уроки готувати, але по черзі – один Микола готує уроки сьогодні, інший – завтра.

Матеріали вузівської конференції

*Та Миколам, як на зло,
Знов-таки не повезло:
Вчитель з них того питає,
Хто в футболі все ганяє.
Ось чому в обох Микол
У журналі “кол” та “кол”.*

Гриць Бойко хотів, щоб юні читачі-школярки, познайомившись з його віршиками, замислилися над своїми вчинками, адже не такі вже й веселі ці “веселинки”.

Виступайченко Панас багато говорить без толку, все тягне вгору руку, просить слова, але знову – все із пустого в порожнє (“Виступайченко”).

А Толя непосидючий на уроці – все крутиться, займається посторонніми справами, заважає тим, хто поруч (“Крутько”).

Однокласники вирішили боротися з гусінню, яка і листя, і квіти дерев може покусати. Але так довго обговорювали це питання, намічаючи заходи, призначаючи відповідальних, що “В час засідань і розмов – /Гусінь листя з’їла /Лиш листочки постанов /Всім на сміх лишила!” (“Про гусінь”).

Ганнуса готує на шкільні збори виступ на тему “Все робимо своїми руками”, а дома за неї все роблять мама та бабуся (“Все робим своїми руками”).

Оля загордилася: в газеті з’явився її портрет. На всіх дивиться з висока, подруг сторониться. По дорозі “йде, а кирпа догори, / – та й зайшла в калюжу (“Загордилась”).

Подружки Клава й Мила на уроках “Мов сполохані сороки, /Цокотять і цокотять”. А коли на зборах їх соромили за це, вони мовчали, “Наче в рот води набрали,- /Проковтнули язики!” (“Подружки-говорухи”).

Вова отримав двійку і вирішив заховати щоденника від батьків. Та мама “в сараї, там де дрова, /Двійку Вовину знайшла!” – і розхвильована прийшла до школи (“Про щоденник”).

І таких веселинок із шкільного життя у Г. Бойка велика кількість. Як бачимо, тут переважна більшість хлопчиків – вови, колі, саші, панаси..., і неслухняні дівчатка зустрічаються – клави й мили, галинки і маринки... Можливо, хтось побачить в них себе та й схаменеться – треба вести себе краще.

Трохи довшою є у Гриця Бойка історія про хлопчика Оха, який все “охає за десятьох”: все йому не так – те зробити важко, а інше не вміє... Його товариші уже йдуть до школи, – а наш герой ще в ліжку – “Ох! Полежу ще хоч трішки!”; для всіх урок цікавий, а в нього: “Ох! Як довго йде урок!»; до кінотеатра всього триста кроків, а Ох хоче під’їхати: “Ох!

Трамвая щось немає”...

Нехай подумає кожний про себе – що в нього є від того хлопчика Оха, про якого щойно він почув ці повчальні історії.

Колеги-поети бачили у цьому вірші, як і в багатьох інших творах Гриця Бойка, тісний зв'язок з життям, вважали їх повчальними уроками мудрого педагога, старшого товариша, досвідченого психолога. “І справді, хіба не прокидається у декому з нас отой самий Ох у хвилини, коли треба докласти зусиль до якогось діла?” – риторично відмічала Тамара Коломієць.

У поезії Гриця Бойка приваблює вміння автора із спостережень над життям та поведінкою дітей створювати повчально-веселі поетичні мініатюри, які викликають добрий, бадьорий настрій, коли хочеться краще поводитись, добре вчитись, бути прикладом для інших. Його твори актуальні й для сьогоднішніх школярів.

Горобець Ю.Ю.

ЗМІНИ СЕМАНТИКИ СЛІВ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ЯК ЗАСІБ ЗБАГАЧЕННЯ ЇЇ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ

Науковий керівник –
канд. пед.наук, доцент **А.Г.Спічка**

Питання про причини мовних змін взагалі і про причини семантичних змін зокрема цікавить не одне покоління лінгвістів. Багато сучасних вчених-лінгвістів, особливо представників Казанської лінгвістичної школи, неодноразово вказували на системний, типовий характер семантичних змін.

Відомо, що значення слова виявляється в контексті. В різних контекстах навіть однозначне слово матиме дещо інший смисловий відтінок, тобто слово покриватиме своїм значенням понятійну сферу, межі якої не можуть бути строго окреслені. Так виникає область розсіювання якої-небудь семантичної одиниці, подібно тому, як це має місце у фонології з фонемами. Зрозуміло, що сусідні області взаємодіятимуть один з одним[1, с. 4].

Семантичні зміни, що відбуваються всередині слова, відіграють істотну роль у розвитку всієї лексичної системи. Вони обумовлені перш за все розвитком нових значень слова в процесі переносу назви з одного предмета на інший за їх схожістю або за наявності стійких зв'язків між ними (тобто по суміжності). В сучасній мовознавчій науці доведено, що в історичному розвитку семантичної сторони слів відбуваються такі зміни:

розширення (генералізація), звуження (спеціалізація) та зміна значення. Найбільш повно прослідкувати за виникненням нових значень можна на прикладі синонімів, які і є одним із найбільших джерел поповнення лексичної системи німецької мови. Синоніми в мові утворюють угруповання слів і словосполучення, що носить системний характер [2, С. 85].

Наведемо наступний приклад, беручи за основу слова-синоніми із новели видатного австрійського письменника Stefan Zweig «Leporella». Якщо порівняти таку пару синонімів як *gehen* 'ходити пешком'-*laufen* 'бігти' [4, с. 139] (які ні словники, ні інтуїтивне відчуття мови не зараховує до синонімів), то можна прийти до висновку, що вони не характеризуються такою вже явною відсутністю спільності предметно-логічного змісту, щоб на основі цього вважати її, безумовно, несинонімічною. Між *gehen* і *laufen* теж є подібність, і полягає вона в тому, що в обох випадках мова йде про рух, переміщення за допомогою ніг. Різниця ж полягає, по-перше, в швидкості, швидкості руху, а по-друге, в положенні ніг: в одному випадку (*gehen*) ступні не цілком відриваються від землі, в іншому (*laufen*) на якусь мить відриваються. Якщо зіставити *gehen* – *laufen* з *rennen* – *laufen* (щодо останніх немає сумнівів у їх синонімічності), що розрізняються саме ступенем швидкості руху, то напрошується висновок, що різна швидкість, з якою відбувається дія, не може бути підставою для того, щоб вважати *gehen* – *laufen* словами з різним предметно-логічним змістом, тобто не синоніми. Цю різницю, отже, потрібно шукати в способі пересування: не відриваючи ніг від землі або відриваючи їх. Але, по-перше, незрозуміло, чому в одних випадках диференціація таких ознаки, як межа дії і наслідок дії не є свідчення розходження предметно-логічного змісту, в інших випадках така ознака, як спосіб здійснення дії – свідчення відмінності. А по-друге, можна було б вказати на інші слова, що визнаються синонімами, де різниця в способі виконання дії і його результаті, як, наприклад, у випадку *gehen* – *schreiten*, не перешкоджає тому, щоб визнавати їх синонімами і, таким чином, вважати, що в основі їх лежить спільність предметно-логічного змісту. Отже, відсутність у слів конструктивної спільності не перешкоджає відчуттю і визнанню їх синонімічними. Як вже зазначалося, критерієм синонімічності називають збіг сполучуваності. Однак у цілому ряду слів сполучуваність збігається, але вони не вступають один з одним у синонімічні відносини: такі, наприклад, *schlucken* – *trinken*, *schlucken* – *essen* та ін. І, навпаки, у багатьох визнаних синонімів сполучуваність не збігається.

Отже, семантична деривація як засіб якісного збагачення та розширення словникового складу мови є продуктивним способом номінації досліджуваних понять. Завдяки семантичній деривації ми

проникаємо в сутність речей соціальної сфери діяльності на основі контексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александров П.С. О понятии синонима // Лексическая синонимия. – М.: Наука, 1967. – С. 38-42.
2. Апресян Ю.Д. Проблема синонима // ВЯ, 1957. – №6. – С. 84-88.
3. Левицкий В.В. О причинах семантических изменений // Семантические процессы в системе языка. – Воронеж, 1984. – С. 3-9.
4. Stefan Zweig Novellen. – СПб.: КОРОНА: КАРО, 2004.- 160 с.

Гриценко О.П.

КОНЦЕПЦИЯ ИНФЕРНАЛЬНОГО ГЕРОЯ В РОМАНЕ Л.Н. АНДРЕЕВА «ДНЕВНИК САТАНЫ»

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **А.А.Рубан**

В литературе Сатана отождествляется с Дьяволом и именуется по-разному: Вельзевул («Божественная комедия» Данте Алигьери, «Потерянный рай» Дж. Мильтона, «Диспут» Г. Гейне, «Собор Парижской Богоматери» В. Гюго и др.), Мефистофель («Фауст» Гетте, «Мефистофель» К.К. Случевского), Демон («Демон» А.С. Пушкина, «Демон» М.Ю. Лермонтова, «Огненный ангел» В. Я. Брюсова и др.) и собственно Сатана («Гавригиада» А.С. Пушкина, «Правила добра» Л.Н. Андреева, «Сатана-настоятель» Т. Мурнера, «Таинственный незнакомец» М. Твена и др.) и др.

В «Дневнике Сатаны» Л.Н. Андреев дает герою имя Сатаны, т.е. противодействующего, противостоящего.

По мере вочеловечивания Сатана ощущает хрупкость человеческой жизни, постепенно утрачивает свое дьявольское всеведение и погружается в «глубину дряннейшей человечности», переживает духовную эволюцию, превращаясь сначала в захваченного страстью Демона – поэта и художника, открывая красоту мира и ценность любви, затем в Человека и, наконец, в лучшего из людей – в Христа. В романе эти психологические и нравственно-онтологические метаморфозы Сатаны – Вандергуда реализуются и на уровне внешней коллизии «Вандергуд – Мария – Магнус».

От союза Мадонны и Сатаны родился Князь Света – красота и любовь победили в душе героя дьявольское начало. Сначала Вандергуда, подобно Демонам Лермонтова и Блока, охватывает страсть, которая побеждает его скептическое всеведение. Любовь открывает Сатане

способность увидеть и запечатлеть гармонию мироздания в искусстве.

В романе Андреева воссоздается парадоксальная ситуация искушения Сатаны Человеком. Подписав договор с Магнусом (ср. «Фауст»), Сатана «потерял мудрость змия, взамен получил кротость голубицы» и «просветленный лик».

Под влиянием случайной встречи с Марией-Мадонной и любви к ней герой оказывается настолько втянутым в «спектакль» жизни человека, что, подобно Фаусту, вынужден всерьез размышлять о природе человека, смысле и цели его жизни.

Жизнь человека представляется Сатане то чудесной поэмой, то безысходной трагедией. В ней есть светлые страницы любви, дружбы, высокого искусства, – всего, что поднимает человека к вершинам вечности. Но в книге жизни есть и страницы, которые представляют человека в его самых низменных проявлениях – лжи, стяжательстве, жестокости. Даже Сатана, постигнув правду человеческого существования, не зарекается верить в символы постоянного божественного присутствия в мире («Всеслышащее Ухо» и «Всевидящее Око»). Сам Сатана не в силах справиться с существованием в мире без Бога.

Каждый из героев пьесы жизни играет свою роль, одев маску и став не просто актером, а куклой, марионеткой в чьих-то руках. Сатана, вочеловечившись, одевает маску не просто человека, а филантропа и, пройдя круги земного ада, становится Христом, которого «взорвало» современное человечество.

Сатане кажется столь интересным человеческий театр, что он не отдает себе отчета в конечности земного бытия. Но когда он сам становится куклой в театре марионеток, жизнь человека предстает перед ним в ином виде: «Теперь Я сам бьющаяся кукла в театре марионеток... Я все знаю ... кроме того: чья рука дергает меня за нитку?» [1, с. 166].

Магнус дергает за нитки марионетку Сатану-Христа, жалкие шарлатаны – исполнители земных ролей – руководят Сатаной-Вандергудом, старого черта Топпи люди каждый обманывают и оставляют в дураках, а все они – марионетки в руках Судьбы. Это вовсе не веселый театр-балаганчик, а бесконечный процесс о подлогах, «где все тащат друг друга в суд: живые – мертвых, мертвые – живых, История тех и других, а Бог Историю» [1, с. 166].

В романе образы Сатаны, Христа-Антихриста замыкают и подытоживают свои типологические ряды. Финальное осмысление получает образ-символ ангела: от традиционного для «рождественских» рассказов XIX века через «Ангелочка», где Ангелочек оказался не Ангелом-спасителем, а призраком, фантомом, до «Дневника Сатаны», романа о падшем Ангеле, духовно эволюционировавшего в Князя Света,

Христа и снова низвергнутым человеком в преисподнюю. Сюда же подключается типологический ряд героев Андреева, гротесково сопрягающие черты Христа и Антихриста: Василий Фивейский («Жизнь Василия Фивейского»), Иуда («Иуда Искариот»), герой-рассказчик «Моих записок», Погодин («Сашка Жегулев»).

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреев Л.Н. Собр. соч.: В 6 т. – М.: Худож. лит., 1990. – Т. 6. – 720 с.

Грозь Е.А.

**О ПОНЯТИИ «СИНТАКСИЧЕСКАЯ ОШИБКА» В МЕТОДИКЕ
ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА**

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **Н.М.Маторина**

Изучение русского языка в 1 классе начинается с синтаксиса: знакомство с предложением, главными членами, во 2 классе – второстепенными членами и т.д. В 5 классе введен небольшой курс синтаксиса, создающий элементарную основу для развития речи и для понимания морфологии: словосочетание, виды предложений по цели высказывания, члены предложения, однородные члены, простые и сложные предложения, прямая речь; предусмотрен синтаксический разбор. В методике разработано направление – изучение морфологии на синтаксической основе (В.П. Озерская). Основной курс синтаксиса – в 8-9 классах: словосочетание и предложение, двусоставные и односоставные предложения, полные и неполные, с однородными членами, с обращениями, вводными словами, словами *да, нет*, междометиями, с обособленными второстепенными членами, способы передачи чужой речи – прямая и косвенная речь. В 9 классе – сложное предложение: сложные союзные и бессоюзные предложения; сложносочиненные и сложноподчиненные предложения; основные группы сложноподчиненных предложений по их значению; сложные предложения с разными видами связи. Синтаксис в школе изучается как основа пунктуационных умений и совершенствования культуры речи. Большое внимание уделяется синтаксическому анализу в разных вариантах и связях с морфологией. Синтаксис целого текста в программу русского языка не включен.

Синтаксические умения учащихся – составная часть умений по русскому языку при завершении курса в 9 классе (в современных программах разработаны перечни умений также для каждого класса). Учащиеся

должны уметь: находить в предложении грамматическую основу и словосочетания, главное и зависимое слова в них, составлять словосочетания всех важнейших видов и уместно употреблять их в собственной речи; различать в тексте простые и сложные предложения, определять типы тех и других, выделять в них члены предложения, определять способы их выражения, находить вводные слова, словосочетания и предложения, обособленные второстепенные члены предложения, разбирать синтаксически любые типы предложения, составлять простые и сложные предложения всех изученных типов и уместно употреблять их в собственной речи в соответствии со стилем и типом создаваемого текста; синтаксически обосновывать пунктуацию конкретного текста, а в отдельных случаях – и орфографию (например, согласование, управление падежной формой имени существительного и т.п.); синтаксически обоснованно совершенствовать, править текст: устранять ошибки и недочеты в построении предложений, в связях между ними, исправлять пунктуационные ошибки; оценивать собственный и чужой текст с точки зрения синтаксической сложности, разнообразия, правильности, с точки зрения коммуникативной целесообразности выбора синтаксических средств языка.

При этом в речи учащихся синтаксические ошибки встречаются довольно часто. Напомним, что синтаксические ошибки в речи учащихся – это вид грамматических, речевых ошибок. В их числе:

- нарушения согласования;
- нарушения управления предложного и беспредложного;
- нарушения связи между местоимениями и теми словами, на которые они указывают;
- местоименное дублирование подлежащего, других членов предложения;
- пропуски членов предложения (неоправданные);
- синтаксические повторы, однообразие синтаксических конструкций;
- неверный порядок слов в предложении;
- неточное употребление союзов в сложносочиненном и сложноподчиненном предложении;
- несоотнесенность форм глагола в предложении;
- смешение форм прямой и косвенной речи и пр.

Среди причин синтаксических ошибок учащихся можно назвать такие:

- плохое знание правил и неумение применять их;
- малый объем упреждающего синтеза речи;

- неспособность охватить сознанием весь объем предложения или нескольких предложений и др.

Следствием синтаксических ошибок могут быть пунктуационные ошибки. Повторим, что синтаксические ошибки – самые частые среди речевых ошибок.

Дальнейшие наши исследования будут направлены на организацию работы по предупреждению и исправлению синтаксических ошибок на занятиях по языку в вузе и школе.

Дмитриченко Д.В.

К ВОПРОСУ О СИСТЕМЕ УРОКОВ ПО ИЗУЧЕНИЮ ПОВЕСТИ А.С.ПУШКИНА «КАПИТАНСКАЯ ДОЧКА» В ШКОЛАХ УКРАИНЫ

Научный руководитель –
канд. пед. наук, доцент **В.И.Романько**

Время от времени к проблеме изучения повести «Капитанская дочка» в средней школе обращались многие опытные учителя и методисты. Так, мы имеем работы Г.И.Беленького, И.И.Гиллельсон, А.С.Дегожской, Г.К.Бочарова, К.П.Лахостского, В.Г.Маранцмана, М.Г.Качурина. Следует сказать, что основная часть работ имеет давний срок – публиковались они в середине и второй половине прошлого века и, преимущественно, в России. Совсем мало работ подобного характера в Украине, и имеют они, как правило, журнальный вариант. Это работы С.Н.Андреевой, А.Безгиной, В.Бородиной, Н.Д.Ильиной, З.В.Кирилук, П.Г.Самойленко, Е.К.Севастьяновой.

Наблюдения и специальные исследования показали, что учителя общеобразовательных школ Украины испытывают трудности в планировании системы уроков по изучению повести «Капитанская дочка», нуждаются в методических рекомендациях по проведению отдельных уроков. В связи с этим возрастают требования к учителям общеобразовательных школ, которые должны умело и доступно донести до школьников идейно-художественные особенности повести «Капитанская дочка», научить юношей и девушек понимать поступки героев и вместе с ними сопереживать, в конце концов, прививать молодежи любовь к художественной литературе, показать им важность и необходимость чтения классических произведений.

Таким, образом, актуальность повести Пушкина «Капитанская дочка», недостаточная разработанность вопроса изучения этого произведения в школах Украины обусловили выбор темы данной статьи.

В методических работах по анализу художественного произведения в школе все более серьезно ставится вопрос о системе уроков. В повседневной практике и донныне разбор повести на первом этапе часто сводится к чтению и комментированию ее по главам. На втором этапе идет составление характеристик действующих лиц. Кончается разбор обычно сочинением. Как правило, это характеристика одного из героев по предварительно данному или коллективно составленному плану, в которой воспроизводится то, о чем говорилось на уроке. Такая последовательность уроков мешает сделать выразительными, выпуклыми самые значительные темы произведения, сосредоточиться на характерах героев в целом. Следуя такой «системе», мы плетемся за произведением, боясь упустить малейшее слово, и в то же время теряем главное: эстетическое воздействие произведения на ученика, без чего, разумеется, невозможно литературное развитие.

Исходя из всего этого, мы обращаем серьезное внимание на разработку системы уроков по изучению повести «Капитанская дочка» в современных школах Украины. При этом исходим из того, что на изучение повести выделяется пять часов.

Нам кажется, прежде всего необходимо учитывать, что повесть А.С.Пушкина «Капитанская дочка» – произведение историческое. Тема восстания, душой которого является Пугачев, – центральная. Но в повести есть рассказчик – молодой дворянин Гринев. Стало быть, самым первым звеном в цепи уроков должен стать урок, посвященный «знакомству с рассказчиком».

Вычленение отдельных тем в разборе повести может произвести впечатление искусственности, «разъятия» художественного произведения. Конечно, такое вычленение несколько условно, но следует пояснить, что уроки не отделены друг от друга непроходимой стеной. Скажем, судьбы Гринева, Маши, Швабрина связаны с восстанием, с самим Пугачевым, но ведь все дело в акцентах урока, в умении учителя не отступать от его ведущей линии. Наша цель – не просто чтение повести, а ее анализ. Анализ художественного произведения прежде всего отражает сознание «логики развития образной мысли автора». Думается, что такая система уроков и учитывает эту «логику развития образной мысли» Пушкина. Анализ – всегда вычленение, всегда разложение предмета на составные элементы.

Анализ произведения, период его расчленения на темы должен завершаться синтезом, подведением итогов, необходимых для создания целостного эстетического впечатления от произведения.

Таким образом, мы пришли к такому варианту системы уроков по изучению повести «Капитанская дочка»:

Урок 1. Рассмотрение жанра и идейно-композиционной структуры

повести в целом: развитие сюжета, система действующих лиц. Работа по тексту повести.

Урок 2. Утверждение идей свободы, гуманности и чести на примере образа Пугачева. Историческая правда и художественный вымысел в повести «Капитанская дочка».

Урок 3. Гринев, его роль в произведении, формирование его характера и взглядов. Мужество и благородство Гринева в трудные периоды жизни.

Урок 4. Семейство Мироновых. Маша Миронова.

Урок 5. Идеюное содержание и значение повести. Символика пушкинской прозы. Произведение «Капитанская дочка» как историческая повесть.

Урок 6. Классное сочинение по вариантам:

а) «Как могут проявиться мужество и благородство?» (Образ Гринева); б) «Как открывается читателю характер Маши Мироновой?» (Образ Маши Мироновой); в) «Емельян Пугачев – главный герой повести А.Пушкина «Капитанская дочка».

Считаем, что предложенная нами система уроков по изучению повести А.С.Пушкина «Капитанская дочка» даст возможность донести до сознания учеников всю особенность этого произведения, его идейно-художественные особенности, обогатит молодёжь историческими фактами, заложит хорошие основы её моральной подготовки.

Жукова Т.В.

ВТІЛЕННЯ ІДЕЇ «ДВОХ СВІТІВ» В ТВОРІ Е.Т. ГОФМАНА «ЖИТТЄВА ФІЛОСОФІЯ КОТА МУРРА»

Науковий керівник –

канд. пед. наук, доцент О.Л.Біличенко

Письменниками, творчість яких склала найбільш плідотворний і прогресивний струмінь в німецькому романтизмі стали Шаміссо, молодий Гейне і Гофман. Ернст Теодор Амадей Гофман є єдиним романтиком, ім'я якого вже у ХІХ ст. одержало світову відомість і продовжує зберігати її до наших днів.

Творчість Гофмана, яка відобразила всю глибину протиріч і тенденцій розвитку післяреволюційної епохи, вписала в історію розвитку німецької літератури особливу і неповторну главу. Але вершиною творчості письменника багатьма критиками й літературознавцями визнається його роман “Життєва філософія кота Мурра”. За задумом,

роман був своєрідною спробою синтезу елементів сатиричної казки і епічної оповіді. “Кіт Мурр” є найбільш “реалістичним” твором Гофмана, в тому розумінні, що в ньому, за винятком деяких побічних епізодів, відсутня фантастика. Тут два світи, філістерський і поетичний, зміщуються в одну, реально-життєву площину.

Гофман поділяє свій роман на два контрастні пласти – власне погляди кота Мурра і життєпис композитора Крейслера. Причому обидва пласти виділені письменником уже зовнішнім шляхом: міркування кота позначені графічно «m.f.f.» (Мурр продовжує), а історія композитора позначена як «Маk.Vl.» (Маk.a.- макулатурні аркуші). Цей зовнішній прийом потрібний Гофману для наочного підтвердження полярності двох головних світів роману.

Фантастичний план у романі є трохи несподіваним, оскільки він віднесений тут тільки до філістерської дійсності, що раніше подавалася Гофманом переважно у плані реальному. Втіленням філістерства в романі стає кіт-філософ і вся звіряча компанія. Цікаво, що всі «повсякденні» персонажі роману, які входять в «мурровський» пласт оповідання, так чи інакше співвідносяться із «звірячим царством» обивателів, тим самим висвітлюючи та піднімаючи за контрастом із собою, до ідеалу героїв музично-поетичного складу, таких, як Крейслер і Юлія. Існуючи у світі реальному, ці герої, у такий спосіб знаходяться з ним у складних стосунках і в той же час залишаються носіями далекого від повсякденного філістерського світу ідеалу. Сатира Гофмана набирає майже універсального розмаху, в її кривому дзеркалі знаходять відображення і структура тогочасного німецького суспільства, і специфічні стосунки між різними його верствами.

Таким чином, ми знаходимо у Гофмана сполучення – біографії романтичного художника і автобіографії філістера та спрощення ідеї виховного роману ранніх романтиків. Співвідношення двох різних жанрів у межах одного твору слугує для Гофмана тим художнім прийомом, за допомогою якого він включає в роман філософську проблематику.

Залезська А.М.

ФІЛОСОФСЬКА ТРАГЕДІЯ "ФАУСТ" ЯК ВИДАТНА ЛІТЕРАТУРНА ПАМ'ЯТКА ЕПОХИ

Науковий керівник –
канд. пед. наук, доцент **О.Л.Біличенко**

Творчість Й.В.Гете стала завершальним етапом не тільки німецького, а й європейського Просвітництва. Досліджуючи її, можна виділити той

факт, що переймаючись проблемами тогочасної Німеччини, закладаючи засади національної німецької літератури, Гете разом з тим писав про людину і світ у широкому, світовому масштабі. Його хвилювали глобальні питання людства, він прагнув пізнати сутність загального буття, природи, мистецтва і відповідно до цього визначити місце й призначення особистості.

Є твори, без яких неможливо уявити життя суспільства. Вони визначають прогрес людства, що виявляється, передусім, у його духовному розвитку. До таких видатних явищ належить «Фауст» Й.В.Гете.

Трагедія стала підсумком багаторічних шукань письменника, більше того – фактом великого перевороту у сфері людського духу. Роботу над трагедією – символом усього свого життя – митець продовжував переважно в часи найтяжчої життєвої кризи. Уперше він розпочав роботу над «Фаустом» в дев'ятнадцять років, коли тяжко хворів. Удруге взявся за рукопис на п'ятдесят першому році життя, коли знову захворів і навіть на деякий час утратив зір. Утретє Гете повернувся до твору на схилі літ, коли його полишили друзі, померли рідні. «Фауст» був закінчений, а через рік, на вісімдесят третьому році життя, письменник помер, залишивши у спадок людству безсмертний твір, свою думку про істину.

В остаточному варіанті і образ Мефістофеля, і образ Фауста значно змінюються. Образ Фауста увібрав в себе досвід державної діяльності митця у Веймарі, його особисті враження від знайомства з пам'ятками культури в Італії, універсалізм «нового класицизму». Герой поєднав автобіографічні риси автора із рисами людей з його оточення – Шиллера, Гердера, Вагнера, Шеллінга та інших. У творі знайшли втілення роздуми письменника про своїх сучасників і водночас – про духовну сутність людини й усього людства взагалі. Фауст – герой німецького Просвітництва, але він належить і іншим епохам, бо переймається питаннями, властивими всім часам і народам.

Основні ідеї Просвітництва автор передає за допомогою проблематики твору та жанру. У центрі авторської уваги знаходяться філософські проблеми: духовний стан світу, людина і природа, роль культури в розвитку людства, місце людини на землі, сенс буття, моральний вибір кожної людини. «Фауст» відзначається великим універсалізмом зображення. Художній простір твору охоплює різні сфери – землю, небо, пекло; у ньому діють персонажі, взяті не тільки з реальної дійсності, а й із міфів, фольклору, Біблії; час дії трагедії – минуле, теперішнє і майбутнє, тобто сама Вічність. Усе це дозволяє авторові говорити про глобальні питання буття людини, природи, світу, космосу.

Гете то змушує своїх читачів піднятися до глобальних філософсько-етичних ідей, то повертає їх на землю, до конкретних людських стосунків,

звичайного життя. Художник прагнув знайти сенс повсякденного існування людства і повернути його до вічних істин.

Зенцова С. О.

РОЛЬ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ

Науковий керівник –
канд. філол. наук, доцент **Н.В.Швидка**

Питання щодо взаємозв'язку мови і мислення, відтворення і категоризації дійсності через мову дістало широкого висвітлення у працях сучасних мовознавців. Актуальними є дослідження ролі людського фактора в мові і, навпаки, ролі самої мови в інтелектуальному формуванні її носіїв. Науковці доводять, що будь-яка мова відтворює спосіб сприйняття та організації світу. Сукупність уявлень про навколишню дійсність, які закріплені в значеннях різних слів і виразів певної мови, складаються в певну систему поглядів та понять, і є обов'язковими для усіх, хто послуговується даною мовою.

П. Копнін розглядав мислення як одну з форм відображення дійсності, пов'язану з процесом пізнання, а мову – як безпосереднє матеріальне віддзеркалення думки. На думку науковця, “мова – форма існування знання у вигляді системи знаків”. Знання у такому вигляді утворюють свій самобутній світ, який має усталену структуру, яка містить в собі тісний зв'язок між елементами, що її утворюють.

Людина споглядає світ, усвідомлює його, відчуває, пізнає. В результаті цих процесів виникає образ світу, або світобачення. І саме мова виступає важливим засобом формування та вираження набутих знань людиною про світ. Відображаючи в процесі діяльності об'єктивний світ, людина фіксує в слові результати пізнання. Сукупність цих знань, умовиводів, які закріплюються в мовних формах, уявляють собою те, що в різних наукових концепціях має назву “наївна картина світу”, “мовна репрезентація світу”, “мовна модель світу” або “мовна картина світу” (останній термін є найбільш поширеним у мовознавчих дослідженнях).

Початком вивчення поняття мовної картини світу в мовознавстві вважається діяльність Вільгельма фон Гумбольдта, який є засновником лінгвістичної філософії мови. Саме у його працях на початку XIX століття з'явилися стрижневі положення мовного образу, або мовної картини світу. Автор стверджував, що “різні мови виражають різне світобачення, вони не різні позначення однієї й тієї самої речі, а різне її бачення”. Думки вченого

про зв'язок людини і мови, духовного і матеріального життя людини та мови залишаються актуальними й сьогодні. Послідовники вчень В. Гумбольдта дотримуються думки, що “різні мови для нації є органами їх оригінального мислення й сприйняття”. В українському мовознавстві відомим є ім'я О.О. Потебні, який у своїх наукових розвідках займався вивченням взаємодії мислення людини, її світогляду і мови.

Мовна картина світу виникає внаслідок когнітивної діяльності людини та спрямована на пізнання об'єктивної дійсності. На відміну від наукової картини світу, мовна картина світу є більш насиченою суб'єктивними чинниками: логіко-понятійними, сенсорно-рецептивними, емоційно-оцінними та морально-цінносними. Основною рисою мовної картини світу виступає обов'язкове національне забарвлення. Сутність поняття полягає в тому, що через складну систему фонетичних явищ, лексико-семантичний склад та граматику мови відображається об'єктивне бачення людиною явищ та процесів навколишньої дійсності, внутрішній світ самої людини, тобто загалом картина світу як така.

Можемо стверджувати, що спосіб концептуалізації дійсності окремою мовою є частково універсальним, частково національно-специфічним, бо, як стверджує Ю. Д. Апресян, “носії різних мов бачать світ дещо по-іншому, крізь призму своїх мов”. На це різноманітне бачення та розуміння дійсності впливають культура, історія, релігія та менталітет народу. Результат соціального пізнання підпорядковується інтересам та вимогам певної соціальної групи, мовна картина світу на кожному етапі свого існування поєднує в собі об'єктивне та упереджене, тому зазнає швидких змін під впливом як соціального досвіду її носіїв, так і теорій, що виникають на його основі.

Мова є рушійною силою формування мовної картини світу, однієї з найбільш глибоких нашарувань картини світу взагалі. Сама мова виражає та експлікує інші картини світу, які завдяки спеціальній лексиці входять у неї, привносять у мову специфіку культури та національну приналежність своїх носіїв. Таким чином завдяки мові знання, набуті окремими індивідами, стають колективним досвідом та національним надбанням.

Сучасне мовознавство ставить мовну картину світу в позицію істинності пізнання, дослідження з лінгвопсихології, етнології, культурології та антропології висновують, що мова є результатом та інструментом наукового і масового соціального пізнання, своєрідною філософією людського мислення.

РАЗВИТИЕ РЕАЛИЗМА В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ XIX ВЕКА

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **И.Н.Казаков**

Начало XIX века ознаменовалось формированием в русской литературе такого направления как синкретический реализм, который отличался синтезом реалистических и романтических эстетических принципов (поскольку реализм и романтизм в этот период развивались в России параллельно, в чем-то оспаривая, а в чем-то дополняя друг друга). Реалистические тенденции, безусловно, преобладали в творчестве писателей этого направления.

Характерно, что в творчестве таких писателей, как Пушкин и Лермонтов (от которых и ведет свой отсчет русская литература «классического реализма» XIX века), можно найти как реалистические, так и романтические произведения.

Пушкинские герои в «Повестях Белкина» очень отличаются от героев «байронического» типа (Онегина, Алеко) и от одноплановых героев произведений классицизма. Эти образы предвосхищают появление положительного героя в литературе социального направления критического реализма.

От канонов романтической эстетики отходит и Лермонтов в «Герое нашего времени», хотя это произведение для многих литературоведов по сей день является спорным. В Печорине видят тип романтического героя, доказательством чего считают его психологизм. Но печоринская рефлексия принципиально отличается от психологизма романтических героев. Он критически относится к себе и своим поступкам, он осознает свои недостатки и пороки, свою ненужность, он ищет причины этих явлений.

Можно отметить, что в произведениях синкретического реализма появились новые для русской литературы типы характеров, которые позднее будут разработаны писателями-реалистами: «лишний человек» (Онегин, Печорин), положительный герой (персонажи «Повестей Белкина»), «маленький человек» (Максим Максимыч).

Представителем «натуральной школы», последовавшей за синкретическим реализмом, основоположником этого нового реалистического направления стал Н. В. Гоголь. Безусловно, и в его

творчестве (особенно в ранних циклах, связанных с Украиной) сильны еще романтические тенденции. В эстетике Гоголя и натуральной школы можно выделить такие принципиальные доминанты, как насмешку (в роли оружия социального обличения), народность (близость к началам национальной жизни), фантастическое (как элемент критики вселенского беспорядка русской действительности).

Обобщая опыт русского реализма второй половины XIX века, в котором можно выделить два течения: психологическое и социологическое, можно заметить, что сущность классического реализма XIX века не только в социально-критическом пафосе, хотя он играл немалую роль, а, прежде всего, в широком освоении живых связей человека с его близким окружением – микросредой (в ее специфичности национальной, эпохальной, сословной сугубо местной и т. д.). Реализм (в отличие от романтизма с его мощной «байронической ветвью») склонен не к возвышению и идеализации героя, отчужденного от реальности, отпавшего от мира и ему надменно противостоящего, а к критике (и весьма суровой) уединенности его сознания. Действительность осознавалась писателями-реалистами как властно требующая от человека ответственной причастности к ней.

Для реалистической литературы второй половины XIX века были характерны следующие эстетические принципы: эстетические идеалы сложно опосредованы через целую систему образов; выражение эстетического идеала через отрицание; наличие типизации; острая критическая направленность.

Реализм и его эстетика конца XIX века носит переломный характер. Причиной «кризиса» реализма, перехода от реализма классического к реализму постклассическому явились социальные и духовные перемены в жизни общества «эпохи конца». Острая критическая направленность классического реализма, присущая его эстетической системе, сменилась ироническим отношением чеховского постклассического реализма; социологизированного героя, часто выражающего мировоззрение группы, класса, сообщества, сменил «единичный человек», «человек в футляре».

Реализм XIX века выработал и создал определенные этические идеалы и эстетические принципы, оказавшие влияние на судьбы России и мира, эти идеалы связаны с гуманистической традицией. Эстетические принципы реализма XIX века требуют дальнейшего глубокого изучения в разных аспектах и с разных литературоведческих позиций.

**АНАЛІЗ СТИЛІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЖИВАННЯ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НОВЕЛІ «BRIEF EINER UNBEKANNTEN»
VON STEFAN ZWEIG**

Науковий керівник –
канд. пед. наук, доцент **А.Г.Спічка**

За останні роки відмічається інтенсивний розвиток фразеології як лінгвістичної дисципліни. До сфери наукового пошуку залучаються все більш нові проблеми та аспекти, дослідження яких спираються на теоретичні основи фразеології. Вивчення співвідношення фразеологізмів різних мов (у нашому випадку української та німецької мови) є на даний час дуже **актуальним**, оскільки воно лежить в основі формування міжкультурної компетенції. Національно-культурна самобутність фразеологізмів (образних одиниць) будь-якої мови (у тому числі й німецької мови) має багато цікавих і характерних сторін національної культури та побуту. Зміст фразеологічних одиниць знайомить нас з різноманітним світом народів. Особливого значення набувають стилістичні особливості фразеологізмів.

Дослідженню різних проблем теорії фразеології присвячено багато наукових праць видатних вітчизняних та зарубіжних науковців, лінгвістів. До них слід віднести Ш. Баллі, В.В.Виноградова, М.М. Шанського, В.М.Теліч, О.В. Куніна, Л.А. Булаховського, В.Л.Архангельського, українських дослідників Р.П. Зорівчак, О.Д.Огуй, А.М. Науменко. Фразеологізми є предметом різнобічних досліджень німецьких вчених, таких як Th. Schippan, W.Schmidt, E.Schneider, W.Fleischer, M.Heesch та багато інших.

Фразеологічні одиниці мають, з одного боку, цілісне значення, з іншого – компоненти багатьох фразеологізмів часто не повністю втрачають зв'язок з однаково звучним словом вільного вживання. Внутрішня форма може бути охарактеризована за різними параметрами, а саме «за структурно-семантичним, когнітивним, метафоричним, експресивним» [1, с. 80]. У фразеологізмах як багатоскладних мовних одиницях внутрішня форма виявляється як одна або декілька семантичних ознак, які є мотивом для переосмислення та існують у структурі фразеологічного значення.

З метою проведення аналізу стилістичних особливостей фразеологічних одиниць нами було взято художній твір сучасного австрійського письменника Стефана Цвейга (Stefan Zweig). Цим твором є

його новела "Лист незнайомки" («Brief einer Unbekannten»).

Аналіз художнього дискурсу новели даного письменника свідчить про широке розмаїття у ньому фразеологізмів різноманітних за стилем: стилістично-нейтральні, розмовні. Автор новели використовує стійкі словосполучення, парні слова, ідіоми та крилаті слова. Багато з використаних фразеологізмів увійшли в мовленнєвий ужиток. У новелі «Brief einer Unbekannten» Цвейг розповідає про чисту й прекрасну жінку, яка усе життя віддано й самовіддано любила черствого себелюба, який так і не зрозумів, що він пройшов, як сліпий, повз велике почуття.

Усього під час нашого дослідження було виявлено 80 фразеологічних одиниць в новелі «Лист незнайомки», серед яких 35 найбільш експресивні та є на нашу думку найбільш вдалими.

Наведемо приклади: «Mein Kopf ist ja ganz dumpf» – думки в мене плутаються [4, с. 50]; «mein Herz nichts mehr weiß» – викидати із серця [4, с. 51]; «ein Tropfen Bitternis in die Feder fließt» – капля гіркоти (болу) просочується в рядок [4, с. 69]; «von Zeit zu Zeit» – час від часу.

Широке використання автором різноманітних фразеологічних одиниць надає мові новелі більшої емоційності, експресивності та робить його захоплюючим для читачів. Виходячи з цього ми можемо зробити висновок, що використання фразеологізмів у перекладі суттєво зближує перекладний текст з текстом оригіналу, пожвавлює дії та сприйняття.

Стефан Цвейг використовує дуже багато різноманітних фразеологічних одиниць у новелі „Лист незнайомки“, переклад деяких складав певні труднощі. Тому при перекладі ми використовували засоби перекладу, які досліджуються нами у дипломній роботі. Ці засоби допомагають знайти вдалий еквівалент, який би влучно підходив до оригіналу тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Я.А., Зимомря М.І. Фразеологія: знакові величини. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 256 с.
2. Zymomyra I. Phraseologie und ihre Rolle in der künstlerischen Textinterpretation // Iwan Zymomyra. Gestempelte Erde. – Winnyzzja: NOWA KNYHA, 2003.
3. Stefan Zweig Novellen. – СПб.: КОРОНА:КАРО, 2004. – 160 с.

Каморникова Ю.В.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ»

Науковий керівник –
канд. філол.наук, доцент **Н.М.Маторіна**

Визначення поняття «члени речення» бере свій початок ще з античної граматики. Перші мовознавці членами речення називали

«частини слова». Однак М.В.Ломоносов замінює дане визначення терміном «частини мови». Поняття «члени речення», як назва компонентів речення, з'являється у лінгвістичних працях лише у XVIII ст. і на початку XIX ст. закріплюється у всіх граматиках.

В історії науки про мову члени речення досліджувалися з принципово різних позицій. Так, представники логіко-граматичного напрямку визначали члени речення за допомогою логічних понять. Прихильники формально-граматичного напрямку розуміли члени речення як частини мови. Проте загального поширення набуває структурно-семантичний напрям.

Наявності членів речення переважна більшість лінгвістів не заперечує. Слід зазначити, що лінгвістична література термін «члени речення» трактує по-різному. Наведемо кілька прикладів:

1) «Члени речення – мінімальні синтаксичні одиниці, які виконують у реченні формально-синтаксичні і семантико-синтаксичні функції та виражаються повнозначними словами або сполуками слів» (Лінгвістичний енциклопедичний словник. – М., 1995. – С. 829);

2) «Члени речення – лексичні компоненти, що відіграють певну роль в організації речення» (Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К., 1972. – С. 149);

3) «Члени речення – словоформи чи словосполучення, з'єднані синтаксичними відношеннями і формальними зв'язками» (Краткий справочник по современном русскому языку / Под ред. П.А.Леканта. – М., 1991. – С. 365);

4) «Члени речення розуміються як функції мовних елементів, що виступають у реченні як актанти по відношенню до дієслова-присудка, як їх функції в структурі речення» (Н.Л.Іваницька. Двоскладне речення в українській мові. – К., 1986. – С. 10) та ін.

Виникнення терміна пов'язане з браком прямої відповідності між морфологічними класами слів і виконуваними ними в реченні синтаксичними функціями. Члени речення виділяють за їхніми синтаксичними функціями і морфологічними показниками, розрізняючи головні члени речення – підмет, присудок та головний член односкладних речень, а також другорядні – додаток, означення і обставину.

Зміст і обсяг терміну «члени речення» досліджували багато вчених (Ф.І.Буслаєв, О.О.Потебня, О.М.Пешковський та ін.). Значно уточнив поняття про члени речення В.В.Виноградов. Учений насамперед підкреслював, що це синтаксичні категорії, які виникають на основі форм словосполучень і відображають відношення між структурними компонентами речення.

Традиційні визначення членів речення ґрунтуються на одночасному врахуванні формально-граматичних і семантико-граматичних ознак.

У період сучасної лінгвістики члени речення виділяються на основі

двох принципів: 1) участі чи неучасті у створенні предикативної основи речення; 2) ролі у формуванні семантичної структури речення, що дає можливість розглянути і диференціювати всі члени речення з двох необхідних точок зору: з боку їх участі у формальній організації речення і з боку їх значення.

Як бачимо, сучасні теорії дають значно глибше визначення поняття «члени речення». Це пов'язано з тим, що питання про члени речення є актуальним і значущим для сучасного мовознавства.

Касьянова Н.В.

ИЗУЧЕНИЕ НАУЧНОЙ ФАНТАСТИКИ В XX ВЕКЕ

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **А.А.Рубан**

Научная фантастика стремительно меняется. За последние сто лет она проделала значительную эволюцию, над смыслом которой размышляют критики и литературоведы. Показательную эволюцию претерпели за столетие и взгляды на научную фантастику.

Научная фантастика снимает извечные противоречия между логикой науки и логикой искусства. В ней претворяется «синтез научного и художественного видения мира в его бесконечных временных изменениях» (В. Дмитриевский). «Фантастика разрушает окостеневшую картину мира и показывает мир в движении» (Ю. Кагарлицкий). Фантастика «раскрывает современное воображение и дает почувствовать человеку безграничность его возможностей» (Г. Гор).

В 60-е годы XX века стремились прежде всего дать определение научной фантастики: такие определения насчитывались десятками. В основе же подобных определений лежало твердое убеждение в уникальности научной фантастики, а сущность этой уникальности видели в родстве новой фантастики с научным знанием.

В 70-е годы наметилась новая тенденция: научную фантастику начали усиленно классифицировать. В ней выделяют приключенческое, философское и иронически-пародийное направления; проблемную, утопическую и социальную фантастику; к ней затем присоединяется еще фантастика философская и психологическая. Самую сложную классификацию предложил В. Чумаков. Он выделил фантастику «формальную, стилевую» и «содержательную»; последняя включает в себя «содержательную утопическую» и «научно-социальную».

Евг. Брандис выделил четыре «разновидности»: 1) фантастика прогностическая, инженерная, изобретательская; 2) фантастика «ненаучная», иррациональная, сказочная; 3) фантастика утопическая,

позитивная; 4) фантастика негативная: «предупреждения», антиутопии.

Однако в литературе, как и в самой жизни, ничего не существует в абсолютном виде. Происходит непрерывная диффузия жанров. Нередко разные линии научной фантастики переплетаются в творчестве одного писателя, а иногда и в одном произведении.

В XX веке лидировала фантастика социальная, исследовавшая верев всевозможных миров, способная одновременно охватить в комплексе большое количество взаимодействующих факторов. В этом ее эпичность и один из путей сближения с главным потоком литературы.

В современной науке и литературоведении намечен другой путь: исследование художественных основ фантастики, структуры фантастических образов, их исторической изменчивости (работы Т. Чернышова о взаимоотношении волшебной сказки – народной и литературной – и современной научной фантастики, о связях научной фантастики не только со сказкой, но и с мифом; основной аргумент касается мифологического времени и пространства).

Далее исследователи говорят о кризисе научной фантастики. Кризис связывается с устареванием фантастической парадигмы – фантастических образов, идей, моделей. Так, в литературоведении конца XX века ученые приходят к мысли об анализе конкретного художественного материала, а не привлечении его для иллюстрации авторской мысли, рассуждении и философствовании на базе неких устоявшихся постулатов.

Новыми «головоломками» в фантастической литературе становится исследование ее текстов о взаимоотношениях человека и Вселенной, на стыке фантастики и детектива.

Научная фантастика – это литература, и ее нужно оценивать как литературу, исходя из общих художественных критериев. Тот факт, что она тяготеет к синтезу научного и художественного видения, тот факт, что она многофункциональна и несет в себе начала, присущего ей, как и любому виду искусства.

Коваль М.С.

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ І СВІТУ В П'ЄСАХ Е. ЙОНЕСКО «ГОЛОМОЗА СПІВАЧКА» ТА «НОСОРОГИ»

Науковий керівник –
канд. пед. наук, доцент **Ю.В. Ледняк**

«Театр абсурду», або «театр парадоксу» – це ірраціональне відгалуження інтелектуальної драми, яке виникає спочатку в Ленінграді в кінці 20-х, а потім у Парижі на початку 50-х років. Він з'являється на фоні відчуття покинутості людини, процесу дегуманізації особистості та

«тоталітаризації» суспільства. Головними засобами розкриття цих проблем стають відсутність дії, бездіяльність або алогізм вчинків персонажів, руйнація їхньої мови, які залишають глядачу гарну можливість зануритись у чисту рефлексію.

Представниками «театру абсурду» є Ж. Жене, А. Адамов, Е. Йонеско, С. Беккет, Г. Пінтер, Е. Олбі. В основі світогляду абсурдистів лежить теза філософії екзистенціалізму про абсурдність буття – про зіткнення людського бажання «бути щасливим і збагнути розумність життя» з «безмовною нерозумністю світу».

У своїй творчості Йонеско (1909-1994) відштовхується від переконання, що «світ – це хаос, де тіні вмирають», де безглузде бере гору над розумним, де «панує марність, злоба, небуття або нескінченна огидлива ненависть». Він глибоко занепокоєний станом споживчого суспільства, якому притаманні механізація людських взаємовідносин і брак навичок нормальної комунікації.

У п'єсі «Голомоза співачка» він зображує ангажованість свідомості буржуазії, яку він розглядає не як соціально-політичне та економічне явище капіталістичного устрою, а як власне *стиль життя* в ієрархічній ланці сучасного суспільства. Для Йонеско буржуа – це перш за все той, хто більше не може думати, уявляти або створювати щось власноруч, це власне картина «занепаду людини», в'язня конформізму, що живе серед таких самих знелюднених роботів, чужих і ворожих один одному. Драматург поволі розкриває глядачам, що персонажі насправді не розуміють ні того, що каже їхній співрозмовник, бо не чують або взагалі не хочуть чути один одного, ні навіть того, що кажуть вони самі, бо за *зовнішньо* логічними фразами криється хаос неформлених думок, штампів, які поволі переростають з алогічних та безглузких конструкцій у нерозбірливу мову і розпадаються на окремі звуки. Він робить маріонеток із персонажів, що зображують буржуа. Але таким чином він не просто реалізує літературний вимисел, навпаки: він констатує факт, відтворюючи модель сучасності, яка може стати цілком реальною, тим самим застерігаючи від небезпеки, що вже загрожує людству.

Ще більш тривожна картина світу зображена у п'єсі «Носороги», яка нагадує новелу Ф. Кафки «Перетворення». У трагічному світі Кафки головний персонаж Грегор Замза, який живе в середовищі байдужих, егоїстичних членів родини, зазнає руйнівних психологічних змін, що *проти волі* перетворюють його на комаху. Але у Йонеско байдужість та егоїзм обивателів, які сумлінно дотримуються своєї, як виявляється, хиткої зовнішньої, «цивілізованої» моралі та складають основу конформістського суспільства, марніють на фоні такої великої загрози, як інстинкт юрби, що незмінно діє в одному напрямку: він розчиняє особистість, вбиває

індивідуальність, стає причиною цілком *свідомого* перетворення всього суспільства на навалу знелюднілих носорогів. Але Беранже, зовнішньо і частково внутрішньо дисгармонійному персонажеві «Носорогів», вдається зберегти свою індивідуальність. Він єдиний усвідомлює свою відмінність від інших, а тому почуває себе самотнім, «втиснутим» у життя. Самотність пригнічує Беранже, оскільки він любить людей, але в їхньому товаристві також почувається пригніченим, тому що *не може жити за їхніми правилами*. Цим він нагадує Грегора-комаху Кафки, але все ж не оносорожується, бо в силу своєї людяності, високих моральних якостей не може це зробити.

В цьому і полягає трагізм п'єси: на фоні тоталітаризму свідомості «правильних», цивілізованих людей нормальне, *приховане* за неохайністю і пияцтвом Беранже, стає ненормальним. Але при всій трагічності та жорстокості у змалюванні людського суспільства Йонеско виражає оптимістичний погляд на розвиток цивілізації і дає шанс кожній окремо взятій особистості (Беранже не вмирає, на відміну від Грегора Замзи) зберегти свою індивідуальність, не піддаватися масовому психозу, чинити опір злу.

Кононенко Ю.Р.

СТИЛЕВОЙ КОЛОРИТ РОМАНА В. АСТАФЬЕВА «ПРОКЛЯТЫ И УБИТЫ»

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **А.А.Рубан**

Общий стилевой колорит всех произведений В. Астафьева определялся диалогическим равновесием между сентиментализмом и натурализмом.

В «Проклятых и убитых» сделан явный крен в сторону натурализма. Здесь Астафьев создал максимально телесный мир войны. Это мир страдающего, гибнущего, изувеченного народного тела. Лицом человека становятся в буквальном и переносном смысле его раны.

«Астафьевская» телесность образно воплощает особое эпическое единство, единство внеличностное, возникающее на родовой, даже биологической основе – на крови, по словам писателя, не только текущей в жилах, но и вытекающей из жил. Это архаическое единство, рождающееся в биологической борьбе за выживание. Лейтмотив романа – страшные груды мертвых тел, заполнившие великую реку.

Подобное единство носит саморазрушительный и

антицивілізаційний характер; і тому так риторичні християнські проповіді автора, так неубедливі релігійні «прозріння» героїв.

Желание Астафьева придать народной телесной общности (в сущности, глубоко языческой, племенной, первобытной) христианский, религиозный характер возникает не на пустом месте. Астафьевская религиозность сродни его же телесной стихии прежде всего полным игнорированием личностных ценностей.

В романе «Прокляты и убиты» выстраивается миф о народной общности вне личности, вне индивидуального самосознания – основанный на доличностных (телесность) или надличностных (вера) ценностях.

Астафьев остается верен принципам сентиментального натурализма: писатель как бы оголил каркас своего художественного мира, что привело, с одной стороны, к усилению дидактизма, а с другой – к некоторой схематизации и эстетическому упрощению картины жизни.

Для вскрытия (объяснения) психологических истоков поведения человека на войне Астафьев использует в романе такой прием, как двойничество. Наиболее ярко он представлен при создании образов младшего в семье уголовника, рядового Петра Мусикова и бывшего корреспондента «Правды», любимца всемогущего Мехлиса, начальника политотдела дивизии Лазаря Исааковича Мусенка.

Автора «Царь-рыбы» всегда отличала удивительная, уникальная для деревенщика метафоричность. В «Проклятых и убитых» он действует гораздо более рационально.

И все-таки главное в романе, конечно же, не метафоры, а его глубинное смысловое значение – память о Великой Отечественной войне, какой бы горькой она ни была.

Кошелева І.В.

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Ф. ДЮРРЕНМАТТА (на матеріалі п'єси «Гостина старої дами»)

**Науковий керівник –
канд. філол. наук, доцент І.М.Рябініна**

П'єса «Гостина старої дами» – зробила Ф. Дюрренматта всесвітньо відомим. Це чудовий зразок дослідження суспільної психології. На зразок поширеній приказці «не в грошах щастя» приходять твердження «ми не можемо терпіти серед нас злочинця». «Трагічна комедія» – не просто фантастичний гротеск. Вона присвячена поширеному в реальності ХХ століття явищу – здатності людей, натовпу змінювати під пресом

обставин свої переконання. «Гостина старої дами» – притча, яку можна тлумачити і як антифашистський твір, і навіть ширше. Для драматурга важливим було з'ясувати «саму здатність людей приймати злочин за норму, розкрити соціальну психологію, що пояснює інертність, або пряме сприяння злу». П'єса Дюрренматта доводить, що байдужість й егоїзм ведуть людей до загибелі.

Введення в програму 11 класу із зарубіжної літератури п'єси Ф. Дюрренматта «Гостина старої дами» викликало ряд проблем, пов'язаних із вивченням п'єси. Це змусило багатьох методистів, учителів до пошуків ефективних методів і прийомів вивчення особи письменника, історико-літературного процесу, опрацювання художнього твору на уроках літератури.

Проаналізувавши стан вивчення п'єси різними методистами, можна зробити висновок: більшість методистів намагаються застосувати нові підходи та методи, які б сприяли найкращому розумінню п'єси Ф. Дюрренматта «Гостина старої дами». Як уважають методисти, аналітико-синтетичну роботу над п'єсою необхідно починати із з'ясування природи драматургії автора. Для цього вчителю разом з учнями слід визначити особливості розвитку літературного та театрального життя Швейцарії 50-х років ХХ ст., визначити стильові домінанти «драми-притчі», познайомитися з життєвим та творчим шляхом Ф. Дюрренматта, використовуючи навчання у співпраці, а саме творчу роботу в групах, що покращує рівень досягнень учнів, сприяє розвитку пізнавальних інтересів школярів, формуванню навичок самостійного здобуття знань, налагодженню міцних дружніх стосунків, включаючи залучення дітей, які не встигають, прищеплює любов до праці. Методисти пропонують різноманітні прийоми та методи, але їхня невизначеність у підходах щодо вивчення творчості швейцарського драматурга Ф. Дюрренматта, висуває перед учителями нові завдання, безперервні пошуки нових методів та прийомів вивчення цієї теми в школі.

На нашу думку, під час вивчення п'єси Ф. Дюрренматта є доцільними такі види роботи:

1. При огляді літературного періоду Швейцарії 50-х років ХХ ст. одночасно розкривати стан літературного та театрального життя.

2. Вивчати біографію Ф. Дюрренматта у тісному зв'язку з його творчістю через осягнення суспільно-історичних подій, що відіграли вирішальну роль у долі художника слова.

3. Запроваджувати навчання в співпраці, яке активізує пізнавальну діяльність учнів, творчі здібності, покращує досягнення учнів з різним рівнем компетенції, формує в них уміння й навички працювати самостійно, налагоджує міцні дружні стосунки в колективі.

4. Вивчення п'єси Ф. Дюрренматта «Гостина старої дами» доцільно починати з історії її написання.

5. Аналітико-синтетичну роботу над п'єсою «Гостина старої дами» слід проводити шляхом аналізу «надалі за розвитком подій».

6. Використовувати різноманітні форми проведення фронтального опитування, створювати в роботі проблемні ситуації, які активізують аналітичне мислення учнів, забезпечують високий рівень синтезування, зосереджують увагу на розкритті проблем, поставлених автором, використовувати інсценізацію окремих епізодів п'єси, що активізує увагу учнів до художнього тексту.

7. Задавати домашнє завдання творчого характеру, враховуючи вікові та індивідуальні особливості учнів (випуск літературної газети, інсценізація окремих епізодів п'єси, написання міні-творів).

Використання рекомендованих нами методів і прийомів щодо вивчення цієї теми на уроках зарубіжної літератури забезпечать розв'язання всіх накреслених вчителем навчально-виховних завдань. Але з реформуванням освіти, із застосуванням нових технологій навчання продовжується здійснюватися робота з подальшого вдосконалення використання вчителями-словесниками нових підходів до вивчення творчості Ф. Дюрренматта.

Лавська Л.В., Маторіна Н.М.

ПРО ПОНЯТТЯ «СЛОВОТВОРЧЕ ГНІЗДО»

У тезах ми зупинимося на визначенні поняття «словотворче гніздо».

Визначення словотворчого гнізда (СГ) у роботах, присвячених його дослідженню, помітно відрізняються одне від одного. Сутність СГ чітко описано в Граматиці-80: «Словотворче гніздо – це сукупність слів з тотожним коренем, упорядкована відповідно до відносин словотворчої мотивації. Вершиною (вихідним словом) гнізда є немотивоване слово» (Російська граMATика, 1980, 134).

Близьким до академічного визначення СГ є визначення О.М. Тихонова: «Словотворче гніздо – це упорядкована відносинами синхронної похідності сукупність однокореневих слів» (Тихонов 1987, 106).

Приблизно таке ж визначення словотворчого гнізда знаходимо в «Словнику лінгвістичних термінів»: «Словотворче гніздо – сукупність однокореневих слів, які впорядковані у повній відповідності до словотворчої мотивації. Початкове слово гнізда – немотивоване, а всі інші – мотивовані. У гнізді об'єднуються слова за принципом підпорядкування

одних одиниць іншим” (Ганич і Олійник, 275).

Деякі автори не погоджуються з критерієм упорядкованості гнізда: «...критерій упорядкованості словотворчого гнізда взагалі зайвий, чи, принаймні, зайво жорсткий» (Мойсеєв 1987, 173). На думку О.І. Мойсеєва, словотворче гніздо – «це сукупність слів, пов’язаних відносинами похідності» (Мойсеєв 1987, 173). На наш погляд, упорядкований характер похідних у гнізді відбиває важливу й істотну властивість гнізда (зрозуміло, мова йдеться про об’єктивну упорядкованість, закладену в самій мові), відмовлятися від неї не можна.

У лінгвістичній літературі зі словотвору представлено багато інших визначень СГ, у яких чи акцентуються різні ознаки гнізд, чи відбивається різне розуміння структури гнізд:

а) більшість дослідників або повторюють визначення О.М. Тихонова, або пропонують свої варіанти, в основі яких лежить трактування СГ О.М. Тихоновим:

1) «словотворче гніздо розуміється як сукупність однокореневих дериватів, створених будь-яким способом і упорядкованих відносинами формально-семантичної похідності на визначеному синхронному зрізі» (Галенко 1982, 63); “ словотворче гніздо – сукупність словотвірних ланцюжків з одним і тим самим вихідним словом; сукупність слів із одним і тим самим коренем, упорядкованих відповідно до відношення словотвірної мотивації ” (Кочерган 1999, 144); «сукупність спільнокореневих слів, розташованих в такій послідовності, в якій вони утворилися, називається словотвірним гніздом» (Дудик 1988, с. 172);

2) словотворчі гнізда являють собою «синхронні структурно-семантичні мікросистеми однокореневих слів, відносини між якими зводяться до співвідносності» (Ширіна 1975, 323) – не обговорено упорядкований характер структурно-семантичної будови СГ;

3) під «лексемно-словотворчим гніздом розуміється ієрархічно упорядкована відповідно до дериваційних закономірностей сукупність однокореневих слів-лексем» (Іванова 1975, 355) – автор акцентує увагу на тому, що гніздо є не тільки фактом словотворчої системи мови, але й лексико-семантичної системи, а тому служить об’єктом двох видів аналізу – словотворчого і лексико-семантичного;

4) «гніздо представляє полісистемне утворення, що складається зі зчеплення одиничних мікросистем – пар споріднених слів, об’єднаних структурно-семантичними зв’язками» (Тимофєєв 1988, 97) – не обговорено критерій упорядкованості гнізда;

б) у визначенні Г. П. Циганенко не враховано те, що одні деривати в гнізді мають прямий, безпосередній значеннєвий зв’язок, а інші – тільки опосередкований, тобто вступають у семантичні відносини через посередні

ланки: «Словотворче гніздо – це група однокореневих слів, утворених від одного й того ж вихідного слова, які знаходяться в ієрархічній залежності по лініях і ступенях спорідненості» (Циганенко 1978, 120);

в) у деяких визначеннях змішуються поняття *словотворче гніздо* і *лексичне гніздо*, і хоча ці поняття тісно пов'язані, тотожності одне одному не представляють:

1) «сукупність слів, об'єднаних кореневими морфемами і зв'язаних семантичною спільністю, утворює словотворче гніздо» (Томіліна 1983, 194);

2) «словотворче гніздо поєднує у своєму складі лексеми з загальним коренем, який, виражаючи значеннєвий інваріант, ...виступає його організуючим центром» (Василевич 1985, 1);

г) нечітко ознаки СГ представлено у визначенні Г.М. Плотникової: «Словотворче гніздо являє собою формально-семантичний клас, тому що спільність однокореневих слів представлена як у формальному плані (у наявності в них того самого кореня), так і в змістовному плані (корінь виражає загальний для всіх споріднених слів елемент значення)» (Плотникова 1988, 58-59).

У магістерському дослідженні як вихідне теоретичне положення прийняте визначення гнізда О. М. Тихонова.

Словотворче гніздо характеризується такими **основними ознаками**:

1) СГ – це **сукупність** слів, мінімальне гніздо може складатися з двох слів; одиночні слова до гнізд не відносяться;

2) СГ складають **однокореневі** слова, що характеризуються **живими** значеннєвими зв'язками в мові;

3) об'єднання слів у СГ носить **ієрархічно упорядкований характер**.

Лазаренко А.К.

ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ «МАЛЫХ» ПОВЕСТЕЙ В. ТЕНДРЯКОВА

**Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент А.А. Рубан**

По жанровой характеристике не все произведения В. Тендрякова, названные повестями, относятся к этому жанру в традиционном понимании. «Повести» писателя – это повесть в традиционном понимании и маленькие «повести».

Довольно сложно определение жанра маленьких «повестей»

Тендрякова. Это скорее рассказы: для повести слишком мало развернуты основные персонажи, слишком ограниченный участок их жизни взят автором «в фокус» повествования, и обрисован он, как в рассказе, одной-двумя чертами, впрочем, даже не как в рассказе, а, пожалуй, как в проблемной статье, ибо определяет выбор не движение или самораскрытие характеров, а развитие мысли, проблема, взволновавшая автора, кажущаяся ему главной.

Основные черты поэтики маленьких «повестей» Тендрякова:

– в основу сюжета положено чрезвычайное происшествие, которое не только не заслоняет, но, напротив, помогает остро и ярко выявить обыденное. В так называемой обыденной жизни нет ничего «обыденного» – каждое мгновение индивидуально, неповторимо и в этом смысле в той или другой степени чрезвычайно;

– во всех повестях писателя разыгрываются сложные психологические драмы; персонажи проходят испытание совестью;

– маленькие «повести» разноконфликтны, но всегда связаны с духовным и нравственным становлением молодого современника и остаются «вековечно» открытыми;

– писатель стремится к изображению индивидуальной обстановки, к анализу характеров и психики разных типов людей;

– даны прямые характеристики персонажей, но они не воспринимаются как навязчивые;

– все повествование окрашено колоритной прямой и несобственно-прямой речью героев, чья «точка зрения» определяет авторские оценки и характеристики;

– особую роль в произведениях Тендрякова играет пейзаж не просто как обозначение места действия, а как модель душ персонажей, совершенно не знающих элементарных правил общежития, девственно необразованных, дремуче непросвещенных в области человеческих отношений.

Повести писателя соотносимы с такими основными темами, как «чрезвычайное» происшествие, быт и бытие маргинального человека, богоискательство и педагогические проблемы.

Все произведения В.Ф. Тендрякова вызваны к жизни современностью, ее реальными конфликтами и страстями.

Столкновение добра и зла в творчестве Тендрякова нередко принимает характер притчи. Это помогает прозаику художественно выразить обобщенно-философский, нравственный смысл происходящего. «Натуральные» картины, события, случаи во многих его произведениях обязательно содержат и моральный вывод общего, универсального свойства.

СИСТЕМА СПРАВОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Словари бывают разнообразных типов. В первую очередь они четко делятся на две группы: *энциклопедические* и *лингвистические*.

Особенностью энциклопедий и энциклопедических словарей является то, что в них объясняются не слова, а реалии, обозначаемые теми или иными словами. Другими словами, они описывают мир, объясняют понятия, явления, дают биографические справки о знаменитых людях, сведения о странах и городах, о выдающихся событиях и т.п.: Большая советская энциклопедия, Литературная энциклопедия, Детская энциклопедия и т.п.

Наряду с универсальными энциклопедиями и энциклопедическими словарями существуют отраслевые энциклопедии и энциклопедические словари: по философии, истории, технике, математике, физике, сельскому хозяйству, медицине, горному делу, дипломатии, педагогике, литературе, музыке, балету и многие, многие другие.

В 1979 году вышла в свет энциклопедия «Русский язык». В ней содержится свыше шестисот статей, расположенных в алфавитном порядке. Примеры в большинстве этих статей приводятся прежде всего из русского языка. В энциклопедии объясняются также важнейшие лингвистические термины. В ней представлена и методика преподавания русского языка. Для читателя, который заинтересуется теми или иными вопросами и пожелает узнать о них больше, чем дается в настоящей книге, во многих статьях приводится библиография.

В 1984 г. издан «Энциклопедический словарь юного филолога», который в доступной и занимательной форме знакомит с основами языкознания. В нем рассказывается о законах развития языка, различных языках народов мира. Главное внимание уделяется русскому языку. Читатели узнают о тех проблемах, которые решает современная наука о языке, о выдающихся ученых-лингвистах.

«Лингвистический энциклопедический словарь», вышедший в 1990 г., представляет сведения о человеческом языке, языкознании как науке. В его статьях раскрываются особенности звукового, грамматического, лексического строя языков, говорится о теориях происхождения языка, законах его развития. Дается информация о языках мира, о семьях и группах языков, о письменностях и истории письма. Представлены сведения о разных этапах в развитии языкознания, его основных школах, направлениях, разделах.

В 10-м томе «Языкознание. Русский язык» энциклопедии для детей

доступно и занимательно рассказано о сложном и многообразном явлении – человеческом языке. Книга включает не только самые важные вопросы школьной программы, но множество интересных сведений о языке, которые обычно остаются за страницами учебников; содержит практические советы по повышению грамотности, развитию речи, а также занимательные игры, лингвистические задачи, юмористические рисунки.

Таковы основные специальные (отраслевые) энциклопедии и энциклопедические словари по языкознанию. Их задача заключается в том, чтобы объяснить в определенных рамках лингвистические понятия (сами явления), расположив в алфавитном порядке слова, обозначающие эти понятия.

На иных принципах строятся лингвистические словари. В них собираются и объясняются сами слова и фразеологизмы, толкуется их лексическое и грамматическое значение, их употребительность в речи и т.п. К лингвистическим словарям относятся переводные (двухязычные) словари, изданию которых в нашей стране уделяется большее внимание. Это связано не только с многонациональным составом нашей страны, но и с широкими интернациональными связями нашего народа. В переводных словарях при помощи слов одного языка объясняются слова другого языка (например, русско-украинский, украинско-русский, русско-венгерский, русско-английский, немецко-украинский словари и т.д.).

Классификацию одноязычных лингвистических словарей представим в виде следующей таблицы:

Тип словаря	Основные сведения
Толковый	Значение слова
Орфографический	Правильное написание слова
Орфоэпический	Правильное литературное произношение
Этимологический	Происхождение слова
Исторический	Лексика прошлых исторических периодов
Фразеологический	Устойчивые сочетания слов
Грамматический	Грамматические свойства слова
Обратный	Слова расположены по алфавиту их конечных букв
Иностраннх слов	Значение и происхождение заимствований
Терминологический	Значение терминов
Языка писателей	Лексика конкретного автора
Правильностей (трудностей)	Сложные языковые явления
Межсловных связей	Синонимы, антонимы, омонимы, паронимы
Неологизмов	Значение новых слов
Ономастический	Собственные имена

Тип словаря	Основные сведения
Сокращений	Расшифровка буквенных сокращений и сложносокращенных слов
Частотный	Степень употребительности разных слов
Морфемный	Членение слова на морфемы, списки русских морфем
Словообразовательный	Пути образования слов от других слов
Сочетаемости слов	Сочетательные свойства слов
Эпитетов	Перечень характеризующих определений

Следует отметить, что современная лексикография развивается по двум направлениям. Одно – создание специализированных словарей, в которых содержалась бы информация только одного типа: например, только о написании слова, только о его происхождении и т.д. Другое направление – создание словарей комплексных, которые включали бы по возможности все сведения о слове: не только давали бы толкование его значений, грамматические характеристики, правила произношения и написания, но и описывали его смысловые связи с другими словами, особенности его употребления в разных стилях, его словообразовательные возможности. Иногда в такие словари включают и энциклопедические сведения о вещи, которую называет слово.

Литвиненко Я.І.

ДИСКУРС МАТЕРИНСТВА У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХІХ – ХХ СТОЛІТТЯ

Науковий керівник –

канд. філол. наук, доцент **Н.В. Лисенко-Ковальова**

Багато письменників різних часів зверталися до теми материнства, зокрема Тарас Шевченко, Панас Мирний, Леся Українка, Ольга Кобилянська, Володимир Винниченко, Микола Хвильовий, Василь Симоненко, Борис Олійник та інші.

Упродовж останніх років у літературознавстві з'являється термін «дискурс». Дискурс використовується в різних значеннях, що дає змогу вченим вести мову про «розмитість» його поняттєвих меж.

Словник літературознавчих термінів трактує дискурс як сукупність висловлювань, що стосуються певної проблематики, розглядаються у взаємних зв'язках між собою [5; с. 98].

У модерній прозі ХІХ – ХХ століття окреслюється нове тлумачення образу матері. Різні літературознавці трактують образ жінки по-різному.

Однією з головних функцій жінки в суспільстві вважається материнство. Як пише Ю. Крістева, якщо говоримо про жінку і не можемо сказати, ким вона є, без ризику посягнути на її своєрідність, що чи не інакше буде і з матір'ю, оскільки материнство – це тільки функція «другої статі», якій чітко можна приписати існування [2; с. 497].

У сучасній літературі застосовують психоаналітичний підхід, аналіз концепції материнства.

Опрацювавши наукові розвідки українських дослідників: В. Агєєвої, Т. Гундорової, Н. Зборовської, С. Павличко, які займалися вивченням дискурсу материнства у творчості українських письменників, маємо зробити певні висновки.

Не можна не згадати про творчість Тараса Григоровича Шевченка. Привертають увагу його відомі «Катерина» та «Наймичка».

Тема поеми «Катерина» – сумна історія кохання дівчини з народу, обдурену «легковажним аристократом» [6; с.181]. Мати виганяє «грішну Катерину» з хати («іди ж, шукай у Москві свекрухи»), проклинаючи саме її народження, її незаконного сина й злу долю. Материнський інстинкт, любов, жалість – усе маловартісне перед судом патріархальної заповіді жіночої цноти. Чи кожна б матір так вчинила?!

Нам особливо імпонує образ Ганни із поеми «Наймичка». Її життя заради сина, повністю принесене в жертву, – це материнський подвиг. Лише перед самою смертю вона відкриває синові правду про те, що вона його рідна мати. «Прости мене. Я каралась весь вік в чужій хаті.... Прости мене, мій синочку! Яя – твоя мати» [6; с.201].

Такий фінал змушує здригнутися серце, схиляючись у шанобі перед силою духу жінки, перед величчю найвищої любові – материнської.

Т. Гундорова, аналізуючи творчість О. Кобилянської, спостерігає, що авторка «розводить дві ролі матері – дітонародження та виховательки» [1; с.34]. Мати, яка народжує дитину, поступається місцем виховательки бабці, тітці, нерідній матері. З новели «Аристократка» ми бачимо, що аристократизм, волю онук переймає від бабусі. Матері є носіями і вихователями лише тоді, коли уособлюють християнське терпіння, а материнський дітонароджуючий інстинкт пригасає.

Тему материнства розкривають письменники ХХ століття. Зворушливими й задушевними словами звертається до матері Василь Симоненко. Супроводжують поета все життя коліскова матері, білі лебеді на стіні рідної хати, вишневий садок, тополі. Мати щиро зустрічає ліричного героя, даючи йому поради. Патріотичний мотив вірша звучить як материнський заповіт: «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину!» [4; с.300].

У циклі віршів Бориса Олійника «Сиве сонце моє» говориться про любов до матері, яка дала життя. Син успадковує від неї її важкий життєвий урок, який має «учити до віку» [3; с.220]

На нашу думку, більш яскраво й переконливо жінки-письменниці розкривають образ матері. Досвід О. Кобилянської, Лесі Українки, Уляни Кравченко, Наталі Романович-Ткаченко та інших – це досвід переорієнтації прози від епічної масштабності до інтимності. Жінки-авторки, ми вважаємо, були чутливими до приватних інтимних мотивів та переживань.

У наш час сучасні письменники не відвертаються від орієнтирів ХІХ – ХХ століття, але їхня велика й мала проза здається ще більш цікавою та сильною. Наприклад, відома сучасна письменниця Євгенія Кононенко у своєму романі «Зрада» продовжила вивчення феміністичного дискурсу своїх попередниць, звернувшись до осмислення матері, яка має індивідуальність.

Таким чином, сучасна жінка-мати в художній літературі не відрізняється почуттями й вчинками від своїх попередниць. Суспільство змінило її соціальне становище, зробивши його набагато кращим, аніж це було за шевченківських часів. Дана їй Богом місія нести вогонь життя й безмежну материнську любов, що має рятувати світ від пекла, зберігається й досі. Ми не помилимося, якщо скажемо, що жінка – це святий грааль, у якому зібране все найкраще, найтепліше й найголовніше в цьому житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гундорова Т. Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. – К.; 2002. – С.3-36
2. Крістева Ю. Слово. Знак. Дискурс. Антології світової літературно-критичної думки ХХ століття. – Львів, 1996. – С. 497-509
3. Олійник Б. Збірка віршів «Сиве сонце моє» – К.; 1994. – С. 220
4. Симоненко В. У твоєму імені живу – К.; «Веселка», 1994. – С.300
5. Словник літературознавчих термінів – К.; «Освіта», 1995. – С. 600
6. Шевченко Т. «Кобзар». – К.; Комсомольська правда в Україні, 2007. – С. 550

Лістрова М.Ю.

АНТИВОЄННО-ГУМАНІСТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ СВІТУ ТА ЛЮДИНИ У ПОЕЗІЇ ЙОГАНЕСА БЕХЕРА ТА ПЕРЕДУМОВИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

**Науковий керівник –
канд. пед. наук, доцент В.І.Романько**

Йоганес Р. Бехер займав в експресіоністській течії німецької літератури особливе місце. Його соціально-політична позиція різко відрізнялася від ідей «правих» експресіоністів. Серед так званих лівих представників течії він єдиний намагався виявляти революційну активність, зробити словесне мистецтво доступним для простого народу, «мас», його твори стали своєрідним зверненням до людей, що

висловлювало співчуття та прагнення надати допомогу. У передмові до збірки поезії Йоганеса Бехера літературознавець О.Димшиц стверджує: «Його антивоєнні вірші били криком душі, – він хотів, аби цей крик почули. В ньому вже в цей час прокидався поет-агітатор, літератор-публіцист. Недарма напередодні історичного 1917 року він написав звернення «До солдат соціалістичної армії», в якому закликав народ до боротьби в ім'я звільнення знедолених та принижених».

В експресіоністському русі Йоганес Бехер вважався не лише найвидатнішим та найталановитішим митцем, але і стійким неприхильним революціонером-бунтівником. Серед його прибічників, за даними істориків та літературознавців, були письменники, чії гуманістичні переконання визначалися істинним демократизмом (Леонгард Франк, Карл Штернгейм) та призводили до революційних пошуків та поривів (Йоганес Бехер, Ернст Толлер, Фрідріх Вольф). Вже на ранньому етапі існування експресіоністської течії в ній почала спостерігатися ідейна та соціальна диференціація, котра найближчим часом роз'єднала зусилля та погляди учасників руху як у політичному, так і в творчому аспекті.

При даних обставинах Бехер не прагнув дотримуватися того чи іншого напрямку, бути прибічником або опозиціонером письменників-експресіоністів; його провідною метою стала соціальна боротьба як людини з народом, захист прав та свобод не на слові, а на ділі. Жовтень 1917 року став ключовим моментом у політичному та творчому розвитку поета. Він активно підтримував революційну діяльність та одним із перших проголосив велич і значимість перемоги соціалістичної революції.

Ідеї соціалізму, принципи, закладені Марксом, Енгельсом, Леніним стають у постреволюційні часи провідними для Бехера. Йоганес Бехер прагнув стати «поетом для мільйонів», мовцем масового руху, колективних робочих ритмів – ритмів праці та повстань. В юнацькі роки свого творчого шляху Бехер виступав від імені «людини взагалі», загального образу, але протягом творчого розвитку та особистісного самовдосконалення Бехер вже не приділяв уваги опису окремої, конкретної особистості. Його герой – колектив, а особистість викликає в нього інтерес лише в якості висловлення революційної волі мільйонів людей, як «людина, що має певну мету, прагне діяти і боротися». Літературні критики не приховували докори щодо надмірної уваги Бехера до колективного образу ліричних творів, не підтримували узагальнення та відмову від зображення особистості та індивідуальності.

Йоганес Бехер, розвиваючи свою концепцію світу та людини, займався написанням циклу «роману у віршах» – творів глибоко філософських, лірично піднесених. У 1938 році вийшла збірка віршів «У пошуках щастя», а у 1939 – книга сонетів. Стосовно такого ліричного

жанру як сонет, Бехер написав теоретичний трактат, що підтверджує факт новаторства автора у розвитку його формальних канонів. В цих ліричних творах Йоганес Бехер прагнув висловити своє ставлення до тяжкої долі простих людей, заявити про необхідність жити в мирі та злагоді один з одним та зі світом в цілому. Розвиваючи нові теми та ідеї, він зберіг естетично закономірну строгість сонету, що викликана, на думку поета, пошуками максимальної відповідності формальних ознак жанру драматичному та діалектичному розвитку його змісту та думки.

У травні 1945 року Бехер повернувся до Німеччини, продовжуючи висловлювати підтримку робочому народу та розвивати свою гуманістичну концепцію, яка вже була втілена у його романі «Прощання», віршах «ББ», «На мові твоїй», «Пісня Батьківщини» та ін. Саме цими творами поет прагнув довести важливість життя в мирі та злагоді, безглуздість війни, висловити протест проти насильства як стосовно співвітчизників, так і громадян Радянського Союзу, котрих він не вважав ворогами. Поет-експресіоніст творив заради народу та проявляв високий патріотизм, що став в подальшому основою його концепції світу та людини, – вірші та проза Бехера проникнуті закликом до поваги простого робочого народу та кожної особистості зокрема. Життя людини – найвища цінність, як стверджували митці-гуманісти.

Світ сприймався Бехером в часи війни як осередок ворожнечі та постійної боротьби за життя, свободу та своє місце в цьому світі. Поет виступав проти війни та расизму, політичних репресій та бюрократизму. Він підтримував ідеї відродження нової держави, держави післявоєнних років. На його думку, необхідно було проводити реформи революційного характеру, повністю скинути владу буржуазії та поміщиків. Йоганес Бехер прагнув покарання фашистських загарбників, відстоюючи права та свободи невинних людей.

Лынова О.В.

ФИЛОСОФСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ПУШКИНСКОГО «ПРОРОКА»

Научный руководитель –
канд. пед. наук, доцент **О.Л.Беличенко**

Одно из лучших, наиболее впечатляющих стихотворений А.С.Пушкина – «Пророк», написанное от первого лица. Ключом к пониманию философской концепции «Пророка», камертоном, определяющим его проблемно-смысловую тональность, являются его слова: «Духовной жаждою томим...». Речь идет о глубинно-существенном

устремлении к познанию и упорядочению жизни, ее утверждению и возвышению. Эта направленность продолжает давнюю философскую традицию, восходящую к Даниилу заточнику и другим древнерусским авторам и характеризующуюся первостепенным вниманием к *внутреннему* человеку, внутреннему миру – не только здравомыслию, но и к добротолюбию, личному достоинству, нравственному потенциалу в целом; и вместе с тем к уяснению органической взаимосвязи внешнего и внутреннего, его кровно-родственной связи с мировым всеединством.

Перед нами не обычное стихотворение, одно из многих. У него своя особая роль, своя судьба. «Пророк» мог появиться только у поэта, в активе которого уже был «Борис Годунов» с его оглушительным народным безмолвием в финале и открытой апологией совести как последней надежды. «Пророк» – начало пушкинской Голгофы, связующее звено между «Борисом Годуновым» и «маленькими трагедиями». «Пророк» ознаменует второе дыхание, или, может быть, второе рождение, Пушкина, расцвет его многомерности и полифоничности. Это – органичный сплав сокровенно-уникального и всебытийно-универсального. Это – утверждение сущности свободы как творчества, самоосуществления через самопожертвование. Это призыв к победе вечного над вещным. «Пророк» является призывом к спасению душ, апофеозом духовности.

Есть основание полагать, что идеи «Пророка» – нераздельности и единосущности человека с бесконечным Бытием и вытекающей отсюда всеотзывчивости – с новой силой овладевали Пушкиным на финальном трагическом отрезке его жизни. Они утверждались не в русле умозрительных медитаций, а как естественный итог всей прожитой поэтом жизни. В иерархии его духовных ценностей первое место занимали совесть, великодушие, сострадание, творческое «самостоянье человека».

Десятилетие, прошедшее с момента появления «Пророка» (и вместе с тем казни декабристов), было для Пушкина символической итоговой датой. Он возлагал некоторые надежды на амнистию сосланных и «милость к падшим призывал». Отнюдь не свидетельствуя о каком-либо возрождении былых оппозиционно-романтических настроений Пушкина (он придерживался тогда в основном либерально-консервативной позиции), эти факты говорят о жизнестойкости «пророческой» традиции в деятельности поэта, неугасимости его духовной жажды, тяги к правдоисканию и добротворению.

Наши суждения перекликаются со взглядами Пушкина, пробуждающего своим творчеством «чувства добрые», всегда выступающего как «друг человечества», верившего, что «Россия вспрянет ото сна» и народы мира, позабыв о былых распрях, «в единую семью соединятся». Поэт до конца верен своему нравственному идеалу, заветам своего пророка.

ВПЛИВ ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ НА РОЗВИТОК ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ У НЕОДНОРІДНОМУ МОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасний урок мови, літератури – це урок, на якому вчитель уміло використовує всі можливості учня, весь його творчий потенціал з метою активного розумового розвитку, глибокого й усвідомленого засвоєння лінгвістичних понять, формування комунікативної компетентності та морально-вольових якостей. На уроці розкривається краса і багатство мови, створюється умови для її засвоєння учнями і використання у своїй комунікативній діяльності.

Використання сучасних технологій навчання спричинили й технологічні вимоги до уроку, які відбувають весь процес навчання, його результативність, ефективність, розумовий, емоційний, розвиток особистості учня. У класах з неоднорідним мовним середовищем доцільно використовувати епістолярну спадщину, яка має для учнів велике пізнавальне й виховне значення. Учні самостійно працювали з листами, робили виписки, оформляли бібліографію, критично оцінювали прочитане. Так, учні 5-6 повинні були розповісти про лист, його будову, історію та значення в житті людини, у 7-8 класі – засвідчити знання теорії листування, вміння добрати цитати з письменницьких епістол, робити порівняльний аналіз кореспонденції та художніх творів, 9-11 класи – аналізувати епістолярну спадщину в контексті художньої творчості.

Таким чином, на уроці простежується увага до творця епістолярію, яка передбачає використання тих листів, у яких розкривається особливості його духовного світу, погляди на себе, свою творчість, оцінка літературного процесу й суспільного життя. «Наближення» до автора сприяє кращому відчуттю й зрозумінню учнем його переживань, приклад самоаналізу, відкритий у листах майстра, спонукає школяра до заглиблення у власний духовний світ, а відтак відкриває шлях до самовиховання й самоосвіти. Учні розглядають лист не тільки як засіб зв'язку, а й як можливість зрозуміти думки й почуття інших людей.

Епістолярний жанр викликає в учнів інтерес до проблеми, внутрішнього світу митця, розвиває мовлення школярів

Наводимо приклад учнівського листа від імені одного з персонажів твору В.Винниченка “Федько – халамидник” (5 клас)

«Я – мати Федька. У мене був синок. Він ріс розбишакуватим, неслухняним, змалку завдавав нам багато клопоту. Через нього ми ледь не втратили квартиру. Але все то були дитячі пустощі. Тільки тепер, коли

його не стало, нам розповіли, яким добрим і сміливим він був, як двічі урятував хазяйського сінка – на річці та взявши провину за його поведінку на себе. Ми вважали Толю гарним хлопчиком, а він виявився підлим та жорстоким. Саме через нього батько почав бити Федька, замість того, щоб лікувати і рятувати його. Тепер нам залишається лише каятися та сумувати. Я б хотіла повернути сина, виправити свої помилки та чоловіка, але, на жаль, це не можливо. Батьки, звертаюся до вас у цьому листі-сповіді, не робіть моїх помилок у вихованні своїх дітей, приділяйте їм увагу, і ви не будете такими нещасливими, якою залишилася я.

Маторин Б.И.

К ВОПРОСУ ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ «СЛОВАРЯ РУССКОЙ ОНОМАСТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ» НА ЗАНЯТИЯХ ПО ЯЗЫКУ В ВУЗЕ

Ономастика (греч. *onomastikos* «относящийся к имени») – это раздел языкознания, изучающий собственные имена. Расширяясь и обогащаясь непрерывно, ономастика требует к себе внимания все более пристального. К сожалению, вузовские программы и учебники не уделяют должного внимания ономастическим проблемам, из-за чего сведения по ономастике усваиваются студентами поверхностно. В данных тезисах остановимся лишь на одном аспекте проблемы – предлагаем вашему вниманию варианты заданий для использования «Словаря русской ономастической терминологии» Н.В. Подольской (М., 1978) на занятиях по языку в вузе.

«Словарь русской ономастической терминологии» Натальи Владимировны Подольской – первый отечественный словарь терминов по ономастике. Он является лингвистическим одноязычным словарем, включающим около 700 терминов: *агионим, венусоним, гелоним, контаминация, ономастикон, тавтологическое имя* и т.д.

Основной принцип расположения терминов в словаре – алфавитный. Словарная статья в словаре складывается из следующих элементов: заглавное слово; варианты; дефиниция; примеры к толкуемому термину; употребление термина в других словарях и литературе; происхождение термина; примечания.

ОДНООСНОВНОЕ ИМЯ (собст.) – Имя, состоящее из одного слова. *Пр.* р. Великая, г. Торжок, г. Новомосковск; Кирилл, Кира, Вячеслав; Авдусин, Гарфф; Тузик, Себа, Арал; *Употр.:* ОТОС; *Примеч.:* Как имя собственное оно может быть образовано в результате разложения, сложения, сокращения; может быть одноосновно и многоосновно; аффиксально и безаффиксально; идентично апеллятиву или нет; ↔ имя-

словосочетание, имя-фраза; нем. Einwortname (с.92).

Работа со словарем может носить как практический, так и теоретический характер.

Примеры заданий теоретического характера: 1) опишите словарь по предлагаемому плану: а) назначение словаря; б) характер и содержание словника; в) порядок расположения слов; г) структура словарной статьи; д) система помет; е) система иллюстраций; ж) правила пользования словарем; 2) каким образом отражается ономастическая терминология в известных вам словарях лингвистических терминов?; 3) назовите объективные критерии для оценки термина; 4) сформулируйте критерии терминов применительно к ономастической терминологии; 5) обозначьте структуру и значение двусловных терминов в ономастике; 6) в чем выражается системность ономастической терминологии?; 7) как вы понимаете название словаря – «Словарь русской ономастической терминологии»?; 8) какие факторы повлияли на включение того или иного термина в словарь?; 9) представьте аннотацию к книге А.А. Белецкого «Лексикология и теория языкознания (ономастика)» (Киев, 1972); 10) есть ли отступления от алфавитного расположения терминов в словаре?; 11) прокомментируйте структурное устройство словаря и т.д. (напомним, что ответить на эти и многие другие вопросы теоретического характера поможет тщательное изучение предисловия к словарю).

Примеры заданий практического характера: 1) расположите ономастические термины по алфавиту (*гидроним, гидронимист, гидронимикон, гидронимика, гидронимизация, гидронимия, гидронимный* и др.); 2) дайте определения следующим ономастическим терминам (*планетоним, плюрализация, полионимия, полисоним, порейоним, потамоним, прагматоним, практическая ономастика* и др.); 3) приведите примеры гидронимов, топонимов, урбанонимов и т.п. (на местном материале); 4) приведите примеры ономастических терминов, имеющих варианты, – менее удачные, менее употребительные, устаревшие, но зарегистрированные в литературе и т.д.; 5) приведите примеры ономастических терминов, отмеченных в «Словаре лингвистических терминов» О.С. Ахмановой; 6) приведите примеры терминов, которые в качестве примечаний включают вспомогательные сведения в виде: а) энциклопедических справок; б) пояснения к образованию или структуре; в) отсылки к другим терминам данного словаря; г) указания на соответствующие термины в других языках; д) терминов-антонимов и т.п.; 7) составьте кроссворды по материалам данного словаря и мн.др.

Надеемся, что творчески работающие учителя смогут не только применить предложенные в тезисах задания на практике, но и усовершенствовать их.

К ВОПРОСУ ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ СЛОВАРЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ЯЗЫКУ В ВУЗЕ

Необходимым и перспективным, на наш взгляд, для использования на занятиях по языку в вузе является «Українсько-російський, російсько-український словник термінології для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин» (коллектив авторов) (Черновцы, 2008).

Данный словарь является переводным украинско-русским – русско-украинским словарем, рассчитанным на учеников и учителей общеобразовательных школ, а также школ нового типа – лицеев, гимназий, колледжей и т.п. с русским языком обучения. Самым широким образом следует применять этот словарь и на занятиях по языку на русско-украинском отделении филологического факультета нашего педагогического университета.

Основная задача словаря – помочь соотносить термины и научные понятия определенной области знаний украинского языка с такой же лексикой русского языка и наоборот.

В словаре помещены, как правило, международные термины из области исторических знаний (*бакунизм, барокко, батраки* и др.), из области географических знаний (*бассейн реки, бриз, бюджетные ресурсы* и др.), из области математических знаний (*биссектриса, биссектриса треугольника, биссектриса угла* и др.), из области физических знаний (*барограф, батискаф, батисфера* и др.), из области биологии (*бактериология, барабанная перепонка, бацилла* и др.), из области химии (*бинарное вещество, благородный газ, брожение* и др.) (реестровые слова расположены в алфавитном порядке). При этом очень важно то, что перед каждым словом дан символ (пиктограмма), указывающий, к какой области знаний относится термин или научное понятие (добавим, что термины, использующиеся в разных областях знаний, снабжаются несколькими символами, например: *барометр* – география и физика, *белок* – биология и химия, *бенгос* – география и биология и т.п.).

Ударение в словах обеспечит их правильное произношение; большинство терминов являются международными, однако их написание в каждом языке имеет свою особенность, усвоить которую также поможет словарь.

Удобным является, на наш взгляд, расположение материала: перевернув книгу, пользователь словаря получит доступ к обратному переводу.

Приведем примеры некоторых заданий, для выполнения которых может пригодиться предлагаемый вашему вниманию словарь.

1. Расположите данные термины по алфавиту (русский язык).

Имение, иллюзия, изотоп, изотерма, изомерия, изомер, изоляция, изолиния, изогипс, изогьет, изменчивость, измельчение, излучение, известняк, известь, иерархия, игумен, идеализм, идея, идеология, идиоадаптация.

2. Расположите данные термины по алфавиту (украинский язык).

Кут, курінь, купець, куля, куб, культура, крона, крохмаль, кровообіг, кров, крига, криза, кристал, крилатка, крейда, крекінг, креаціонізм.

3. Переведите на украинский язык предлагаемые термины.

Вегетативная почка, венечная артерия, верхняя конечность, весеннее равноденствие, весы, вече, вещество, взаимно обратные теоремы, внешнее ухо, внушение, водород, воскресная школа.

4. Переведите на русский язык предлагаемые термины.

Гайдамака, галуження, гасник, гирло, гратка, ґрунтові ресурси, гума, густина газу, данина, державна мова, джерело, ділене, дільник, дія, добриво, добуток, довкілля, доданки, дослід.

5. Определите область использования данных терминов.

Желтое пятно сетчатки, желтый костный мозг, желчь, жесткость воды, жгутик, жевательные мышцы, железа, железнодорожный транспорт, железный век, «железный занавес», железняк, железы внешней секреции, железы смешанной секреции, желудок, желчевыделение, живец, живица, животное царство, жидкостные кристаллы, жидкость, жизненная емкость легких, жизненная форма, жизненный цикл, жизнь, жилки, жилкование, жир, жирорастворимый, жиры, жрец.

В качестве дополнительного задания можно предложить перевести данные термины на украинский язык.

6. Выпишите из указанного словаря по 5 терминов из области географии, истории, биологии, химии, математики, физики. Переведите выписанные термины на украинский язык. Составьте с ними предложения.

7. Терминологическую лексику из «Українсько-російського, російсько-українського словника термінології...» можно использовать для различных видов лингвистического разбора: фонетического, лексического, орфографического, орфоэпического, морфемного, словообразовательного, морфологического и т.д.

8. Расставьте ударения в терминах.

Народовець, нейстон, нувориш, околицетник, оплодень, поясное время, прокариот, процент, пыльцевое зерно, ризоид.

9. Творческое задание.

Вариант 1. Составьте «Краткий русско-украинский лингвистический словарь» (на материале фонетики, морфологии, фразеологии и т.п.).

Вариант 2. Составьте «Краткий русско-украинский лингвистический

словарик» (на букву *А*).

Вариант 3. Составьте «Краткий украинско-русский лингвистический словарь» (на материале фонетики, морфологии, фразеологии и т.п.).

Вариант 4. Составьте «Краткий украинско-русский лингвистический словарь» (на букву *Б*).

10. Предложите свои варианты прикладного использования «Українсько-російського, російсько-українського словника термінології для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин».

Надеемся, что творчески работающие учителя смогут не только применить предложенные в тезисах задания на практике, но и усовершенствовать их.

Мирошниченко И.А.

ОБ ИЗУЧЕНИИ СИНТАКСИСА В ПРИКЛАДНОМ АСПЕКТЕ

**Научный руководитель –
старший преподаватель Б.И. Маторин**

Наше дипломное исследование посвящено вопросам изучения синтаксиса на занятиях по языку в школе.

Цель дипломного исследования – систематизировать и обобщить теоретические сведения по синтаксису на материале предложений, осложненных вводными словами, сочетаниями слов и вводными предложениями, а также проанализировать прикладные аспекты проблемы изучения вводных слов, сочетаний слов и вводных предложений в 8-м классе общеобразовательной школы в современных условиях.

В соответствии с целью были сформулированы задачи, которые, на наш взгляд, успешно решены в дипломном сочинении. Решению поставленных задач подчиняется вся структура работы.

Первая глава нашего дипломного исследования носит теоретический характер. В ней мы определили предмет синтаксиса как раздела языкознания, сопоставили и проанализировали разные взгляды на предмет синтаксиса и его задачи; четко обозначили содержание синтаксиса как научной и учебной дисциплины.

Всесторонне охарактеризовали предложения, осложненные вводными и вставными словами, словосочетаниями и предложениями; описали значения вводных слов, особое внимание уделили вопросу о морфологическом выражении вводных слов, описали структуру предложений с вводными компонентами. Охарактеризованы особенности предложений, осложненных вставными компонентами. В частности, мы показали, что вводные компоненты являются своеобразной «надстройкой»

над структурой предложения; вводные компоненты не являются членами предложения, не входят в его структуру, не имеют грамматической связи со словоформами, которые составляют предложение. Они интонационно вычленяются в предложении с помощью пауз и понижения тона; на письме вводные компоненты выделяются запятыми, реже – тире. По структуре вводные компоненты представляют собой слова, словосочетания или предикативные единицы (вводные предложения); вводные компоненты всех видов выполняют одинаковые функции: помогают оформить высказывание, позволяют говорящему не только передать с помощью предложения определенную информацию, но и выразить отношение к ней, воздействовать на адресата.

Вторая глава дипломного сочинения носит прикладной характер. В ней дан всесторонний анализ школьных программ и учебников с точки зрения представленности в них темы «Вводные слова, сочетания слов и предложения». Школьный учебник русского языка не в полной мере соответствует программным требованиям, поскольку информация о вводных компонентах в нем крайне незначительна, учебник предлагает слишком мало заданий для практического освоения темы.

Подробнейшим образом описаны цель, задачи, содержание и методика проведения педагогического эксперимента. Центральным является организация и проведение формирующего эксперимента: в параграфе, посвященном этому материалу, мы предложили разработку традиционных уроков по теме «Вводные слова и предложения», разработки нестандартных уроков, систему упражнений, которые можно использовать в учебном процессе при изучении данной темы, а также задания для внеклассной работы по языку.

Результаты педагогического эксперимента подтвердили эффективность предложенной системы работы по изучению темы «Вводные слова, сочетания слов и предложения». Проведя дипломное исследование, мы сделали выводы и обобщения.

Наквасина О.М.

ДЕКАБРИСТСКИЙ ИДЕАЛ ЛИЧНОСТИ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **И.Н.Казаков**

В 20-е годы XIX века широко пропагандировался декабристский идеал личности. Прежняя академическая история русской литературы отвечала на вопрос о характере героя в творчестве декабристов удивительно просто: декабристам свойственна «пропаганда

положительного героя». Однако декабристские критики не оперировали этим терминологическим словосочетанием. Их «положительный герой» был героем идеальным. Общественный идеал лирического героя нередко совпадает с деяниями упоминаемых в стихах исторических деятелей, как пылких бунтарей, так и умных диктаторов (Брут, Цезарь, Наполеон). «Индивидуальный террор» демократически настроенного и образованного гражданина Отечества, готового к самопожертвованию, декабристы предпочитали «буйному» народному мятежу. Такой герой или группа заговорщиков спасали Отечество и «общество» от народного гнева. Восстание горстки образованных людей, по убеждению декабристов, — «меньшее зло» в сравнении с пугачевщиной.

Высокая атмосфера гражданского романтизма в декабризме способствовала развитию и становлению человеческой личности. Декабристы так и не обнаружили тяги к реализму, который связывался у них с принятием жизни такой, какой она есть, что противоречило декабристской общественной и литературной позиции.

Главный герой «Горя от ума» Чацкий был для декабристов «своим» человеком; героем, несущим актуальное для той поры идеологическое содержание, выступающим врагом всякой рутины, косности в социальной жизни — и главное — видящий и поражающий своих противников. Но уровень обобщенности, типичности и степень распространенности образа Чацкого уже выше, нежели декабристских героев. Вместе с тем у Чацкого нет связей с обществом, семьей и т.п., то есть тех признаков, которые еще Гегель считал важной составляющей реализма.

Евгений Онегин едва ли не после выхода первой главы стал осознаваться как своего рода «антигерой», а затем как антипод Чацкого и зачинатель в русской литературе совершенно специфического типа «лишнего человека». Первая глава пушкинского романа в стихах, вышедшая во времена подъема декабристского движения оказалась неуместной, поскольку не соответствовала доминирующему общественному настроению. Не менее важным фактором была осязаемая установка Пушкина на реалистическую типизацию, которая пока еще не осознавалась как насущная необходимость ни декабристами, ни любомудрами — «типизм» в ту пору связывался еще с классицистическим огрублением характера, против чего и выступили в свое время романтики. Критика того времени стоит еще за интуитивное, романтическое проникновение в суть изображаемого, а не за реалистическое его воссоздание.

Реалистический характер еще не нужен был ни литературе, ни публике. Поэтому «герой времени» для той эпохи предпочтительнее «человека времени». Эстетическим идеалом критики остается

романтическая способность поэта выразить «дух своего времени», опираясь на «яркую индивидуальность».

Новикова О.С.

НЕСКОЛЬКО ОБЩИХ ЗАМЕЧАНИЙ О ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЯХ В СФЕРЕ НАИМЕНОВАНИЙ ЛИЦ ЖЕНСКОГО ПОЛА

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **Н.М. Маторина**

На примере наименований лиц женского пола рассматриваются лексико-семантические изменения, происходящие в русском языке в последние десятилетия. В качестве материала исследования используются номинации, зафиксированные в современных лексикографических источниках.

Сфера наименований лиц женского пола в русском языке, начиная с конца XIX – начала XX в. характеризуется высокой степенью подвижности и изменчивости, что связано с историческими и социальными факторами (развитием феминизма, усилением роли женщин в различных областях жизнедеятельности и др.). Языковые процессы, связанные с появлением новых номинаций женщин в советскую эпоху, достаточно много описывались в лингвистической литературе. Мы рассмотрим лексико-семантические новации, характерные для данного объединения слов в последние десятилетия.

Как известно, лексические преобразования языка обусловлены внешними и внутренними причинами. Процессы изменения в лексическом составе наблюдались в языке всегда, во все периоды его функционирования, но на рубеже тысячелетий эти процессы оказались в высшей степени активными, поскольку активно изменилась наша жизнь.

Изменения, происходящие в сфере наименований лиц женского пола, можно разделить на три группы, соответствующие активным процессам в лексике и фразеологии:

- 1) появление новых слов;
- 2) перегруппировка пластов активного и пассивного словаря;
- 3) стилистические преобразования.

Кратко охарактеризуем каждую группу наименований.

Появление новых наименований в данном объединении слов можно считать самым масштабным. Сюда следует отнести два основных процесса: 1) образование неологизмов; 2) внешние и внутренние

заимствования.

Перегруппировка пластов активного и пассивного словаря включает, с одной стороны, актуализацию устаревшей лексики, с другой стороны, пассивизацию лексики, ранее относившейся к активному словарному запасу.

Стилистические преобразования последних лет специалисты связывают с изменением состава носителей литературного языка, эмоциональной напряженностью в жизни общества, резкой сменой общественных оценок явлений, событий, психологических и социальных установок. Немногочисленные изменения в функциональной и стилистической характеристике изучаемых лексем обусловлены именно этими причинами.

В целом стилистические процессы характеризуются двумя направлениями:

- 1) стилистической нейтрализацией и
- 2) стилистическим перераспределением.

Олесевич О.В.

СИНОНІМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОСТОРОВИХ ВЕЛИЧИН В ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Науковий керівник –

канд. філол. наук, доцент **І.М.Рябініна**

Важливе місце в дослідженні ідіостилю Ліни Костенко посідає аналіз синонімічних рядів, що репрезентують художній простір. Під простором розуміємо одну з основних форм матерії, яка характеризується протяжністю та обсягом. Художній простір не є безпосереднім відображенням реального простору, це образна модель дійсності, суб'єктивному відтворенню якої допомагають мовні одиниці, сповненні індивідуального змісту.

Концепції простору у філософії та психології розглядали І. Кант, Б. Рассел, А. Грюнбаум, В. Зінченко, у літературознавстві – М. Бахтін, Ю. Лотман. Вивченню проблеми художнього простору присвячено розвідки вітчизняних мовознавців І. Богданової, І. Дишлок, Л. Лисиченко, Т. Скорбач, Н. Сологуб, С. Шуляк та інших.

Мовна картина світу Ліни Костенко є складним структурно-семантичним утворенням, що характеризується високим ступенем концентрації синонімічних лексичних одиниць, які постають засобом вираження образності, краси, емоційно-експресивної напруги думки

поетеси.

Ліна Костенко створює своєрідну поетичну енциклопедію рідної природи. Навколишній світ у неї виграє неповторними звуками і різнобарв'ям колоритів. Вона вміє тонко передати стихію й привабливість довкілля, відчувати рух Землі, що є частинкою Всесвіту, зблизити Космос і мікрокосмос людини.

Поетеса не просто відтворює образи природи, вона трансформує їх на філософському, психологічному, морально-етичному та соціальному рівнях.

У мовній картині світу Ліни Костенко художній простір створюють лексеми синонімічних рядів, що виражають:

а) великий простір (синонімічні ряди з ядерними словами *земля, світ, небо, поле, обрій*);

б) рельєф місцевості (синонімічні ряди з ядерними словами *дорога, стежка, долина, яр, болото, ліс*);

в) явища природи (синонімічні ряди з ядерними словами *буря, дощ, сніг, спека, темрява, туман*);

г) небесні об'єкти (синонімічні ряди з ядерними словами *місяць, сонце, зоря*);

г) кольори (синонімічні ряди з ядерними словами *червоний, чорний, синій, блакитний, жовтий, зелений, білий, сірий*) тощо.

Для змалювання цих просторових реалій Ліна Костенко використовує образні синонімічні засоби, що допомагають відтворити та художньо переосмислити найтонші нюанси сприймання довкілля митцем.

Синонімічні ряди поетичної мови Ліни Костенко поділяються на дві групи: мовносистемні (семантичні, стилістичні та семантико-стилістичні) синоніми (слова, фразеологізми) і контекстуальні синоніми, які в поетичному тексті вступають у синонімічні відношення з лексемами першої семантичної групи.

У межах синонімічного ряду спостерігається членування на окремі блоки слів, пов'язаних спільним значенням і протиставлених іншим словам або їх підгрупам певними диференційованими ознаками. За специфічними показниками до синонімічного ряду тяжіють також групи близьких значенням слів.

Синонімічні ряди характеризуються наявністю у межах ряду лексичних одиниць, яким властиві різні семантичні й стилістичні нюанси, а також неоднакова частотність, сполучуваність і ступінь маркованості компонентів.

Поетеса широко використовує полісемію слів, наповнюючи їх у контексті новими відтінками, що свідчить про високий рівень розвитку

української мови ХХ століття, здатність її передавати складні діалектичні відношення простору і часу.

Орел А. С.

**ПРОБЛЕМА «ДАВНЬОРУСЬКОГО ПЕРІОДУ»
В ДОСЛІДЖЕННІ ФОНОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ
СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ**

Поняття «давньоруська мова» на сучасному етапі розвитку історичного мовознавства є досить умовним і потребує уточнення. Аналіз поглядів учених щодо зазначеної проблеми дозволив розділити їх на дві протилежні групи. Так, у працях однієї групи вчених (К. В. Горшкової, Ф. П. Філіна, В. В. Колесова, Ю. Я. Бурмистровича) постульовано наявність «давньоруської» (прасхіднослов'янської) мови як прамови східних слов'ян. Відзначимо, що цей погляд в історичному мовознавстві є традиційним. У студіях іншої групи мовознавців (Ю. Шевельова, Г. П. Півторака, О. Царука) обстоюється теза про безпосереднє формування самостійних східнослов'янських мов ще в період розпаду праслов'янської мовної єдності. В. М. Русанівський відкидав можливість функціонування принаймні спільної «народнорозмовної» «давньоруської мови». Нагадаємо, що дискусія про наявність / відсутність «давньоруської мови» бере свій початок у мовознавстві ХІХ ст.

Відзначимо, що, з погляду К. В. Горшкової та Ю. Я. Бурмистровича, після розпаду праслов'янської мови утворилася прасхіднослов'янська («давньоруська») мова, а точніше, мовне об'єднання, гетерогенне за походженням. Значаючи, що «прасхіднослов'янська мова не була однодіалектним монолітом», Ю. Я. Бурмистрович водночас підкреслив, що ті діалекти, які входили в «давньоруську мову» до ХІV ст., «не руйнували її єдності та не перетворювались на нові мови». На думку Ю. Шевельова, історія окремих східнослов'янських мов почалася з праслов'янського періоду. Але, виходячи з тези про діалектну диференціацію праслов'янської мови, Ю. Шевельов припускав можливість функціонування певних інтеграційних процесів у праслов'янський період. Використовуючи дані етногенезу та глотогенезу слов'ян, О. Царук постулював тезу про те, що «початки української мови, як й інших слов'янських, слід шукати ще в праслов'янській правітчизні». З огляду на це ніякої спільної (для східних слов'ян) «праруської» або «давньоруської мови» не могло бути, а зазначені поняття є лише науковою фікцією. Проаналізувавши погляди низки мовознавців, зокрема О. О. Потебні, Ю. Шевельова, В. М. Русанівського, О. Царук дійшов висновку, що

використання поняття «давньоруська мова» можливе лише на позначення «лінгвістичної контамінації церковнослов'янської мови з давньоукраїнськими, давньобілоруськими й давньоросійськими безсистемними вкрапленнями». Цікавою з цього приводу є думка О. М. Трубачова, який указав, зокрема, що «давньоруська» писемна мова зумовила появу низки умовних схем, які «втискують у прокрустове ложе пізніх дат насправді більш давнє і безперервне функціонування російської мови, а, можливо, української й білоруської мов».

Аналіз поглядів мовознавців на проблему «давньоруської мови» дозволив виділити низку спільних тез. По-перше, учені, які визнали наявність «давньоруської» мовної єдності, і вчені, які цього не визнали, виходили із загальної тези про діалектну диференціацію праслов'янської мови (мови-основи). По-друге, погляди мовознавців не можна вважати кардинально протилежними вже тому, що всі вони визнали наявність певних мовних єдностей після розпаду праслов'янської мови, які, зважаючи на спільність мовних особливостей, були умовно об'єднані в прасхіднослов'янську, прاپівденнослов'янську, пражінослов'янську діалектні групи. Розбіжності виникли тільки навколо визначення ступеня самостійності тих діалектів, які залишилися у спадщину від праслов'янського періоду. Отже, менш суперечливим, на наш погляд, може бути визначення прасхіднослов'янської мовної єдності як сукупності діалектів (успадкованих з праслов'янської мови), яким були властиві певні мовні особливості, що надалі стали характерними для української, російської та білоруської мов. Проте умовність поняття «давньоруська мова», якщо воно застосоване на позначення «давньоруського періоду» в історії східнослов'янських мов (тобто починаючи з розпаду праслов'янської мови), є цілком виправданою для наукового дослідження, присвяченого вивченню фонологічної історії східнослов'янських мов.

Як уже відзначалося, здебільшого дослідники історичної фонології східнослов'янських мов (В. В. Колесов, Ю. Я. Бурмистрович) початковою фонологічною системою для «давньоруського періоду» вважають фонологічну систему східного діалекту (або групи діалектів) праслов'янської мови періоду розпаду. На відміну від них П. Векслер, Ю. Шевельов «точкою відліку» фонологічної історії окремих слов'янських мов взагалі вважають кінцевий варіант фонологічної системи праслов'янської, який ще не виявив діалектних поділів (VI – VII ст.). Аналіз концепції Ю. Шевельова дозволив зробити висновок, що розподіл єдиної праслов'янської мови на окремі діалекти ознаменував появу протоукраїнської (функціонувала до XI ст.), проторосійської, протобілоруської (за П. Векслером, «долітературна прабілоруська мова» функціонувала до XII ст.) та інших фонологічних систем. Отже, ніякої

спільної східнослов'янської фонологічної системи не було. Початкові фонологічні системи протоукраїнської та протобілоруської мов, представлені в роботах П. Векслера та Ю. Шевельова, характеризуються такими особливостями звукової будови, які традиційно встановлюються для праслов'янської мови, а тому й низку фонологічних процесів, вивчених у межах праслов'янської фонології, дослідники інтерпретують як відповідно протоукраїнські або протобілоруські. Саме це стало приводом для критики роботи П. Векслера з боку В. В. Колесова. У своїй рецензії В. В. Колесов звернув увагу на те, що «перелік «пробілоруських особливостей», починаючи з VI ст., є перенесенням на одну із східнослов'янських мов низки праслов'янських особливостей».

В. В. Колесов початок «давньоруського періоду» датував X ст., Ю. Я. Бурмистрович – VII – VIII ст.. Відзначимо, що погляди В. В. Колесова та Ю. Я. Бурмистровича, незважаючи на відмінність у датуванні досліджуваного періоду, мають низку спільних рис. Щодо хронології зазначеного періоду відзначимо, що В. В. Іванов, наприклад, кінцем X ст. – початком XI ст. датував не функціонування кінцевого варіанта праслов'янської фонологічної системи, а вже повне становлення «давньоруської» фонологічної системи.

Аналіз історико-фонологічних досліджень дозволив зробити висновок, що єдиного погляду на проблему фонемного складу східнослов'янських діалектів у «давньоруський період» в мовознавстві немає. Ситуація ускладнюється передусім наявністю концептуально різних підходів до визначення фонологічної системи «давньоруського періоду». Вище було зазначено, що одні мовознавці обстоюють реальність «давньоруської мови», інші – для «давньоруського періоду» визнають лише різні східнослов'янські діалекти чи протомови (давні мови). Відповідно з цим перші мовознавці реконструюють єдину фонологічну систему «давньоруської мови», другі – особливості фонемного складу різних східнослов'янських діалектів. Тому, досліджуючи особливості фонемного складу «давньоруської мови» та фонологічних процесів, які були наявні в зазначений період розвитку східнослов'янських мов, треба враховувати діалектну приналежність фонологічних явищ.

Паніна О.В.

ТРАДИЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДРАМИ В.ВИННИЧЕНКА

Постать Винниченка – неординарне явище в історії українського красного письменства і в історії України. Його творчий доробок складають понад сто оповідань, п'єс, сценаріїв, публіцистичних статей, 14 романів.

Окрім цього, письменник залишив двотомну етико-філософську працю «Конкордизм», майже 13 тисяч щоденникових записів (41 книжка) листування, близько сотні власних картин – пейзажів, натюрмортів, портретів і акварелей.

Він не прагне до суворо реалістичного відтворення дійсності, у його творах «ми маємо не широку і різнобічну картину життя, а навмисний підбір певних рис». Такий підхід до відтворення дійсності визначає характер всієї художньої системи письменника, а значить, і кожного її складового компонента. Твори письменника дають підстави говорити про нього як про тонкого знавця психології художньо обдарованої особистості. Романи – прекрасний матеріал для простеження спроб письменника досягнути роль півсвідомого в морально-етичній поведінці людини. Оповідання письменника для дітей можуть бути цікаво прочитані літературознавцем, для якого вікова психологія є об'єктом поглибленого зацікавлення.

Драми В.Винниченка – це стихія, бунт, виклик самому життю. Сміливістю тематики (свідомість та інстинкт, мораль і статеві проблеми, честь і зрада) драматург часто, на думку критики, виходив за межі дозволеного. Героєм його п'єс стає новий суспільний тип інтелігента, тло дії – двадцяте століття, з його соціальними конфліктами і моральними протиріччями. Пошуки «правди життя» і «нової» моралі не є новацією, це норма для творців будь-якого європейського письменника.

Визначальною рисою малої прози В.Винниченка є прагнення поєднати відтворення механізмів функціонування психіки з пошуками метафізичної природи суб'єктивного світу. Етична проблематика, порушена В.Винниченком, виходить за межі процесу модерністської переоцінки цінностей, що відбувався в мистецтві, культурні загалом на зламі століть. Це – одна з наріжних проблем філософії, до якої письменник був завжди схильний. Однією з глобальних проблем, які ставить у своїх творах В.Винниченко, є проблема дослідження функціонування етичної теорії, яку драматург назвав «чесність з собою». Найповніше в драматургії ця теорія розкривається у п'єсах «Дисгармонія», «Щаблі життя», «Великий Молох», а у прозі – в повісті з однойменною назвою. Розвиваючи поставлену проблему від п'єси до п'єси, автор ускладнює, загострює конфлікт, який породжений проголошенням ідеї «чесності з собою» і її сприйняттям оточуючими. У своїх творах про дітей Володимир Винниченко не оминає жорстоких сцен життя, тут чимало суму, горя, злиднів, але їх просвітлює віра в людину, любов до дитини, непідробне співчуття до неї, глибоке розуміння її проблем, палкий протест проти приниження маленької особистості, її безправності, самотності.

Талант Винниченка у всьому був непересічним. Він прагнув завжди

бути самим собою, нікого не наслідувати, виражати свої почуття «особистими фарбами і формою». І саме це, мабуть, дало змогу виявити світові нову форму мистецької діяльності. Він прагнув, як про це свідчать написані ним твори, щоб люди жили в гармонії, без війн і катастроф, прагнув витворити і подати в романтизованих формах новий соціально-психологічний світогляд. Письменник важко працював, часто знав матеріальну скруту, жив далеко від рідної України, але творив для неї, для її майбутнього... Творив і свято вірив у відродження української нації.

Використавши великі здобутки вітчизняної і світової художньої думки, В.Винниченко збагатив етично-філософський і психологічний елемент, оставив її на рівень найбільших досягнень літературного часу.

В.Винниченко – справжній майстер соціально-психологічної прози кінця XIX – початку XX століття, який у різноманітті форм своїх творів розкрив соціальні і психологічні риси характерів як дорослої людини, так і дитини. Його творам властиві гострі соціальні і психологічно вмотивовані конфлікти, яскравість мови, новизна, оригінальність засобів художнього відтворення.

Цикл дитячих оповідань В.Винниченко – один з циклів його багатогранної прози, що став наслідком широкого задуму письменника «збирати матеріал для змалювання образу нашої суспільності в різних її верствах, у різних змаганнях, працях, стражданнях, поривах, ілюзіях та настроях». В.Винниченко збагатив жанрові можливості оповідання, ввів до літератури нові жанри: образки, фейлетони, психологічне оповідання, урізноманітнив засоби портретної і психологічної характеристики.

Ідейно-тематичний цикл творів про дітей дає можливість не лише розкрити минуле, а й виховувати сучасні, нові покоління дітей. Твори про дітей – свідчення проникливої уваги до дитячої психології, до існування у тогочасному світі.

В.Винниченко вміло включає читача в розмову, розкриває цілі соціальні середовища, різні напрями суспільної думки, подає індивідуалізовані образи головних і другорядних героїв.

Художні образи В.Винниченко створив за допомогою таких психологічних прийомів:

- 1) змалювання зовнішнього виразу психологічного стану героя;
- 2) авто психоаналіз самого героя;
- 3) змалювання процесу глибокого мислення, динамічної пульсації думки;
- 4) прийом «оголеної думки».

Таким чином, Володимир Винниченко широко і глибоко входить у культурне сьогодення незалежної України. Його твори пробуджують національну свідомість. Політик, письменник, драматург, художник, він

ще має розкритися рідному народові різнобарвними гранями свого великого таланту.

Панченко І. В., Панченко П. К.

ПРОЕКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Останнім часом в школах України запроваджується низка педагогічних інновацій, мета більшості: досягти того, щоб учень не був безликим об'єктом упродовж процесу навчання, а вчитель піднявся до рівня дитини, спілкувався з нею як з партнером, поставив школяра у центр навчальної діяльності, зробив посередником у взаємодії суб'єктів навчання, де існують рівноправні партнерські стосунки між учителем і учнем, де результатом навчання є продуктивна співпраця тих, хто навчається, а учні оволодівають найважливішими компетентностями [9, с.7].

Педагоги організують активні заняття, орієнтують учнів на досягнення конкретних цілей, прагнуть змінити процес навчання так, щоб учні не просто запам'ятовували навчальний матеріал та запитували, а проектували, досліджували, творили нове, інсценізували, експериментували, брали участь у діалозі.

Огляд педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що чимало педагогів вважає основою навчання ХХІ ст. метод проектів. На сучасному етапі розвитку суспільства педагогіка орієнтована на розвиток дитини. І саме метод проектів стає пріоритетним у створенні школи мислення замість школи навчання.

Проектна технологія відзначається високою ефективністю, її застосування в навчанні спрямоване на вироблення в учнів досвіду самостійного пошуку нових знань і використання їх в умовах творчості, формування нових і збагачення вже набутих пізнавальних цінносней орієнтації школярів.

Основною метою навчання сьогодні стає всебічний розвиток людської особистості як рівновеликої цінності. Проектна технологія передбачає використання сукупності дослідницьких, пошукових, творчих методів, прийомів, засобів. Досягнути цього можна лише чіткою організацією навчального процесу, створенням атмосфери доброзичливості на уроках, наданням кожному учневі можливості виявити себе, відчути власну значущість.

Слово „проект” запозичено з латинської мови, походить від слова „proectus”, яке буквально означає „кинутий уперед”. У сучасному розумінні проект – це намір, який буде здійснено в майбутньому. Проект –

сукупність певних дій, документів, текстів для створення реального об'єкта, предмета, різного роду теоретичного/практичного продукту. Часто ототожнюються два різних види діяльності – проектування й дослідження. Дослідження виявляє те, що вже існує, проектна діяльність створює новий продукт. Тобто проектування передбачає планування, аналіз, пошук, реалізацію, результат (замислив → спроектував → здійснив) [3, с.78].

Метод проектів не є принципово новим у педагогічній практиці. Проектна діяльність зародилась ще за часів античності, коли зароджувався гуманізм як особливий тип світобачення. Це і є філософською основою методу проектів. До методу проектів зверталися і в добу Відродження, і в епоху Просвітництва. Як педагогічна технологія метод проектів почав застосовуватися в США в кінці XIX – початку XX ст. У США виник він у 20-х роках XX ст. як результат експериментальної роботи Джона Дьюї, американського філософа і педагога. Ідеї цього вченого знайшли широкий відгук і втілення, мали величезний вплив на систему освіти XX ст. у Великій Британії, США, Бельгії, Фінляндії, Німеччині та багатьох інших країнах. Понад тисяча його статей і книг радикально вплинули на становлення сучасної американської та європейської освіти. Принципи методу проектів продовжував розробляти у своїх працях його учень В. Кілпатрик, а далі Пархерхерест [1, с.3].

Ідеї проектного навчання виникли в Росії майже паралельно з розробками американських педагогів під керівництвом російського педагога С.Т. Шацького в 1905р. Ним була організована група співробітників-одномумців, які намагалися активно використовувати проектні методи в практиці викладання. У російській педагогіці на початку XX ст.. їх активно використовували у педагогічній практиці А.С. Макаренко, А.Г. Рівін та ін.

Метод проектів набув широкого використання в 20-х роках в Радянському Союзі. На жаль, непослідовність і непродуманість використання його призвели до неприпустимого зниження якості знань учнів. У 1931 році рішенням ВКП(б) метод проектів був різко засуджений як буржуазно шкідливий (хоча однією з причин того була елементарна відсутність педагогічних кадрів). Про метод проектів у Радянському Союзі забули аж до середини 80-х років, тоді як в Америці та Європі він використовувався активно й успішно [1, с.3].

На сучасному етапі педагогічні дослідження в галузі проектування ведуться багатьма вченими, метод навчальних проектів переживає своє друге народження, ефективно доповнюючи інші педагогічні технології, які сприяють становленню особистості школяра як суб'єкта діяльності та соціальних відносин. Цей метод не тільки сприяє модернізації освіти в цілому, його завдання збігаються і з вимогами особистісно орієнтованого і

розвивального навчання – педагогічних технологій, які набули поширення віднедавна.

Сучасні українські фахові журнали дедалі частіше пропонують матеріали, які свідчать про широке застосування методу проектів у світі. Можна стверджувати, що метод еволюціонував, пристосувався до сучасних потреб суспільства, які вимагають від педагога зробити процес навчання не тільки продуктивним, а й цікавим і розвивальним.

У чому ж полягає секрет оновленого методу проектів? В основі технології лежить розвиток основних компетенцій: пізнавальних навичок учнів, уміння орієнтуватися у різноманітних джерелах інформації, застосовувати на практиці отримані знання, виділяти проблеми і визначати шляхи їх розв'язання, планувати, прогнозувати, аналізувати, зіставляти, порівнювати, оцінювати, робити висновки, виробляти особисту думку, презентувати результати проектної діяльності. Проектна технологія сприяє вихованню толерантності й комунікативності; передбачає роботу в групах, в парах; вимагає співробітництва учнів різного віку. Цей метод формує критичне та творче мислення учнів, а отже, відповідає основному завданню школи – вихованню соціально активної особистості, здатної до самовдосконалення. Новизна підходу полягає в тому, що учням надається можливість самим конструювати зміст спілкування, починаючи з першого заняття роботи над проектом, дозволяє перейти від засвоєння готових знань до їх усвідомленого набуття.

Проектне навчання – це цілісна дидактична система, яка ґрунтується на логіко-психологічних закономірностях творчого засвоєння знань у навчальній діяльності. В основі проектів лежить розвиток пізнавальних творчих навичок учнів, їхніх умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, що сприяє розвитку в них критичного мислення.

Метод проектів – це система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, орієнтована на творчу самореалізацію особистості, розвиток її можливостей у процесі створення нового продукту під контролем учителя [8, с.2].

Основне завдання проектної діяльності полягає у тому, щоб допомогти учням зорієнтуватися в суспільному вирії подій та явищ – соціальних, економічних, інформаційних, а також оволодіти досвідом життя в громаді; створити сприятливі умови для розвитку творчого потенціалу кожного учня та його реалізації в навчально-виховному процесі.

Метод проектів дозволяє розв'язувати задачі формування інтелектуальних умінь, критичного й творчого мислення, а саме: аналізувати інформацію, відбирати необхідні факти, порівнювати та

зіставляти отримані результати, явища; зіставляти асоціації з фактами, які були відомі раніше; висувати обґрунтовані гіпотези щодо розв'язання поставлених завдань; самостійно робити висновки.

Сутність проектної технології полягає у стимулюванні інтересу учнів до вирішення певних проблем. Проектна діяльність передбачає практичне застосування набутих знань від теорії – до практики, гармонійно поєднуючи академічні знання з прагматичними, дотримуючись відповідного їх балансу на кожному етапі навчання.

Метою навчального проектування є всебічний розвиток творчого потенціалу кожної дитини; створення педагогом під час освітнього процесу таких умов, які допомагають учневі здобути індивідуальний досвід проектної діяльності.

Метод проектів засвідчує цілковиту узгодженість навчання з життям, з інтересом учнів, він ставить учня в позицію дорослої людини, що імпонує учневі. І тоді школяр виконує роль лікаря, інженера, вчителя, для якого теоретичні знання – засіб творчих шукань. Активно розвивається мислення, опираючись на наукові досягнення у певній галузі знань.

Навчальне проектування орієнтовано перш за все на самостійну діяльність учнів – індивідуальне, парне або групове дослідження, які учні виконували впродовж певного часу. Залучення учнів до проектної діяльності сприяє розвитку творчості, ініціативи, самостійності, організаторських здібностей, стимулює процес самовдосконалення. Різноманітність мотивів, які спонукають до активної творчості в проектній діяльності, дає можливість дитині самоствердитися, усвідомити себе як особистість. Упродовж проектної діяльності діти набувають чимало цінних навичок спільної роботи та ділових стосунків у групі: вчать планувати свою роботу; самостійно відбирати й накопичувати матеріал; використовувати різні джерела інформації; аналізувати, аргументувати, зіставляти факти; приймати рішення; презентувати результати своєї роботи; здійснювати самооцінювання та взаємооцінювання. На думку психологів, у створених робочих групах розкриваються позитивні риси характеру тих учнів, сім'ї яких мають низький соціальний статус, а у дітей з посереднім рівнем успішності – риси лідера. Тому після завершення роботи над проектом, ймовірно, дехто з дітей змінить свій статус у класі, підвищить власну самооцінку.

Для успішної роботи рекомендуємо вчителям поєднувати як традиційні (пасивні), так й інтерактивні методи навчання; вивчати індивідуальні здібності учнів; з обговоренням обирати методи дослідження, пошукової інформації, способи оформлення досягнутих результатів (презентації, захисти, словники, мапи, альманахи, творчі роботи, збірники віршів, оповідань, казок). Заздалегідь спланувати

консультації з іншими вчителями-предметниками (наприклад: вчитель інформатики залучає до гуртка учасників проекту з метою навчити працювати з програмою створення презентацій Power Point з інтегрованого пакету Microsoft Office тощо).

Слід зазначити, що впродовж проектної діяльності в учнів виникатимуть певні труднощі: вони витрачають багато часу на підготовку; в сільських школах не всі мають можливість використовувати джерела Інтернету, електронних носіїв, матеріали міських бібліотек тощо. Подолати такі ускладнення творчої роботи учнів допоможе співпраця, наявність спільної мети, взаємодопомога.

Вважаємо доцільним викладений вище матеріал проілюструвати фрагментом уроку-презентації проектів.

Урок інформатики в 10 класі (фрагмент)

Тема. Презентація проектів.

Мета. Вчити працювати над програмою «Презентація». Формувати вміння і навички роботи над проектом. Вчити самостійно досліджувати проблеми певного предмету. Удосконалювати вміння аналізувати матеріал, формулювати власні думки. Розвивати вміння працювати в групах, узагальнювати матеріали роботи груп. Виховувати повагу до думки інших, людяність, чесність, почуття відповідальності за себе та свою групу.

Обладнання: матеріали презентації проектів, пам'ятки, дослідницькі матеріали.

Тип уроку. Підсумковий.

Форма проведення: презентація проектів.

Міжпредметні зв'язки : українська література.

Хід роботи над проектом

I. Підготовчий етап

Мотивація навчальної діяльності учнів над проектом.

- *Незабаром...*
- *А як на вашу думку?*
- *Ким був...*
- *Йому присвятили*
- *Пропоную...*

Актуалізація вивчених знань

Метод «Мозковий штурм»

(Учні повинні швидко, лаконічно, точно давати відповіді на питання вчителя)

1. Що називається програмою створення презентації?
2. Назвіть програму створення презентації.

3. Назвіть структуру слайда.
4. Які знаєте режими перегляду?
5. Яку форму презентації ви обрали? (проект)
6. Що таке «проект»?
7. Які проекти ви приготували?

(Клас поділено на 6 груп. Усі мали попереднє завдання.)

II. Презентація проекту

1) виставка матеріалів портфолію; 2) виставка творів; 3) дослідницькі матеріали; 4) розповідь групи: для кожної групи окреслено коло запитань, які їй треба розкрити, заповнивши таблицю-звіт про роботу групи.

Презентація проекту групи №1

Презентація альбому «Ушанування пам'яті Тараса Григоровича Шевченка».

Учень. Упродовж декількох уроків інформатики ми вивчали програми створення презентацій і отримали завдання: створити презентацію певного проекту за допомогою демонстрації слайдів на екрані комп'ютера. Ми повинні подати інформацію в привабливому вигляді із застосуванням світлин, текстів, малюнків, віршів тощо. Тобто, створити презентації певних проектів, використовуючи матеріали нашої дослідницької роботи.

Група складалася з двох чоловік: Золотарьової Інни і Волкової Альони. Ми вирішили презентувати альбом «Ушанування пам'яті Тараса Григоровича Шевченка». Ця тема завжди актуальна. Кожного року Україна вшановує пам'ять Великого Кобзаря. Мета нашої презентації: продемонструвати зібраними матеріалами, як учні нашої школи вшановують пам'ять поета.

Презентація проекту за допомогою демонстрації слайдів на екрані комп'ютера.

Слайд №1, №2, №3: життєвий шлях Т.Г. Шевченка (світлини).

Слайд №4: конкурси на кращого читця творів Т.Г. Шевченка, проведені в Прелеснянській ЗОШ І-ІІІ ст.(світлини).

Слайд №5: стаття «Я Шевченка бачу мов живого» учнів Прелеснянській ЗОШ І-ІІІ ст. до газети «Вісті» про конкурс віршів Т.Г. Шевченка (2007р.).

Слайд №6: у школі тиждень, присвячений Т.Г. Шевченку (світлини).

Слайд №7: стаття вчителя української мови та літератури Черкаської ЗОШ І-ІІІ ст. Гончарова В.В. «Відроджують традиції» про свято-вечір, присвячений Т.Г. Шевченку, який провела Панченко І.В. в Прелеснянській ЗОШ І-ІІІ ст. (світлини).

Слайд №8: вистава за п'єсою Т.Г. Шевченка «Назар Стодоля», яка

відбулася в Прелеснянській ЗОШ І-ІІІ ст. під керівництвом Панченко І.В (світлини).

Слайд №9: стаття переможця шкільного конкурсу Швидкої Валерії учениці Прелеснянської ЗОШ І-ІІІ ст. «Пам'ятаємо Кобзаря» до газети «Вісті», 21 березня 2000р. (світлина).

Слайд №10: стаття кореспондента Гетьманської Ольги про районний конкурс на кращого читця творів Т.Г. Шевченка «Кобзареві передзвони» (світлини).

Слайд №10: стаття «У вінку всенародної шани Кобзареві є і наше суцвіття» вчителя Привільської ЗОШ І-ІІІ ст. про свято вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка, проведеного в Прелеснянській ЗОШ І-ІІІ ст. Українець Т.І. (світлини).

Слайд №11: стаття «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття» учнів 10 класу про свято вшанування пам'яті Т.Г. Шевченка, проведеного в Прелеснянській ЗОШ І-ІІІ ст. (світлини).

Слайд №12: учнівська конференція «Шевченко і Костомаров» проведена в 9 класі Прелеснянської ЗОШ І-ІІІ ст. (світлини).

Слайд №13: ілюстрації до картин художників, присвячені Т.Г. Шевченку (світлини).

Слайд №14: українські народні пісні на слова Т.Г. Шевченка «Заповіт», «Сонце заходить, гори чорніють» (світлини).

Слайд №15: пам'ятники Т.Г. Шевченку (світлини).

Висновок учениці.

Упродовж декількох уроків інформатики ми навчилися працювати з програмою «Презентація»: оформляти, створювати проекти, включати елементи, робити фони. Нам цікаво було займатися укладанням презентації альбому, присвяченому ушануванню пам'яті Кобзаря. Адже, народ, який пам'ятає своїх видатних співвітчизників – завжди лишатиметься народом.

ІІІ. Заключне слово вчителя.

Проектні технології застосовуються в усіх галузях. Навички створення проектів допоможуть у житті учням. Цей урок не залишиться непоміченим, стануть у пригоді школярам надбані уміння і навички роботи у групах, парами, колективом. Самі презентації проектів скажуть за себе. Такий метод як презентація проектних технологій знайшли відгук у думках та серцях кожного присутнього на уроці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Динник В.І. Використання методу проектів на уроках української мови та літератури / В.І. Динник // Вивчаємо українську мову та літературу. – Х.: Вид. група „Основа”. – 2009. – № 10. – С. 2-5.

2. Дубок Т.В. Інформаційно-комунікативні технології при викладанні мови та літератури / Т.В.Дубок // Вивчаємо українську мову та літературу. – Х.: Вид. група

„Основа”. – 2008. – № 2. – С. 2-6.

3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій [автор-укладач Н.П. Наволокова]. – Х.: Вид.група «Основа», 2009. – 176 с.

4. Кононіхіна І.І. Розвиток інноваційних ідей, організація проектної діяльності в міжпредметному факультативі в Якимівській гімназії Якимівського району Запорізької області / І.І. Кононіхіна, І.А. Мазаєва // Фізика в школах України. – Х.: Вид.група «Основа». – 2008. – №2. – С.2-5.

5. Лазоряк Г.Я. Творчий потенціал учнів на уроках словесності / Г.Я.Лазоряк // Вивчаємо українську мову та літературу. – Х.: Вид. група „Основа”. – 2008. – №6. – С. 8-11.

6. Основи нових інформаційних технологій навчання [посібник для вчителів / наук. ред. Машбіца Ю.І. – К.: ТЗ МН, 1997. – 168с.

7. Пентиліук М.І. Сучасний урок української мови / М.І. Пентиліук, Т.Г.Окунович. – Х.: Вид.група «Основа», 2007. – 92с.

8. Присленцька Г.М. Проектні технології на уроках літератури / Г.М.Присленцька // Вивчаємо українську мову та літературу. – Х.: Вид. група „Основа”. – 2008. – № 1. – С. 2-6.

9. Технології розвитку критичного мислення учнів: [зб.наук.праць] / наук. ред. О.І. Пометун. – К.: Вид-во „Плеяди”, 2006. – 220 с.

10. Чуйко О.В. Використання методу проектів на уроках та в позаурочний час. – О.В.Чуйко // Фізика в школах України. – Х.: Вид.група «Основа». – 2008. – №11-12. – С.2-5.

Піддубна В.В.

ОБРАЗ СЛОВА В ТВОРЧОСТІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА ЯК ЗНАК НЕОБАРОКОВОЇ КУЛЬТУРИ

Науковий керівник –

канд. філол. наук, доцент **Н.В.Лисенко-Ковальова**

Образ Слова у Валерія Шевчука незмінно набуває знакових характеристик, постаючи то як синтез двох знакових концептів культури – грецького Логоса та латинського *verbum*’а, то як художній корелят одного з них. У своїх творах В.Шевчук звертається до криптографічної свідомості людини культури, репрезентуючи різні рівні культурної рефлексії – як елітарної езотеричної, так і масової екзотеричної.

У В. Шевчука серед культурно-сміслових ареалів Слова виразно окреслюються греко-іудейсько-візантійські та латинські традиції. В жодному творі Слово не відокремлюється від свого носія, тобто саме набуває особистісних характеристик і водночас постає його (носія) сутністю, витоки чого – у євангельській традиції персоніфікації Логоса. Герої Шевчука – це письменники, літописці, писарчуки, канцеляристи, науковці – реальні історичні постаті з пантеону української культури та

персонажі, вписані туди митцем головним чином завдяки своїй причетності до онтології Слова. Слово постає для них як особливе призначення, місія, що визначає їхнє життя, вони вбачають свою сутність в потребі сказати своє Слово. Так, у повісті «Біс плоті» призначення героя – нести Слово людям: «Ось чому рушив у світ, адже місія його навчати й проповідувати божественним Словом, яке і є його талантом, хоч живеться йому куди важче, як у монастирі, таж-бо терпить долю ченця-гультая, але на відміну несе в серці Бога і його слово» [1, С. 224]. Нести в собі Слово і через Слово наближатися в пізнанні до сутності Всесвіту – характерна особливість людини Бароко. Кожен з героїв Шевчука може сказати: «Зі словами в мене особливі стосунки, вони для мене, як живі істоти» [1, С. 29].

Шевчукові герої мають загострену реакцію на слово, й особливу роль у цьому плані відведено саме латинському слову. Його завжди супроводжує відтінок езотеричності, при якому розуміння незмінно вказує на культурну причетність, духовну спорідненість, належність до одного кола, як, наприклад, у повісті «Петро Утеклий», де самих латинських виразів небагато. Проте незмінно присутня вказівка на те, що більшість діалогів між головними героями – канцеляристом Петром Турчиновським та дяком Стефаном Савичем – відбувається латиною. Вказівка не випадкова: латинь стає тут саме тим знаком, за яким «впізнають» один одного два киево-могилянці – носії спільних культурних цінностей, духовних інтересів та естетичних уподобань. Так, латиною ведеться перша розмова героїв, яка визначає їх спорідненість: мова йде про поезію, закони поезики, улюблені твори кожного і викладачів. Водночас розмова латиною відмежовує героїв від решти непосвячених осіб: «Ми говорили про такі-от речі, прихилившись один до одного, і наші голоси, певне, були таємничі, бо, коли звели очі, побачили, що на нас німо дивляться піп і попадая, наказний сотник і поповий небіж, котрий був при церкві дияконом...» [1, С. 180].

Таким чином, у концепті *verbum*'а реалізовано мотив таємничості Слова та поділ героїв на «просвітлених» (утаємничених) і «темних». До того ж цікава деталь: саме перші стають у Шевчука спостерігачами світу, прагнучи його пізнати і зрозуміти, «діячами» ж здебільшого виступають «темні», як наприклад, сотник Скиба, якого більше цікавлять рецепти приготування спиртних напоїв, ніж прагнення розібратися у справі псевдомесії. У творі виразно постає функція латинського слова як «свого чужого»: для П. Турчиновського і дяка Савича воно виявляється «своїм» – їх культурною сутністю (відтак і вони самі стають «своїми» один для одного), для всіх інших – «чужими». Шевчук майстерно відтворює ситуації, у яких латина потенційно не може бути мертвою мовою – вона

виступає конвенціональним засобом культурної комунікації, способом повправляти інтелект і самовдосконалитися, адже його герої включені (і не в останню чергу завдяки їй) у сферу культурної гри, що відбувається у площині ідеальних цінностей. Саме латина дозволяє тут безпомилково визначити «свою» людину серед багатьох інших, незважаючи на її статки чи соціальне становище.

Посилена увага до слова дає можливість одному герою знайти ключ до внутрішнього світу іншого: ознайомившись із творчістю дяка Савича, П.Турчиновський усвідомлює, що саме той скоїв не розкритий сотником злочин, а також виявляє підстави та розуміє ті думки, які обумовили його (про необхідність знайти і знищити Іуду, щоб урятувати Христа), що й призводять до загибелі невинної людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевчук В.О. Історичні повісті / В.О.Шевчук – К.: Радянський письменник, 1986. – 360 с.

Полищук Н.Н.

ОСОБЕННОСТИ РЕШЕНИЯ РУССКОЙ ТЕМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ АНДРЕЯ БЕЛОГО

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **А.А.Рубан**

В истории русской литературы и эстетической мысли, филологической науки и общественного движения Андрей Белый – одно из самых сложных и противоречивых явлений. Однако есть книги, в которых поэт «закреплен», и среди них лучшая, по почти единодушному признанию критики, – «Пепел».

Сборник А. Белого «Пепел» составляет «этап в истории русской гражданской лирики. В нем ярко выражен ораторский пафос, хотя он скрыт под личиной лирического «я» поэта, с предельной силой заявлена личная сопричастность общему неблагополучию. Основное чувство – соучастие в страдании.

История страны и «непутевая жизнь» автора (лирического героя) совпадают в своем драматизме, «герой» стихов и страна, испытывающая политический гнет, составляют нераздельное целое.

В «Пепле» Белый впервые ощутил себя в России, а Россию ощутил в себе – своим лирическим героем, своим скрытым «я». Как и всегда у Белого, это было переживание в миге сознания, когда объект воспринимается в сиюминутной ситуации, а мотивы исторического прошлого и возможного будущего существенной роли не играют.

С. Соловьев в стихах «Пепла» увидел Россию с разложившимся прошлым, но еще «нерожденным будущим».

Идея соучастия в страдании, отчетливо выявившая себя в сборнике «Пепел», выводит к другой идее, в более широкой перспективе определявшей «психологический статус» Белого – к идее соучастия в истории. Это соучастие ощущалось Белым с почти физической осязаемостью.

Белый не просто надумал свою испепеленную Россию и наклеветал на нее. Он писал о том, что было в русской жизни после поражения первой русской революции. Он отражал, иногда односторонне, реально совершавшиеся процессы и выражал реально существующие настроения, и совсем не только личные, но характерные для русской жизни той поры, в частности для русской деревни.

Философия В. Соловьёва и сформулированная им идея Вечноженственного начала мира во многом становится определяющей для А. Белого. К культу Вечной Женственности присоединяется историософское мировоззрение, связанное с видением особого пути России – между Западом и Востоком.

По Вл. Соловьёву, после Великой Римской империи и Византии Россия становится третьим Римом. Но определиться в пути к Востоку или Западу Россия не может и никогда не сможет. России предопределена особая участь – быть на своеобразном распутье, совмещать несовместимое, соединять несоединимое.

А. Белый в «раздумьях» обращает взор и на Восток и на Запад, но не для того, чтобы выбрать путь – исторически дорога закончилась – дальше идти некуда, Россия находится в тупике. Лирический герой Белого ищет крылья, которые помогли бы взмыть вверх, в вечность, оторваться от настоящего, которого как бы не существует, которое есть лишь промежуточным этапом для перехода к Грядущему. Этими крыльями является религия, посредством которой лирический герой пытается переродиться, увидеть приближение новой эры.

Полищук Ю.С.

КОНФЛИКТ ЛИЧНОСТИ И ОБЩЕСТВА В РОМАНЕ Е. ЗАМЯТИНА «МЫ»

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **И.Н.Рябинина**

Первая треть XX века – сложный и трагический период в европейской истории. Это время «ожидания счастья», надежд и веры в

лучшее будущее и одновременно – огромных потерь, жестоких экспериментов над миллионами людей.

Не случайно в этот период появляется роман Е. Замятина «Мы» – краткий художественный конспект возможного отдаленного будущего, уготованного человечеству, смелая антиутопия, роман-предупреждение. Это произведение продиктовано страхом за человечество, за его свободу, за его душу.

В романе «Мы» Е. Замятиным создан образ типичного тоталитарного государства. Зеленая стена, Часовая скрижаль, Единая Государственная Наука, Музыкальный и Детско-воспитательный заводы, Материнская и Отцовская Нормы, Благодетель, Бюро Хранителей, Газовый Колокол в Едином Государстве – всё это служит для того, чтобы насильственно превратить человека в биологического робота, растоптать личность.

Долг представленного в романе общества – заставить людей быть счастливыми. Но личность не хочет «суррогатного» счастья и бросает вызов тоталитарному обществу, начинает бунтовать и бороться с системой унификации.

Главный герой романа «Мы» сначала пытается приспособиться к миру, в котором живёт, но налицо его «особость»: волосатые руки Д-503, его размышления о корне из единицы, несогласие с конечностью Вселенной.

Особую роль в рассматриваемом произведении играют женщины. I-330 выступает носителем активного протеста, слабая и робкая на первый взгляд О-90 решает родить ребёнка вопреки запретам.

Протест героев против системы, которая их подавляет, принимает в романе различные формы: стремление избежать постоянного наблюдения, чтение запрещённой литературы, вступление в запрещённые отношения, участие в организованной борьбе против тоталитарной системы и др.

Важную роль играет ведение героем записок. Д-503 пытается разобраться в себе и в мире, в котором он живёт, определить своё место и роль в этом мире. В этих записках всё чётче и чётче проявляется «Я» героя – одно из свидетельств протеста личности против её подавления тоталитарным режимом.

Конфликт личности и тоталитарного режима в романе «Мы» разрешается трагически: в Едином Государстве подавлено восстание, поднятое организацией МЕФИ, руководители казнены, проводится Великая Операция по удалению фантазии, которой подвергаются абсолютно все граждане Единого Государства, вместо разрушенной Зелёной Стены возводится новая, высоковольтная.

Но Е. Замятин, на наш взгляд, оптимистичен, ведь Единое Государство может быть разрушено извне, «дикими» людьми и теми, кто,

как О-90, бежал к ним. Ведь именно там, за Стеной, существует настоящая жизнь, не подчиняющаяся законам логики, иррациональная и прекрасная.

Пушкова Ю.І.

**ЧОЛОВІЧИЙ ІМЕННИК м.ЄНАКІЄВА
(найуживаніші імена)**

**Науковий керівник –
канд. філол. наук, доцент Л.В. Сегін**

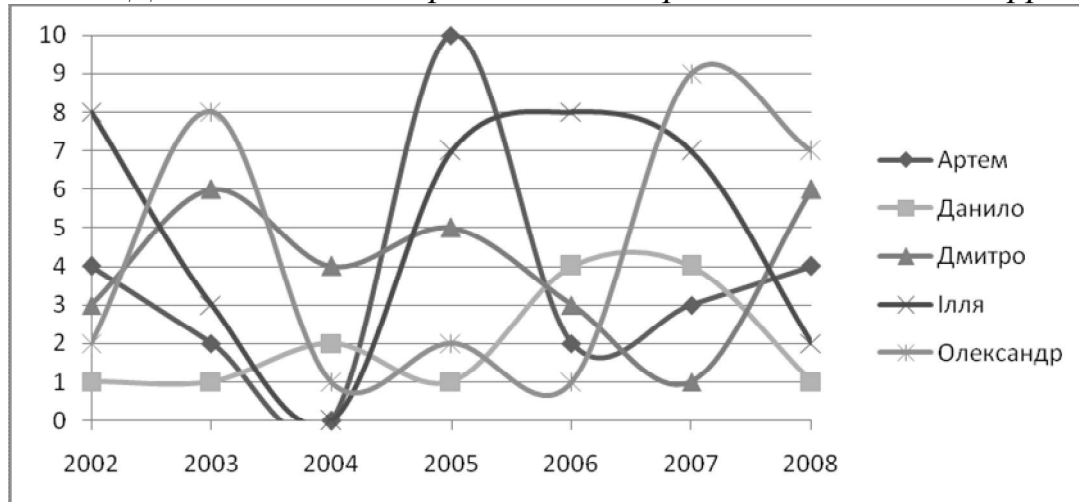
Український загальнонаціональний іменник – складна система, яка функціонує на значній території та еволюціонує у кількісному і якісному відношеннях. Одним із елементів цієї системи є чоловічий іменник м.Єнакієва, який являє собою цінний матеріал для аналізу в плані динаміки якісних та кількісних показників його складу. Актуальність статті полягає в тому, що чоловічий іменник зазначеного міста окремо ще не вивчався. Мета статті – проаналізувати чоловічий іменник м.Єнакієва. Завдання – виявити найпопулярніші чоловічі імена та прослідкувати їх динаміку. Матеріалом для дослідження послуговували метричні книги актів громадянського стану м.Єнакієва.

Іменний чоловічий склад м.Єнакієва виявляє певні особливості як у наборі антропонімів, використанні етимологічних груп онімів, так і в динаміці особових імен. Незважаючи на багатонаціональне населення міста, основу чоловічого іменника складають українські традиційні антропоніми, які активно функціонують упродовж 2002 – 2008 рр., що й дає нам право говорити про власне український іменник міста.

Протягом 2002 – 2008 рр. у місті Єнакієве народилося 639 хлопчиків, для найменування яких було використано 78 імен. Використовуючи кількісно-якісний метод В.Д. Бондалєтова [1, с. 74], визначаємо найуживаніші імена, до яких протягом досліджуваного періоду входили: *Андрій, Арсеній, Артем, Богдан, Вадим, Владислав, Володимир, Данило, Денис, Дмитро, Єгор, Іван, Ілля, Кирило, Максим, Микита, Микола, Олександр, Сергій, Ярослав*. Ці найпопулярніші серед населення м.Єнакієва імена утворюють стійку основу чоловічого іменника. Перші десятки різних років мають частотні відмінності, які виявляються в розміщенні імен усередині десятка, і якісні відмінності, що виявляються в його складі.

Постійно перебували в першій десятці такі імена: *Данило, Дмитро, Олександр*. До найпоширеніших можемо також віднести оніми *Артем та Ілля*.

Динаміка найпоширеніших імен протягом 2002 – 2008 рр.

Графік показує рух п'яти наскрізних чоловічих імен упродовж досліджуваного періоду. Вісь абсцисс відображає хронологічні періоди, вісь ординат – ранговий номер у десятці найуживаніших імен. Треба зазначити, що ім'я *Данило* характеризується стабільною високою продуктивністю і не виходить за межі п'ятірки найпопулярніших імен. Ім'я *Дмитро* лише дворазово (2003 та 2008 рр.) вийшло за межі п'ятірки лідерів, посівши 6 сходинку. Онім *Олександр* знаходиться у подібній ситуації – у 2003 р. (8 місце), 2007 р. (9 місце), 2008 р. (7 місце) знаходиться поза межами п'ятірки. Імена *Артем* та *Ілля* мають дещо меншу популярність, але перебувають у складі найпоширеніших імен протягом шести хронологічних зрізів із семи досліджуваних. Потрапляють до складу маловживаних у 2004 р.

Досліджуваний нами за семилітній період рух найуживаніших імен показує, що саме в цій частині іменника відбуваються найпомітніші зміни, що характеризують його стан в той чи інший період часу.

Отже, чоловічий іменник м.Єнакієва у 2002 – 2008 рр. у кількісному плані являє собою складну систему, основу якої становлять 10-15 найуживаніших імен, які використовуються для найменування понад 50% від усіх новонароджених хлопчиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондалетов В.Д. Русская ономастика. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
2. Брайченко С.Л. Улюблені чоловічі імена жителів Одеської області // Мовознавство. – 1998. – №4-5. – С.18-21.
3. Кравченко Г.В. Динаміка українського іменника м.Донецька з 1890 по 1990-і роки: Автореф. дис. ...канд. філол. наук. – Донецьк, 2000. – 19 с.
4. Никонов В.А. Имя и общество. – М.: Наука, 1974. – 278 с.
5. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник. – К.: Наук. думка, 1996. – 336 с.

ДО ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА КІЛЬКІСНОГО СКЛАДУ ПАРТИКУЛ У СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Відомо, що питання щодо статусу часток як особливої частини мови і про критерії виділення часток не отримало поки що адекватного фактам мови вирішення.

Певного переліку часток не мають ні тлумачні словники, ні "Російська граматики-80." У "БАС її 131, у СУ – 84, у МАС – 110". У всі словники потрапляє тільки 42 частки, і 64 зустрічаються тільки в одному з них.

Принципова невизначеність списку часток пов'язана з "непевністю" їх семантики, з відсутністю критеріїв статусу частки, з складністю визначення цього класу слів. Питання про існування категорії часток як окремої частини мови вирішується з урахуванням основних принципів граматичної класифікації – сукупності певних семантичних, морфологічних і синтаксичних ознак.

Серед службових частин мови частки займають особливе місце, оскільки їх категоріальне значення дуже особливе. У системі частин мови воно визначено їх семантико-граматичною значущістю. Сполучуваність часток з окремими членами речення або ж віднесеність до всього речення є своєрідним засобом визначення їх семантики. Наявність семантичних елементів, пов'язаних з конкретизацією слова або всього висловлення, складає їх значення. Частки мають еквіваленти в інших мовах або діалектах (говорах) певної мови, характеризуються так само як і повнозначні слова, багатоманітністю, синонімією, антонімією, виступають носіями логічного наголосу. Деякі частки можуть уживатися і самотійно, як слова-речення, ілюструючи своє значення і поза контекстом. Частки є носіями і граматичних формальних значень. Морфологічною ознакою часток є їх структурна оформленість (незмінність) і участь у процесі словотвору. Синтаксичні функції часток визначаються тією роллю, яку вони грають у вираженні модальних значень. Включаючись у речення, частки вступають зі словами у певні синтаксичні зв'язки, відмінні від зв'язків між членами речення, а саме: є засобами виявлення дійсності. Тому синтаксична функція часток полягає у структурно-семантичній значущості не тільки у сполученні з певним словом – членом речення, але передусім у формуванні основної синтаксичної одиниці – речення.

Частки не вписуються не тільки в шкільну схему речення, але і у словники і у граматики. Наприклад, у 17-томному Академічному словнику вміщується, за розрахунками Бартошевича, 131 частка, у Тлумачному словнику під редакцією Ушакова – 84 частки, у

Малому Академічному словнику – 110, у Словнику Ожегова – 75. В усі словники потрапляє тільки 42 частки і 64 частки зустрічається тільки в одному з них.

В українській мові – 244 частки.

Порівняймо: у старослов'янській мові – 218 часток; російській – 344; білоруській – 207; словацькій – 255; словенській – 227; сербо-хорватській – 308; польській – 293; македонській – 195; чеській – 303; болгарській – 261 частка.

Цифри ці можуть говорити про те місце, яке займають частки в загальній системі комунікативних засобів даної мови; про тип розвитку літературної мови даного народу: він може відкинути старі форми виразу і може об'єднати їх з новими; про наступність літературної традиції загальнослов'янського характеру або про орієнтації на нові форми.

Рожкован М.С.

ОБРАЗ ХРИСТА В ЛИРИКЕ А. БЛОКА

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **А.А.Рубан**

Мысль о Христе важнейшая для «трилогии вочеловечения» А. Блока. Восприятие Христа у Блока исполнено глубочайшего драматизма; рассматривая трилогию как целое, он нашел главное слово – «вочеловечение». Все темы и проблемы творчества поэта соотнесены с идеалом вочеловечения».

В начале пути Блок ощутил кризис религиозного мировоззрения, характерный для к. XIX – н. XX века, как кризис веры в Христа, причем не столько даже веры, сколько живого, собственного ощущения, или, как говорил Блок, *знания Христа*.

В «Стихах о Прекрасной Даме» поэтический мир Блока озарен религиозным идеалом, живым ощущением Высшей воли, соединяющей все, что совершается в природе, душе и космосе. Сама Прекрасная Дама соотнесена с образом юного Христа. Именно так проясняется ее мистическая сущность как вестницы преображения мира.

Для Блока важно здесь, что Христос – *юный*, еще не Учитель, не проповедник, а пока никому не ведомый Божественный отрок. «Юность» на языке Блока впоследствии станет символизировать не только завязку человеческой судьбы («тайна юности»), но и начало исторического пути, неизбежность искупления грехов прошлого («юность – это возмездие»).

Образ Христа во многом определяет мистический идеал поэта.

Самое главное определение Бога в этот период – *нежный*: образ Христа как «женственного призрака» был создан им самим с благоговейным чувством. В период духовного кризиса Блок будет ощущать совершенно противоположное.

Представление Блока о Христе после «Стихов о Прекрасной Даме», сохраняя многие общие черты, заметно эволюционировало. Образ *доброто* Христа постепенно и все более органично сливается с жизнью и страданиями народа.

Трагедии не нарушают представления о божественности мира, и плач не прерывает молитвы. Апокалиптические картины современного города вызывают к заступничеству Спасителя.

К образу Христа Блок обращается постоянно, это – глубинная тема всей трилогии, которая во многом определяет ее структуру. Христос выступает у Блока в разных ипостасях: «полевой Христос» у «чертенят и карликов», которые каются, умиленно глядя на богомольную старушку («Старушка и чертенята»), «сжигающий Христос» у старообрядцев-самосожженцев, но более всего – как высший нравственный идеал для лирического героя, для самого поэта.

Все это резко изменяется в «снежных», «вьюжных» стихах второго тома, где заключены «плод горестных восторгов», «чаша горького вина», где упоение безумной страстью соединено с трагедией богоотступничества, а значит – отъединенности от мира, что неотвратимо ведет к гибели. В этом состоянии обреченности мысль о Христе присутствует постоянно, хотя иногда святотатственно.

Углубление христианского мировосприятия автора в третьем томе происходит на фоне все возрастающей непримиримости к социальному злу, жажды решительного переустройства жизни. Здесь евангельский Христос видится Блоку прежде всего обличителем зла и провозвестником возмездия. Отсюда открывался путь к «самому» христианскому произведению А.А. Блока – поэме «Двенадцать».

Рославцева Н.А.

ОБРАЗ РЕБЕНКА В ТВОРЧЕСТВЕ А.А. БЛОКА, Ф. СОЛОГУБА, К. БАЛЬМОНТА И А. БЕЛОГО

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **А.А.Рубан**

Мир детства привлек многих писателей и поэтов конца XIX – начала XX веков, среди них Д. Мережковский и З. Гиппиус, Ф. Сологуб и К. Бальмонт, Вяч. Иванов и А. Белый, Б. Зайцев и И. Шмелёв, И. Бунин и Л. Андреев, А. Куприн и М. Горький, А. Ремизов и М. Цветаева. Особое

внимание уделили теме представители русского символизма, ставившего уникальные задачи теургического воздействия средствами искусства на предметный мир с целью его пересоздания. Детская тема рассматривалась в этом общем направлении преобразования личности и миропорядка как одна из определяющих.

А.А. Блок даёт оценку состояния современной жизни и собственных ощущений, переживаний через призму детских образов, их судьбы в мире. «Детское» для Блока – мерило многих жизненных явлений. Непреложной для поэта была убеждённость в том, что «художником имеет право называться только тот, кто сберёт в себе вечное детство». Ребёнок, младенец, виделся той точкой отсчёта, которая направляет движение жизни и искусства.

В мировидении К. Бальмонта ребёнок – «полубог», он «из свиты Того, Кто ... повелевает миром». Дитя для поэта – благодать Божья, оно являет собой высший тип жизни. Ребёнок для Бальмонта – это малый росток, «ещё ничем не отравленный цветок». Расхожее и банальное определение «дети – цветы жизни» под пером художника приобретает совершенно нетривиальное значение, ему возвращается изначально высокий смысл, подчёркивающий в ребёнке хрупкость, незащищённость, очарование. Явление ребёнка в мир – это чудо, подобное рождению цветка из комочка земли и солнечных лучей, слабого зелёного стебелька из крошечного зёрнышка.

«Прекрасным Божиим созданием» называл ребёнка и Ф. Сологуб. Типичной для всех сологубовских детей является повторяющаяся при обрисовке их внешнего облика деталь – «горящие» детские глаза. В их изображении писатель выявляет множество оттенков, но стержневым остается «огневое» начало. Вместе с тем в сологубовском изображении ребёнка звучат и другие интонации: неоднократно писатель показывает в своих маленьких героях злое, жестокое, порочное.

А. Белого привлекает конкретная, реальная психология персонажа ребенка. В автобиографических произведениях – «Котике Летаеве» и «Крещеном китайце» – в романтизированном виде писатель поведал о собственном детстве.

Развивая идею о спасительной силе детства, символисты представили её во всей многогранности и полноте: дитя изменяет и преобразует людское обличье, очеловечивает душу, пробуждает совесть, открывает то лучшее, что есть в людях. Ребёнок не даёт «прорасти», возобладать злу, возвращает к высшим ценностям бытия, восстанавливает сердечную теплоту христианской любви и веры. Общность позиций художников в оценке детства является свидетельством глубины понимания его как высшей жизненной ценности, главного нравственного ориентира, точки опоры в судьбе отдельного человека и целого народа.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ВВІЧЛИВОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Науковий керівник –
канд. філол. наук, доцент **Д.В.Горбачук**

У структурі комунікативного акту мовленнєва ситуація визначає мовленнєву поведінку суб'єктів спілкування, комунікативні стратегії і комунікативні тактики.

З метою успішного досягнення запланованих прагматичних результатів співрозмовники дотримуються принципів спілкування з конкретними правилами їх реалізації. Принцип кооперації Грайса вміщує чотири максими (правила): повноти інформації, якості, доречності, манери, які визначають комунікативний внесок суб'єктів комунікативного акту в умовах формального спілкування. У побутовому спілкуванні додається принцип ввічливості.

Принципи спілкування можуть бути застосовані тільки за умови дотримання комунікантами критеріїв ведення розмови, найважливішими з яких вважаються критерій істинності і критерій щирості.

Результати дослідження дають підстави стверджувати, що реалізація принципу ввічливості полягає не тільки в нормативному застосуванні етикетних формул. У структурі прагматики ввічливості не менш важливим є застосування комунікативних стратегій непрямого інформування, іронії зокрема.

Аналіз особливостей опосередкованих форм мовленнєвої взаємодії дав змогу констатувати, що непрямі іллокуції іноді можуть бути комунікативно ефективнішими, ніж прямі. Імпліцитні прохання у формі питань, умовні речення, негативні пропозиції, що сприяють реалізації стратегії натяку, трапляються у сучасній комунікативній практиці частіше, ніж прямі форми мовленнєвої взаємодії. Все це засвідчує тенденцію переважання комунікативної стратегії натяку, що виявляється у відчутному зростанні звернень співкомунікантів до непрямих іллокуцій.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТАФОР ПОЕТАМИ ПРАЗЬКОЇ ШКОЛИ

Науковий керівник –
канд. філол. наук, доцент **О.А.Барабанова**

Поезія представників Празької школи – самобутнє явище в історії української літературної мови і на осі вертикальній – часовій, і на осі горизонтальній – серед творчих пошуків їхніх сучасників. У їхній метафористиці визначено типові особливості, що об'єднують ідіостилі “пражан” в ідіолект, який є не результатом взаємовпливів, а зумовлений суспільною ситуацією, спільністю історичної долі поетів, їхніх світоглядних позицій та поетичних уподобань. Метафори ґрунтуються на творчому переосмисленні, мистецькому індивідуальному ускладненні і семантичній трансформації спадщини народнопісенної і класичної української поезії XIX-XX ст.

Аналіз формально-синтаксичної структури метафор “пражан” виявив поширеність у їхній поезії двочленних і тричленних конструкцій, метафоричних ланцюжків і ускладнених конструкцій. Серед граматичних видів двочленних метафоричних конструкцій найпродуктивніші іменникові. Двочленні, тричленні метафоричні конструкції і метафоричні ланцюжки в ідіолекті Празької школи рідко функціонують у чистому вигляді, окремо, – здебільшого вони поєднуються між собою, утворюючи складні синтаксичні структури, а саме – поширені метафори, які розгортаються або в межах словосполучення / речення (*локальні*), або в рамках строфи чи всього вірша (*глобальні, сюжетні*).

Неповторність ідіостилю кожного з поетів Празької школи виявляється і в граматичному вираженні образних ототожнень несумісних явищ і об'єктів. Так, інтелектуалізм та динамізм, які характеризують художню модель образного осягання світу Є. Маланюком та О. Ольжичем, підкреслюється домінуванням у поезії генітивних та дієслівних метафор. Міфологізм мислення О. Лятуринської та О. Стефановича дає про себе знати в метафоричних апелятивах (абстрактні і конкретні явища виступають співрозмовниками автора), а в поезіях О. Лятуринської – ще й у метафорах-прикладках народнопоетичної традиції. У віршах О. Теліги спостерігається частотне вживання метафоричних епітетів у порівнянні з метафорами інших граматичних форм, що свідчить про акцентування насамперед на прикметній ознаці предмета чи явища.

Метафорика митців Празької школи збагатила українську поезію

новими естетико-світоглядними домінантами; комплексом нових конотативних співзначень до типових універсальних образів; своєрідним використанням парадигм 'явища природи', 'людина', 'тварина'; оригінальними прийомами побудови образного висловлювання.

Самойлова М.П.

**АНАЛІЗ СТРУКТУРНО-ГРАМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ТВОРІ
H.HESSE „PETER SAMENZIND“**

Науковий керівник –
канд. пед. наук, доцент **А.Г.Спічка**

На сучасному етапі євроінтеграції відкриваються нові можливості, форми спілкування, основним чинником ефективності яких є взаєморозуміння, діалог культур, толерантність та повага до культури партнерів міжкультурної комунікації. Для правильного розуміння явищ, фактів, що відносяться до повсякденної дійсності народів, які говорять на даній мові, необхідне глибоке знання словосполучень, які у кожній мові, зокрема у німецькій, стають складовими речення. Багато сполучень існує в мові готовими словесними блоками. Ці словосполучення, що досить різноманітні за своєю структурою, називають стійкими, або *фразеологічними*, або *фразеологізмами*.

Семантика фразеологічних одиниць в художньому тексті охоплює систему лексичних одиниць та дискурсивних відношень, які забезпечуються їх значенням та які впливають на їх ситуативну семантику.

Отже, актуальним є вживання лексичного складу художнього тексту, оскільки в його структурі ключові позиції набувають стійкі словосполучення різних типів та структур. В художній літературі вони, як правило, з'являються для вираження соціальних та національних рис персонажів. Тому знання структурно-граматичних особливостей фразеологізмів полегшує читання та адекватне розуміння змісту художнього тексту.

Аналіз джерел наукової літератури дав нам можливість виділити наступні, з урахуванням граматичних категорій, властивих фразеологізмам, субстантивні, дієслівні, ад'єктивні й адвербіальні фразеологізми. У реченні вони виконують різні синтаксичні функції; основні з них – підмет, присудок, означення та обставини. [1, с. 67]

З метою проведення аналізу вживання фразеологічних одиниць та

їхніх структурно-граматичних особливостей нами було взято художній твір німецького письменника ХХ століття Германа Гессе. Цим твором є його роман «Петер Каменцінд» (“Peter Camenzind”).

Аналіз художнього дискурсу даного твору свідчить про широке розмаїття у ньому фразеологізмів різноманітних за своєю структурою. Таким чином, найбільш вживаними фразеологічними одиницями у цьому творі є дієслівні фразеологізми, наприклад: *jmdm. das Regiment überlassen* — передати комусь кермо влади [2, с. 23], *sich (D) den harten Schädel einrennen* — (через упертість) скрутити собі в’язи [2, с. 25], *eine Tracht Prügel bekommen* — отримати гарного прочухана [2, с. 17], *seinen Senf dazugeben* — вставляти слівце, навіть якщо тебе не питають, лізти в розмову [2, с. 31], *einem Mädchen den Hof machen* — залицятися до дівчини [2, с. 50], *in der Sonne liegen* — загоряти, засмагати [2, с. 7], *sein eigenes Brot essen* — жити власною працею [2, с. 37], *beide Hände immer voll Arbeit haben* — завжди мати дуже багато справ [2, с. 16], *den Kopf hängen lassen* — вішати носа, хнюпити ніс, вішати голову [2, с. 11], *eine Rolle spielen* — грати роль [2, с. 9], *große Augen machen* — дивуватися, робити великі очі [2, с. 46], *Rache nehmen* — помститися [2, с. 27], *wie die Pest fliehen* — тікати як від чуми [2, с. 69].

Наступна за частотністю вживання у творі група фразеологічних одиниць – це адвербіальні фразеологізми, наприклад: *hin und her* — туди і сюди [2, с. 12], *da und dort* — тут і там [2, с. 7, 66], *vom Hörensagen* — з чуток [2, с. 42], *Stunde um Stunde* — година за годиною [2, с. 63].

До субстантивних фразеологічних одиниць належать, наприклад, такі: *ein Schlaupkopf* — хитрун [2, с. 11], *grüner Peter* — жовтороте пташеня [2, с. 45], *eine Liebhaberarbeit* — улюблена справа [2, с. 36].

Найменшою за кількістю є група ад’єктивних фразеологізмів, наприклад: *aus anderem Holz(e) geschnitten [geschnitzt] ist* — зроблений з іншого тіста, іншого поля ягода [2, с. 45].

Проаналізувавши фразеологічні одиниці на основі художнього німецькомовного тексту роману Германа Гессе «Петер Каменцінд», який є доволі насиченим різноманітними фразеологічними одиницями, можна зробити висновок, що найбільш розповсюдженими у романі є дієслівні фразеологічні одиниці, менш розповсюдженими є адвербіальні та субстантивні фразеологізми та рідко зустрічаються ад’єктивні фразеологічні одиниці.

Широке використання автором різноманітних фразеологізмів надає мові роману більшої емоційності, експресивності, образності та робить його захоплюючим для читачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Я. А., Зимомря, Білоус О. М. Фразеологія: знакові величини. Посібник. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 256 с.

Світнєва І.М.

ДІЄСЛІВНІ АНТИЛЕКСЕМИ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ БІБЛІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

Науковий керівник –
канд. філол. наук, доцент **Н.В. Швидка**

Українські переклади Святого Письма ХХ ст. відзначаються розгалуженою системою антонімічних пар дієслівних лексем, що являють собою наріжний камінь біблійних текстів, оскільки світ Біблії побудований на постійному протистоянні Добра і Зла. Так, лінгвістичному аналізу піддаються ті дієслівні антилексеми, які найчастіше вживаються в українських перекладах Біблії І. Огієнка та І. Хоменка: *виправданий – засуджений* (дієприкм.), *йти – повертатися* (прийти), *зненавидіти – любити*, *триматися – знехтувати*, *родити* (приносити) – *не родити*, *визнати – відцуратися* (зректися), *зберігати – погубити*, *погубити – знайти*, *простити – не простити*, *викрадати – не красти* (не викрадати), *підкопувати(ся) – не підкопуватися* (не пробивати), *дано – не дано*, *мати – не мати*, *постити – не постити*, *бачити – не бачити*, *чути – не чути*, *продавати – купувати*, *вибирати – викидати*, *збирати – викидати*, *входити – виходити*, *зв'язати – розв'язати*, *жати* (пожинувати) – *сіяти*, *збирати* (визбирувати) – *розсипати*, *голодувати – нагодувати* (дати їсти), *прагнути* (мати спрагу) – *напоїти* тощо.

Розглянувши зазначені антонімічні пари дієслів, приходимо до висновку, що дієслівні антилексеми, утворені за допомогою заперечної частки *не*, переважно не зазнали лексичної варіантності у перекладах Біблії І. Огієнка та І. Хоменка. Порів.: **простити – не простити** (“...Усякий гріх, навіть богозневага, проститься людям, але богозневага на Духа не проститься!” (Мт. 12: 31) (Ог.) та “...Усякий гріх, усяка хула проститься людям; але хула на Духа не проститься” (Хом.)), **мати – не мати** (“Бо хто має, то дасться йому та додасться, хто ж не має, – забереться від нього й те, що він має” (Мт. 13: 12) (Ог.) та “Бо хто має, тому дасться, і він надто буде мати; а в того, хто не має, заберуть і те, що має” (Хом.)), **постити – не постити** (“...Чому учні Іванові та фарисейські постять, а учні Твої не постять?” (Мр. 2: 18) (Ог.) та “...Чого учні Йоанові та учні фарисейів постять, а твої не постять?” (Хом.)), **бачити – не бачити**, **чути – не чути** (“...Багато пророків і праведних бажали побачити, що

бачите ви, – та не бачили, і почути, що чуєте ви, – і не чули” (Мт. 13: 17) (Ог.) та “...Багато пророків і праведних хотіли бачити, що ви бачите, і не бачили, і чути, що ви чуєте, і не чули” (Хом.), предикативні форми на –но: **дано – не дано** (“...Тому, що вам дано пізнати таємниці Царства Небесного, – їм же не дано” (Мт. 13: 11) (Ог.) та “...Тому, бо вам дано знати тайни Небесного Царства, а он тим не дано” (Хом.)) тощо.

У випадках, коли спостерігалась варіантність у виборі лексичного матеріалу (**родити – не родити** (“Не може **родить** добре дерево плоду лихого... Усяке ж дерево, що доброго плоду **не родить**, – зрубується та в огонь укидається” (Мт. 7: 18, 19) (Ог.)) та **приносити – не родити** (“Не може добре дерево **приносити** плодів поганих... Всяке дерево, що **не родить** доброго плоду, рубають і в вогонь кидають” (Хом.)), **викрадати – не красти, підкопуватися – не підкопуватися** (Ог.) та **викрадати – не викрадати, підкопувати – не пробивати** (Хом.) (“Не складайте скарбів собі на землі, де нищить їх міль та іржа, і де злодії **підкопуються** й **викрадають**. Складайте ж собі скарби на небі, де ні міль, ні іржа їх не нищить, і де злодії до них **не підкопуються та не крадуть**” (Мт. 6: 19, 20) (Ог.) та “Не збирайте собі скарбів на землі, де міль і хробацтво нівечить, і де **підкопують** злодії і **викрадають**. Збирайте собі скарби на небі, де ні міль, ані хробацтво не нівечить і де злодії **не пробивають стін і не викрадають**” (Хом.)), це зумовлювалось мовним чуттям кожного з перекладачів.

Незмінними залишилися також і ті пари антилексем, які зафіксовані у Великому тлумачному словнику СУМ як такі, що мають протилежні значення, тобто є сталими в мовній традиції ХХ ст. Так, напр., пара антилексем **продавати – купувати** належить до семантичного класу антонімів, відношення між якими ґрунтуються на конверсії; тобто зазначені лексеми позначають дії, пов’язані між собою відповідною усталеною ситуацією (продаж), взаємозалежністю, причиново-наслідковими відношеннями. Антонімічні пари дієслів, семантичне значення яких виражається на основі парного протиставлення префіксів, також не зазнали змін: **входити – виходити, зв’язати – розв’язати**.

Дієслівні пари **виправданий – засуджений, зненавидіти – любити, триматися – знехтувати, зберігати – погубити, погубити – знайти, вибирати (збирати) – викидати, покинути – пристати** мають однаковий план вираження, що може пояснюватися існуванням певної мовної традиції в ХХ ст.

Такі дієслівні антилексеми, як **визнати – відцуратися** (“Отже, кожного, хто Мене визнає перед людьми, того перед Небесним Отцем Моїм визнаю й Я. Хто ж Мене відцурається перед людьми, того й Я відцураюся перед Небесним Отцем Моїм” (Мт. 10: 32, 33) (Ог.)) та

визнати – зректися (“Кожний, отже, хто визнає мене перед людьми, того і я визнаю перед моїм Отцем небесним. Хто ж мене зречеться перед людьми, того й я зречусь перед Отцем моїм небесним” (Хом.)), **голодувати – нагодувати, прагнути – напоїти** (“Бо Я голодував був – і ви нагодували Мене, прагнув – і ви напоїли Мене, мандрівником Я був – і Мене прийняли ви” (Мт. 25: 35) (Ог.)) та **голодувати – дати їсти, мати спрагу – напоїти** (“Бо я голодував, і ви дали мені їсти; мав спрагу, і ви мене напоїли; чужинцем був, і ви мене прийняли” (Хом.)) тощо зазнали лексичних змін в українських перекладах Святого Письма ХХ ст. Зазначимо, що варіантність у виборі лексичних одиниць не порушує семантичної наповненості біблійного тексту.

З’ясовано, що в перекладі І. Огієнка перевага надається різнокореневим лексемам (**іти – повертатися, викрадати – не красти** та ін.), тоді як у перекладі І. Хоменка – однокореневим (**іти – прийти, викрадати – не викрадати** та ін.).

Отже, українські переклади Біблії ХХ ст. увібрали в себе все багатство лексичного складу української мови. Варіантність у виборі лексичних одиниць зумовлюється мовним чуттям кожного з перекладачів, що впливає на загальну структуру дієслівних пар антилексем.

Сегін Л.В., Денисенко Н.О.

ПРІЗВИСЬКА М. ІЗЮМА

У зв’язку з паралельним функціонуванням у нашій мові двох систем іменування особи (офіційної, що має юридичний статус, і неофіційної, що використовується під час побутового спілкування), назріло питання детального вивчення прізвиць, оскільки ці антропоніми відображають світобачення нашого народу, у них відбуваються всі мовні процеси, втілюється лінгвістична та екстралінгвістична інформація про особу тощо. В українському мовознавстві на сучасному етапі активно досліджують номенклатуру, мотиваційну базу та структуру сучасних прізвиць різних регіонів [1; 2; 3; 4; 5 та ін.]. Проте прізвиська Харківської області не були об’єктом уваги науковців, зокрема і міста Ізюма.

Мета статті – дослідити сучасні прізвиська м. Ізюма Харківської області.

Завдання статті:

- 1) проаналізувати структуру регіональних прізвиць;
- 2) дослідити специфіку лексичної бази неофіційних назв;
- 3) прослідкувати особливості іменування осіб молодого та зрілого віку.

Матеріали вузівської конференції

Матеріалом для написання статті послужили 150 прізвиськ, зібраних у м. Ізюмі шляхом опитування та анкетування.

За походженням найменувань зібраний матеріал поділяємо на такі групи:

- ❖ прізвиська, утворені від прізвища носія;
- ❖ прізвиська за зовнішністю
 - прізвиська, які вказують на особливості окремих частин тіла;
 - прізвиська, які вказують на зріст та особливості тіло будови;
 - прізвиська, які вказують на зовнішність у загальному;
 - прізвиська, які характеризують носія за окремими деталями одягу, взуття, аксесуарами;
- ❖ прізвиська, що вказують на звички, манеру поведінки особи;
- ❖ прізвиська, що утворені від особових імен;
- ❖ прізвиська, що вказують на професію, рід занять;
- ❖ прізвиська, утворені від імен, прізвищ героїв мультфільмів, телесеріалів;
- ❖ прізвиська, які вказують на певний випадок у житті особи;
- ❖ прізвиська, які утворені від назви особи по батькові;
- ❖ прізвиська, які позначають зв'язок особи з її родиною.

1. Найчисельнішу групу утворюють прізвиська, утворені від прізвищ носія. Вона нараховує шістьдесят одне прізвисько, що складає 40% від загальної кількості. Серед носіїв неофіційних імен цієї групи приблизно три чверті молоді, а одна чверть – люди зрілого віку.

Босць – Бойко;

Венік – Виноградський;

Хімік – Хімішинець;

Куриця – Курило;

Фітіль – Фітісов і т.д.

2. Група прізвиськ за зовнішністю нараховує тридцять прізвиськ (20%), носіями яких є молодь і одна особа зрілого віку. Наші спостереження дають підстави в межах аналізованої групи виділити кілька підгруп.

Найчисельніша з них – це прізвиська, які вказують на особливості окремих частин тіла. Ця мікрогрупа нараховує дванадцять прізвиськ, що складає 8%.

Японець – дуже вузькі очі;

Зуб – золотий зуб;

Пушкін – кучеряве волосся;

Мухомор – пофарбував волосся «у плямку»;

Рижий – руде волосся і т.д.

Кількісно менш представлені прізвиська, які вказують на

особливості тіло будови та зріст (десять одиниць, 7%).

Кабан – зайва вага;
Фунтік – зайва вага;
Тюлень – зайва вага;
Мала – маленький зріст;
Довгий – великий зріст і т.д.

Прізвиська, які вказують на зовнішність у загальному. Ця мікрогрупа нараховує сім прізвиськ, що складає 4%.

Абдула Равшанович – неохайний вигляд;
Абдула-штин – неохайний вигляд;
Єва – надто відвертий одяг;
Скунс – неохайний і поганий запах;
Буржуй – дорогий одяг і т.д.

Одиничним прикладом репрезентована мікрогрупа прізвиськ, які характеризують носія за окремими деталями одягу, взуття, аксесуарами:

Ботанік – окуляри.

3. Прізвиська, що вказують на звички, манеру поведінки особи – це третя за чисельністю група. Представлена вона прізвиськами осіб зрілого віку, які отримали їх ще у юні роки, та молоді. Нарховує вона двадцять два прізвиська (15%).

Реп'ях – до всіх чіпляється;
Швебс – любить напої «Швебс»;
Буба – часта гра в карти в шкільні роки;
Жук – завжди заважає;
Кум – зі всіма вітається: „Здоров, куме!” і т.д.

4. Група прізвиськ, що утворені від особових імен, нараховує двадцять одну одиницю, що складає 14%.

Макар – Максим;
Алі – Алла;
Софік – Соня;
Зорька – Заряна;
Дороті – Дарина і т.д.

5. Група прізвиськ, що вказують на професію, рід занять представлена десятьма одиницями (7%). Група складається на п'ятдесят відсотків з прізвиськ осіб зрілого віку, на п'ятдесят – з молодіжних неофіційних найменувань.

Повар – від професії, на яку він вчиться;
Папа Карло – працює з деревиною;
Студік – був у студрадї;
Старий – староста;
Студент – навчається у ВНЗі і т.д.

6. Прізвиська, утворені від імен, прізвищ героїв мультфільмів, телесеріалів. Група нараховує два прізвиська, що складає 1%.

Букін – Генадій;

Крокодил – Генадій (Крокодил Гена).

7. Таку ж кількість одиниць нараховує група прізвиськ, які вказують на певний випадок в житті особи.

Чіта – одного разу в школі зіграла роль мавпочки;

Лайф – колись побився і після цього усмінене обличчя було схоже на логотип мобільного оператора „Лайф”.

8. Прізвиська, які утворені від назви особи по батькові. Ця група представлена одним прізвиськом, власник якої працював учителем, де і отримав таку „назву”:

Серафим – від імені Віктор Серафимович.

9. Такою ж кількістю одиниць представлена група прізвиськ, які позначають зв'язок особи з родиною.

Фріц – у хлопця бабуся проживає у Німеччині.

Отже, прізвиська міста Ізюма служать для характеристики денотата, у більшості випадків вони образливі для іменованого, про свідчать відповіді в анкетах (57%). Характерною особливістю прізвиськ є пряме співвідношення з рисами людини, якій вони надавалися. Крім того, як справедливо зазначають дослідники, мотивацією прізвиськ виступає бажання скоротити „назву” особи (ім'я, прізвище). Про це свідчить те, що найбільша група прізвиськ, утворених від прізвищ.

Також слід констатувати, що серед представників старшого покоління прізвиська виступають одним із основних засобів ідентифікації особи в неофіційній системі міста Ізюма, а серед молоді вони часто епізодичні та мінливі.

Серед аналізованих прізвиськ переважна більшість – це однокомпонентні (142 одиниці, 95%). Наприклад, *Чіта*, *Лайф*, *Серафим*, *Фріц* і т.д. Значно менше прізвиськ двокомпонентної структури – їх вісім (5%). Наприклад, *Бякі-Букі*, *Джекі Чан*, *Кінг-Конг*, *Зірковий хлопчик*, *Абдула Равшанович*, *Абдула-штин*, *Папа Карло*, *Сікір башка*. Прізвиська трикомпонентної структури відсутні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ліщинська Г. Семантична структура сучасних прізвиськ на Покутті // Діалектологічні студії. 5: Фонетика, морфологія, словотвір / Відп. ред. П. Грищенко, Н. Хобзей. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2005. – С. 189-196.

2. Наливайко М. Способи творення українських прізвиськ // Наукові записки. – Випуск 73. – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. – Ч. 1. – С.344-354.

3. Осташ Р. Із життя сучасних прізвиськ. 3 // Діалектологічні студії. 6: Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації / Відп. ред. П. Грищенко, Н. Хобзей. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2006. –

С. 293 – 302.

4. Федотова Н. Сучасні прізвиська Луганщини: когнітивна прагматика творення тексту оніма: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10. 02. 01 / Харк. нац. ун-т імені В.К. Каразіна. – Харків, 2008. – 20 с.

5. Чабаненко В. Прізвиська Нижньої Наддніпрянщини; (словник). – Запоріжжя, 2005. – Кн.1: А – Л. – 262 с.; Кн.2: М – Я. – 493 с.

Сегін Л. В., Нікуліна О. Ю.

ПРИЗВИСЬКА ШКОЛЯРІВ м. КРАМАТОРСЬКА

На сучасному етапі розвитку мови актуальним є вивчення ономастики, а особливо дослідження конкретних ономастичних одиниць – власних особових назв, що становлять своєрідну і дуже важливу частину словникового складу мови. Важливість вивчення антропонімів зумовлена необхідністю розкрити історію виникнення та розвитку, особливості функціонування і структуру цього своєрідного класу лексики, дослідити ці мовні одиниці.

Одним з різновидів антропонімів є прізвисько, яке неодноразово було об'єктом дослідження науковців, про що свідчить значна кількість наукових робіт (М. Я. Наливайко, М. М. Лесюк, І. Д. Сухомлин, М. Л. Худаш, П. П. Чучка та ін.), антропонімічних досліджень в окремих історичних областях і етнологічних зонах – в Закарпатті (П. П. Чучка), Тернопільщині (О. Вербовета), Луганщині (Н. М. Федотова) і т.д. Регіон Донеччини у цьому відношенні залишається недостатньо вивченим. Прізвиська Донеччини досі не були об'єктом ономастичного вивчення і тому потребують ґрунтовного дослідження, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Метою нашої статті є здійснення аналізу прізвиськ школярів м. Краматорська. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: з'ясувати лексико-семантичні групи прізвиськ і визначити кількісне та процентне співвідношення виділених груп.

Взагалі прізвиська бувають різні: виникають в дуже неоднакових середовищах, охоплюють величезні вікові відстані (від дитячого садка до солідної наукової установи). Це своєрідний сплав ставлення до людини, настрою, який панує в оточенні цієї людини, стосунків у колективі, його загального інтелектуального рівня. Особливе місце серед прізвиськ належить шкільним прізвиськам, бо це прізвиська, «які приклеюють школярі своїм однокласникам і вчителям..., умовний знак маленької корпорації», по-іншому, «прізвиська індивідуального мовлення» [2, с. 109], а також тому, що у шкільному середовищі діють свої механізми виникнення прізвиськ.

Матеріалом для написання статті послужили 250 прізвиськ загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №30 м. Краматорська, зібрані серед

учнів 7-11 класів шляхом анкетування та опитування.

Серед досліджуваного матеріалу особливе місце займають прізвиська, утворені від прізвища та імені носія. Ім'я та прізвище стають джерелом виникнення прізвиська у найбільшій кількості випадків. Це можна пояснити тим, що офіційне наймення людини слугує піддатливим матеріалом в уяві школярів і, перекинувшись, стає прізвищем, а також утворення цієї групи прізвищ спричинила звичка учнів називати один одного на прізвище. Прізвиська, утворені від прізвища та імені носія складають найбільш кількісну групу. За нашими підрахунками це складає 130 одиниць (87 прізвищ з 250 є «відпрізвищевими» неофіційними назвами (34,8%) і 43 прізвиська утворилися від імені носія (17,2%)), що становить 52% від загальної кількості.

Серед прізвищ, утворених від прізвища носія можна виділити такі мікрогрупи: а) прізвиська, утворені способом усічення частини прізвища, суфіксальним або усічено-суфіксальним способом: *Зона* (Зоненко), *Бик* (Биков), *Літвін* (Літвінова); б) прізвиська, утворені способом перекинування прізвищ: *Жмель* (Меліхов), *Бубрик* (Бобрицька), *Юфік* (Єфімцев); в) прізвиська, утворені за асоціаціями до певних реалій, на які натякає семантика основи прізвища: *Птица* (Воронін), *Сухарь* (Твердохлебов), *Тьоркін* (Терновий) (це прізвисько ще можна віднести до прізвищ, утворених за аналогією (з відомим літературним персонажем Василем Тьоркіним)) (87 прізвищ).

Прізвиська, похідні від особових імен, представлені двома мікрогрупами: а) прізвиська, утворені додаванням римованого слова, яке певним чином характеризує носія: *Віталік-Фонарік* (носить окуляри); б) оригінальні варіанти імен: *Карен* (Карина), *Діо* (Дмитро), *Геній* (Євген). Окремо можна відзначити прізвисько *Альонушка* (Альона), яке утворене не тільки від імені носія, а й за асоціацією з персонажем казки «Гуси-лебеді», за схожістю дівчинки з головною героїнею. Вони на третьому місці за кількістю одиниць – 43 прізвиська.

Другу групу складають прізвиська, що вказують на ознаки носіїв, характеризують їх за відповідними рисами характеру (позитивними чи негативними), за зовнішністю, за звичками, вподобаннями – 74 одиниці, що складає 29,6%. Ця група прізвищ на другому місці за поширеністю в шкільному середовищі після прізвищ, утворених від прізвища та імені носія. Серед прізвищ цієї групи можна виділити мікрогрупи, до яких належать прізвиська, що характеризують носія: 1) за зовнішнім виглядом: *Пончик*, *Бомба*, *Вінні* (означення повних учнів та учениць), *Пушок*, *Манюня* (означення носіїв низького зросту); 2) за негативними та позитивними рисами характеру, вдачі: *Всезнайка* (дівчинка, яка завжди все знає, зазнається і каже: «Я все знаю!»), *Живчик* (веселий, комунікабельний хлопець); 3) за внутрішніми ознаками: *Ангелочек* (дуже спокійна дівчинка), *Валенок* (сором'язливий і спокійний хлопець); 4) за звичками,

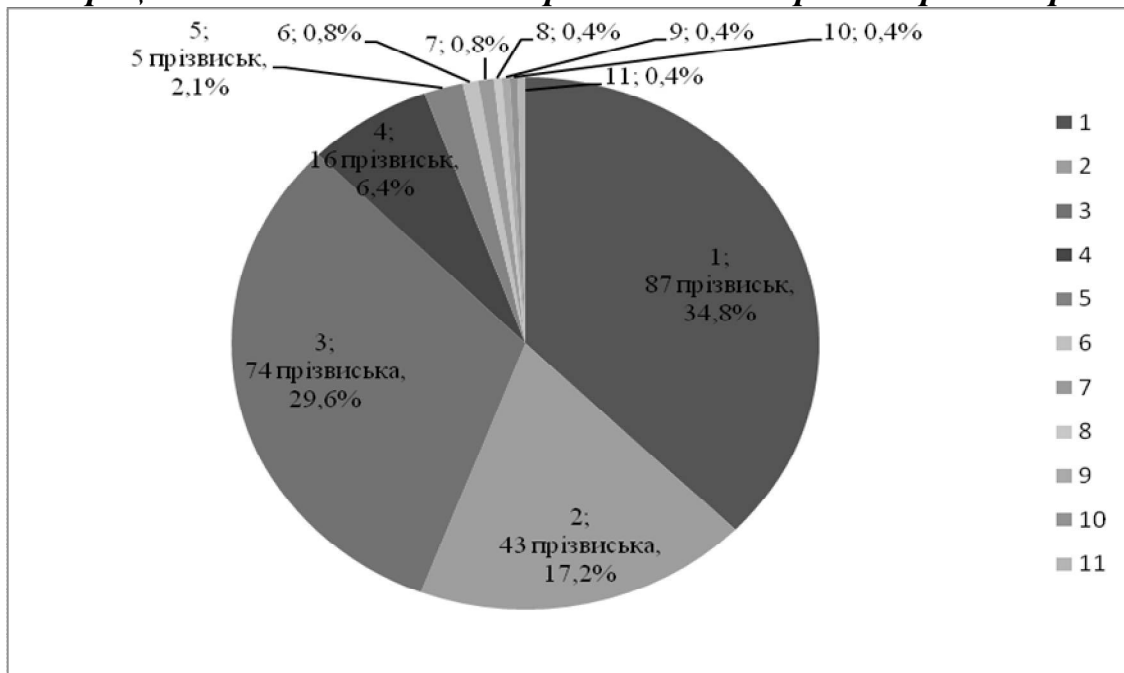
вподобаннями: *Танцор* (гарно танцює), *Маляр* (любить маювати), *Джокер* (любить грати в карти); а також характеризують певні частини тіла носіїв: а) вказують на пігментацію: *Рижий* (рудий колір волосся); б) вказують на форму та величину: *Носич* (хлопчик має довгий ніс), *Чебур* (скорочено від Чебурашка, має відповідні вуха); в) вказують на недоліки, пов'язані з відсутністю елементів зовнішності: *Косой* (школяр погано бачить).

Третю групу складають прізвиська, мотиви номінації яких невідомі: *Бабай*, *Панда*. За нашими підрахунками таких прізвиस्क 16, що складає 6,4%.

Четверту групу складають прізвиська, які виникли внаслідок випадку: *Партизан* – прізвисько учня, який в дитинстві грався у війну з іншими хлопцями і кричав: «Я – партизан!» (2%).

На основі проведеного аналізу можна виділити одиничні приклади прізвиस्क, серед яких: 1) прізвиська, що виникли на основі особливостей мовлення: а) неправильна вимова слів в дитячому віці: *Юя* – прізвисько школяра, якого звали Юрій, в дитинстві він не міг вимовляти букву «р», його питали: «Як тебе звати?», а він відповідав: «Юя»; б) характеристика способу мовлення: *Француз* (учень розмовляє швидко і незрозуміло); 2) прізвисько, яке дав собі сам носій з невідомих причин: *Серп*, *Айс*; 3) прізвисько, яке передалося у спадок: *Шнок* – передалося хлопчику від батька, який сидів у тюрмі за зґвалтування; 4) прізвисько, яке утворилося від імені родича: *Оксана* – прізвисько школяра, у якого є старша сестра Оксана; 5) прізвисько, утворене від прізвиська героя фільму «Бригада» за схожістю зовнішності: *Космос*; 6) прізвисько, яке вказує на вік носія: *Малая* – почав називати молодшу сестру старший брат, тепер називають однокласники.

Процентне співвідношення прізвиस्क школярів м. Краматорська

1. Прізвиська, утворені від прізвища носія.
2. Прізвиська, похідні від особових імен.
3. Прізвиська, що вказують на ознаки носіїв.
4. Прізвиська, мотиви номінації яких невідомі.
5. Прізвиська, які виникли внаслідок випадку.
6. Прізвиська, що виникли на основі особливостей мовлення.
7. Прізвисько, яке дав собі сам носій з невідомих причин.
8. Прізвисько, яке передалося у спадок.
9. Прізвисько, яке утворилося від імені родича.
10. Прізвисько, утворене від прізвиська героя фільму за схожістю зовнішності.
11. Прізвисько, яке вказує на вік носія.

Отже, на підставі проведеного дослідження в антропонімії загальноосвітньої школи I-III ступенів №30 м. Краматорська можна чітко виділити два типи неофіційних іменувань: варіанти особових імен та індивідуальні прізвиська, а також 10 груп прізвиськ. Найбільшою за кількістю є група прізвиськ, утворених від імен та прізвищ носіїв (130 прізвиськ, що дорівнює 52%) і найменш кількісними є групи з одиничними прикладами прізвиськ (6 груп). Також серед прізвиськ школярів м. Краматорська чисельними є прізвиська, що вказують на ознаки носіїв (29,6 %), і досліджуваний матеріал навіть містить приклад трансформації прізвиська: *Зе – Зеган – Дгедан*.

Як справедливо зазначає М. Я. Наливайко, сучасні шкільні прізвиська – це жива категорія мови, яка реагує на зміни в розвитку мови, що відображаються в нових моделях утворення прізвиськ [2, с. 111].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бренер Н. Відпрізвищеві прізвиська Луганщини // Студії з ономастики та етимології. – К.: Кий, 2002. – С. 26-31.
2. Наливайко М. Я. Сучасні прізвиська школярів // Нова філологія. – Запоріжжя: ЗДУ, 2004. – № 1(20). – С. 109-113.
3. Никонов В. А. Имя и общество. – М.: Просвещение, 1974. – 278 с.
4. Остап Р. Із життя сучасних українських прізвиськ. 2 // Українське і слов'янське мовознавство: Збірник наукових праць. – Вип.4. – Ужгород, 2001. – С. 408-412.
5. Суперанская А. В. Имя нарицательное и собственное. – М.: Наука, 1978. – 208 с.

СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ТЕКСТ

Науковий керівник –

канд. філол. наук, доцент **Н.І.Овчаренко**

Розвиток науки завжди тісно пов'язаний із процесами, що відбуваються в суспільстві, і певним чином віддзеркалює їх. Останні століття нашої історії були відзначені пануванням технократичного ставлення людини до світу й себе самої. Людство прагнуло не стільки пізнати себе, скільки пізнати навколишній світ, оволодіти ним та пристосувати його до своїх практичних потреб. Підкоряючись цим вимогам, посувався і процес наукового пізнання, який зробив людину могутньою, проте дещо збіднив її, полишивши осторонь особистість, як неповторне, унікальне творіння природи. Однак кількісне накопичення результатів у різних галузях наук закономірно викликало необхідність якісної зміни самих принципів пізнання світу. У наукових дослідженнях почав з'являтися новий фундаментальний аспект, головна ідея якого полягає у визнанні самої людини з її внутрішньою суперечливістю, з одного боку, і гарантією – з іншого, головним ціннісним орієнтиром наукового пошуку. Цей процес охопив усі науки і, в першу чергу, вплинув на розвиток лінгвістики, безпосередньо пов'язаної з життєдіяльністю суспільства та формуванням уявлення про людину як особистість у всьому багатстві її проявів.

Розглядаючи стильові проблеми, мовознавці торкаються проблеми тексту. Поняття тексту досліджували як українські, так і зарубіжні мовознавці. Відомий український лінгвіст О.О.Потебня висунув положення про те, що справжнім незалежним відрізком мовлення є лише текст, всередині якого речення до певної міри розчиняється.

Різні підходи до розуміння тексту відображено у працях А. Греймаса, Є.Косеріу, І.Р.Гальперіна, А.К.Хеллідея, П.Гіро, ван Дейка. Зверталися до вивчення тексту й такі мовознавці як В.В.Одинцов, Є.Бепеш, М.А.Пльонкін, М.Майєнкова.

У сучасному мовознавстві досліджуються й інші нетермінологічні проблеми наукового стилю. Функції вставних слів у наукових текстах вивчає С.К.Богдан; проблеми семантико-синтаксичної організації наукового стилю торкається С.Я.Єрмоленко; структури наукового тексту – А.П.Коваль; теоретичним проблемам наукового стилю присвячені праці Г.І.Панько, Л.А.Алексієнко.

З функціонально-стилістичного погляду досліджує науковий стиль Н. Ф. Непійвода.

Специфічні механізми породження й сприймання наукового тексту зумовлюють низку вимог до наукового стилю. Синтаксичні моделі, які обслуговують науковий текст, не становлять величин “самодостатніх”, а є функціями екстралінгвістичних факторів: такі його риси, як послідовність, експліцитність, логічність, стислість, лінійність та інше, визначаючи стильові ознаки, самі зумовлені причинами нелінгвістичними.

Головні критерії комунікативної повноцінності наукового тексту – точність, ясність, мовна внормованість.

Точність забезпечується як науково вмотивованим термінотворенням, відповідним вживанням термінів, так і доцільним використанням загальнозживаних слів, насамперед синонімів, паронімів, багатозначних слів.

Ясний, легкий для сприймання виклад досягається належною системно-структурною організацією наукового тексту – таким розташуванням і мовним оформленням його частин, яке дає змогу читачеві побудувати в своїй уяві модель, адекватну до моделі автора.

Тут істотну роль відіграють синтаксичні синоніми, доцільне використання яких є необхідною умовою комунікативної повноцінності наукового викладу. Серед інших чинників ясності – зрозумілість слова, недвозначне вживання омонімічних словоформ тощо.

Можна сказати, що в науковому стилі ясність у доборі однозначних і несуперечливих позначень понять є результатом точності їх аналізу, і навпаки: глибина проникнення в сутність предмета дослідження, точність знань про нього дає в результаті ясність у викладі добутих результатів досягнень.

Важливу роль у науковому тексті відіграє частина, яка коротко інформує про те, чим була викликана поява цієї праці та який підхід до розв’язання поставленого завдання обирається. Вступ повинен дати уявлення про особливість дослідження, а також сприяти підготовці читачів до сприймання тексту, вільному входженню в текстову парадигму. Аналіз українських наукових статей доводить, що автори у вступі активно використовують групи дієслів, це допомагає позначити характер пізнавального процесу та його спрямованість. У наукових текстах перевага надається формі обережного й неупередженого вираження думки. Еталоном коректного викладу є неособові конструкції.

Специфічні механізми породження й сприймання наукового тексту зумовлюють низку вимог до наукового стилю. Синтаксичні моделі, які обслуговують науковий текст, не становлять величин “самодостатніх”, а є функціями екстралінгвістичних факторів: такі його риси, як послідовність, експліцитність, логічність, стислість, лінійність та інше, визначаючи стильові ознаки, самі зумовлені причинами нелінгвістичними.

Дослідження наукового стилю потребує особливої уваги до проблеми стилістичної диференціації норм. Мову тих чи інших текстів потрібно аналізувати не лише з естетичного погляду чи з погляду дотримання літературних норм, але й враховувати комунікативну діяльність.

Обґрунтування мовних норм наукового стилю дає змогу побачити певні закономірності, які відображають співвідношення між синтаксичним оформленням наукового викладу і його комунікативною повноцінністю.

Актуально лишається проблема доцільності вживання пасивних конструкцій. Н.Ф.Непийвода зазначає: “Питання про відповідність пасивних конструкцій внутрішнім законам української мови завжди було дискусійним” основний критерій синтаксичних норм сучасного наукового викладу – комунікативна доцільність. Щоб якнайповніше забезпечити потреби спілкування в науковій галузі, українська мова повинна використовувати й запозичені елементи – якщо вони не суперечать внутрішнім законам мови і в конкретному тексті комунікативно доцільні, і власне українські синтаксичні засоби, які в багатьох випадках є оптимальними.

Пасивні конструкції забезпечують точність наукового викладу – і пізнавальну, і комунікативну. У них виразніше підкреслюється наявність процесу у вигляді факту. Крім того, вживання пасивних конструкцій є одним із шляхів формалізації наукового викладу – такі конструкції використовують для передачі інформації певного типу.

Таким чином, сучасний науковий текст постійно перебуває в колі інтересів фахівців різних галузей, адже досконалий виклад матеріалу дослідження сприяє оптимальному спілкуванню науковців, а отже, опосередкованому прогресу науки, розвитку наукового пізнання.

Слущенко Е.С.

ОСОБЕННОСТИ ХРОНОТОПА В РОМАНЕ В.В. ВЕРЕСАЕВА «В ТУПИКЕ»

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **А.А.Рубан**

Важной составной частью романа В.В. Вересаева «В тупике» является его пространственно-временная характеристика.

Художественное время романа глубоко реалистично и конкретно, одновременно оно не совпадает с реальным историческим временем: сознательное смещение временных рамок носит символический характер.

Писатель очень избирательно подходит к освещению исторических фактов, что позволяет определить круг волнующих Вересаева вопросов. Автор, изображая реальные перипетии революционных будней, не ставит перед собой цель воссоздать хронологически точную картину того, что происходит, а старается написать психологический, моральный, идеологический портрет современной ему эпохи, характеризуя ее с позиции вечных общечеловеческих ценностей.

Художественное время романа чрезвычайно насыщено событиями. Их частотность, напряженно-драматический, трагический, а иногда и авантюрный характер задают бурный ритм всему произведению.

Глубокий пространственно-временной подтекст содержится в самом названии романа. Хронотоп «тупика» – главный пространственно-временной символ произведения, к которому сходятся практически все сюжетные линии. В романе использован излюбленный вересаевский хронотоп пути-дороги, имеющий концептуальное значение для всего творчества писателя.

Довольно локальное пространство – поселок Арматлук (Коктебель) и город (Феодосия) – не оторвано от остального мира. В романе встречаются названия и других больших и малых географических реалий. Введение их в полотно повествования расширяет пространственные границы произведения и создает необходимое – достаточно широкое и исторически достоверное – поле для разворота событий.

Описание пространственных реалий (интерьера, экстерьера, предметного мира) является важным способом выражения авторского отношения к тому, что происходит. Предметный мир романа позволяет Вересаеву не только выразить свое отношение к событиям современности, но и охарактеризовать уже очерченные реалии будущего.

Важные идейно-художественные функции в романе «В тупике» выполняет пейзаж. В этом произведении природа является воплощением истинного, жизнеутверждающего, вневременного начала. Отношение автора к пейзажам, их роли в романе имеет много общего с пантеистическим толкованием окружающей среды. Все виды природы Крыма описаны Вересаевым жизнеутверждающе.

Пейзаж также является одним из действенных способов реализации авторской субъективности. Символический характер картин природы, которые часто занимают место реально отсутствующих авторских комментариев, мастерское использование метафоры, приемов «психологического» параллелизма и «психологического» контраста выражают неоднозначное отношение писателя к изображаемым событиям, дополняют и углубляют проблематику этого яркого и талантливое произведения ранней советской литературы.

К ВОПРОСУ О ЗАИМСТВОВАННЫХ НАРЕЧИЯХ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **Н.М. Маторина**

Наречия русского языка представлены значительным количеством единиц, большую часть которых составляют наречия исконного происхождения. В их пополнении немаловажная роль принадлежит также и ресурсам других языков, несмотря на то, что иноязычный пласт лексики существенно уступает исконным словам не только по количественным показателям, но и по включенности в системные отношения.

Заимствований среди наречий сравнительно немного: *алLEGRO, априори, ва-банк, визави, де-факто, инкогнито* и др. В то же время в составе собственно русской лексики много наречий, образованных от слов иноязычного происхождения по моделям русского языка:

а) большим количеством и разнообразием отличаются наречия, мотивированные прилагательными – *автономно, анонимно, виртуально, грациозно, импульсивно, конфиденциально, либерально, меркантильно; аристократически, бутафорски, гипотетически, демонически, каллиграфически, логически, метафизически* и многие другие;

б) не является продуктивным образование наречий от заимствованных существительных – *авансом, конусом, фуксом, в унисон* и нек. др.

Иноязычные корни такого рода лексики весьма ощутимы, несмотря на полную лексико-грамматическую освоенность ее русским языком и включенность в систему русского словообразования.

Назовем тематические группы лексических заимствований в области наречной лексики русского языка.

Наречия иноязычного происхождения выступают как термины, поэтому сфера функционирования большей части наречий-заимствований в русском языке ограничена специальной речью.

Выборка наречий осуществлялась нами из современных лингвистических словарей русского языка разных типов. При этом следует отметить, что заимствованные наречия, прежде всего термины, не всегда последовательно фиксируются современными орфографическими, словообразовательными, толковыми и другими типами словарей. Это касается как включения лексических единиц в словник, так и выделяемых значений. Часто объяснение значения не сопровождается иллюстрациями.

Терминологические наречные единицы по своей тематической отнесенности не отличаются многообразием. Среди них представлены термины таких отраслей специального знания, как:

а) музыка – *аллегро* «весело и быстро», *место* «печально, скорбно», *модерато* «умеренно»;

б) изобразительное искусство – *альсекко* «по сухой штукатурке», *альфреско* «по сырой штукатурке», *сграффито* «соскабливая верхний слой с керамического изделия»;

в) философия – *апостериори* «опираясь на опыт», *априори* «умозрительно, без учета фактов»;

г) юриспруденция – *де-факто* «фактически», *де-юре* «юридически»;

д) финансовое дело – *а-конто* «в счет платежа», *альпари* «в соответствии с номинальной стоимостью»;

е) типографское дело – *ин-плато* «размером в целый лист в развороте», *ин-кварто* «размером в 1/4 бумажного листа» и нек. др.

Стрижак Т.В.

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ МИР ПОЭЗИИ Ф.И.ТЮТЧЕВА

Научный руководитель –

канд. пед. наук, доцент **О.Л.Беличенко**

Термин «поэтический мир» особенно уместен по отношению к прирожденному писателю-философу Тютчеву. В его творчестве человек, отношения между людьми, общество – только часть, хотя и очень важная, огромной вселенной, основой которой является гармония. В тютчевских стихотворениях «на равных» действуют и человек, и деревья, и реки, и горы, и море, и звезды. Все они – персонажи, герои огромного спектакля бытия. Этот мир уже ощутил отчасти в стихотворении «К. N. N.» (1824) и вполне – в «Проблеске» (1825). Мир поэзии Тютчева динамичен, подвижен, на первый план выдвигаются то одни, то другие составные части его (они же основные темы-образы лирики) и тогда все группируется вокруг них. Однако главной величиной в этом изменчивом мире всегда является природа, всеобъемлющая, безграничная. Ее глубина, ее сущность, именуется у Тютчева хаосом, бездной. Это основная стихия мира, некогда породившая все его элементы и создавшая человека. Сон, сумерки, море, любовь, проза – все эти, по-видимому, разнородные явления – в мире поэта суть упоминавшиеся переходы от хаоса, от ночи к дню, к радости, к мысли, к «жизни частной», то есть к человечеству и к отдельной личности. Образы ключа, фонтана, радуги – символы второго плана, знаки глубинной

основы вселенной.

Главенствующая коллизия тютчевской лирики – вселенная (бездна) и человек, несомненно, восходит к Ломоносовскому «Вечернему размышлению о божием величестве» (тема которого получила также развитие в поэзии Державина). Человека возвеличивают в этом произведении поиски истины, научное познание. Тютчев не был ученым. О достижениях науки и техники он упоминает лишь мимоходом и неконкретно (о пароходе – «злом дельфине», о сглаживании земли, о телеграфе, и то все это в более позднем творчестве). Поэтому и нет в тютчевских стихах Ломоносовского практицизма (спасавшего Ломоносова от мрачного взгляда на мир).

Но энергичные мужские клаузулы, заключающие каждую строфу Ломоносовского «Размышления...», как бы перекликаются со страстностью, напряженностью философской поэзии Тютчева. Общие принципы изображения природы в тютчевской лирике весьма близки к классицистическим. Однако использованы эти принципы иначе, иначе направлены: не на прославление общечеловеческого, то есть коллективного, разума, а разума как высшей ценности отдельной личности, человека-индивидуума, противостоящего всему остальному миру. Отсюда у Тютчева обобщенность картин природы, напоминающая поэтику классицистов.

Такова система мироздания, объективно сложившаяся в изображении поэта-философа. Но он не равнодушный зритель. У него есть своя любовь, своя привязанность. Это – человек. Его место в природе и борьба за это место – вот что особенно привлекает поэта, волнует его. Человек мал, но он способен мыслить и чувствовать и потому дорог Тютчеву. То, что в зародыше содержалось в стихах Ломоносова, стало для лирика XIX века источником мощного поэтического вдохновения.

Сущенко О. О.

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНИХ ЗАГОЛОВКІВ

Науковий керівник –
канд. філол. наук, доц. **Кочукова Н.І.**

Мова ЗМІ посідає важливе місце в історії української культури. Періодичні видання, радіо й телебачення, пропагуючи політичну, наукову та іншу думку в Україні, виховуючи естетичні смаки громадян, утверджують поліфункціональність української літературної мови, сприяють формуванню мовно-культурного середовища.

Реклама як один із різновидів публіцистичного стилю за останній час стала важливим соціоетичним елементом суспільного життя і належить до найважливіших видів комунікації. Зростання ролі рекламної діяльності зумовлене різноманітними чинниками, найважливіші з яких — високий рівень розвитку промисловості у світі, міждержавні торговельні й економічні зв'язки, вдосконалення засобів масової інформації (мас-медіа) тощо.

Важлива роль у масовій рекламі належить заголовкові, за допомогою якого читача на чомусь зосереджують, організовують його мимовільну увагу. Він у рекламі не просто інформує, а й слугує вагомим аргументом на користь повідомлюваного. В українських ЗМІ основу таких заголовків дуже часто становлять вислови різного походження: літературно-книжного — цитати з творів художньої літератури, крилаті вислови, наприклад, рядки *"Пісня буде поміж нас"*, *"Ходить сон край вікон"* (подібні заголовки слугували для рекламних статей, у яких рекламувалися найновіші випуски популярних компакт-дисків і дитячих ковдр) та фольклорного — прислів'я, приказки, примовки, ідіоми, наприклад: *"Що можна зробити сьогодні, не відкладайте на завтра. Хто рано встає, тому Бог дає. Ми допоможемо Вам. Для Вас ми працюємо без вихідних!"* Іноді журналісти перефразовують чи створюють прислів'я, приказки, новий крилатий вислів, короткий, лаконічний, виразний, без чого не може обійтися реклама, наприклад: *"Отож поспішайте!... Час — гроші, а гроші — мільйони!"*. Для надання протилежного значення у заголовках використовують перефразовані прислів'я: *"Поспішиши — людей насмішиши"*, *"Хто поспішить, той ... не пожалкує!"*.

Оскільки крилаті вислови в стислій формі передають сутність складних явищ і подій, то вони здатні відображати зміст усієї реклами. Так, вислів давнього римського поета Ювенала *"У здоровому тілі — здоровий дух"* — реклама послуг масажистів, а вислів *"Все своє ношу з собою"*, що належить грецькому філософу Біанту, став у нагоді для реклами туристичного спорядження.

Особливо широко в заголовках рекламних оголошень уживають *метафори, епітети, порівняння, гіперболи*, подекуди *уособлення* тощо.

Одним із часто вживаних у рекламі засобів виразності, емоційності, експресії є епітети, за допомогою яких автор прагне виділити суттєву рису, якість тощо, наприклад: *"Прекрасна, велична поема..."*, *"провідні артисти"*, *"творча удача"*, *"проживання в 1-2-місних номерах "люкс" із чудовим триразовим харчуванням"*.

Невід'ємною частиною багатьох реклам є метафора: *"Порт'єри з такої тканини внесуть у ваше життя красу, затишок, комфорт"*, чи: *"довірте свою рекламу нашій фантазії"*, або ж: *"Якщо відрядження для*

вас – спосіб життя і ви не проти заробити, ми чекаємо на вас”.

Досить часто метонімія – один із дієвих засобів мови реклами, використовується в заголовках типу: *“Фірма... реалізує за гроші...”, “Організація продає...”, “Салон-магазин повідомляє...”*.

Спостерігаємо в рекламі і своєрідний принцип “нанизування” однорідних членів, суть якого полягає в тому, що в одній низці трапляються слова експресивно забарвлені та нейтральні, наприклад: *“На вас чекають комфортабельні каюти, екскурсійне обслуговування, ресторани, бари, концертно-розважальні програми, косметологи, масажисти, яскраве сонце та синє море”*.

Для підсилення в рекламі якостей, можливостей, сили, бажань, прагнення максимальної віддачі і дій, бажання зробити все можливе і навіть неможливе журналісти використовують наприклад гіперболу: *“Для нас немає неможливого, тому що лікуємо ми не хворобу, а людину”, чи “Фірма “Либідь” має і може все!”*

Як засіб увиразнення зустрічаємо конструкції, побудовані за аналогією до загальновідомих висловів художньої літератури, – пісні, вірші тощо. Віршовані тексти нечасто можна зустріти в жанрі реклами: *“Щоби край наш оспівати, цю газету слід читати”*.

Отже, рекламні заголовки в ЗМІ відображають сучасні соціокультурні чинники суспільства та ментальності українського народу. Їхні мовні особливості, досить різноманітні, тож якщо ними вміло і кваліфіковано користуватися, вони дають бажаний ефект, оскільки реклама покликана якнайточніше і найповніше викласти фактологічну інформацію, вплинути на читача або слухача.

Сущенко О.О.

ПРИНЦИП ЦИКЛІЧНОСТІ ТА ОСНОВНІ МОТИВИ В ЗБІРЦІ «КНИГА ПІСЕНЬ» Г. ГЕЙНЕ

Науковий керівник –

канд. пед. наук, доцент О. Л. Біличенко

Генріх Гейне – одна з найпомітніших постатей в історії німецької літератури XIX ст., найбільший лірик епохи. Його справедливо називають співцем кохання і природи. Він прийшов у літературу на межі 20-х років. Світову славу приніс Гейне “Книга пісень” видана 1827 року. До неї увійшли поезії 1816-1827 років, що публікувалися раніше окремими циклами або збірками. Відібраний матеріал він побудував так, що “Книга пісень” набула характеру своєрідного ліричного щоденника, твору,

цілісного за композицією, змістом і формою. Тема кохання – провідна тема збірки.

Збірка “Книга пісень” Г. Гейне складається з чотирьох циклів – “Страждання юності”, “Ліричне інтермецо”, “Знову на батьківщині” й “Північне море”; як окремих підрозділ, включено до неї вірші з “Подорожі на Гарц”. Створювалися цикли в різний час, протягом багатьох років, а це означає, що в своїй сукупності вони відбивають еволюцію поетичної творчості Гейне кінця 10-х і 20-х рр. Провідною в трьох циклах виступає тема любові, однак у кожному із них вона набуває різної ліричної інтерпретації.

Поетичний хист Гейне формувався в атмосфері панування романтичної літератури, і “Книга пісень” як художнє дослідження психології людського кохання стало значним внеском у розвиток романтизму:

*Як в травні місяці сади
Розвинулися зрання,
Тоді в моєму серці
Прокинулось кохання,
Як в травні місяці в садах
Зачулось щебетання,
Я їй своє бажання
Освідчив без вагання.*

У багатьох віршах поет вдається до характерної гейнівської іронії, за допомогою якої знижує, “приземлює”, ніби “вивертає” прозаїчним боком власні романтично-піднесені ілюзії”:

*І сині фіалки її оченят,
Троянди щічок і білі лілеї
Маленьких ніжних її рученят
Цвітуть, та цвітуть, і горять,
І тільки серце засохло у неї.*

Композиція “Книги пісень”, місце кожного вірша в загальному контексті суворо продумані автором. Ланцюг віршів книги являє собою послідовну ліричну розповідь про любовні переживання, думки і почуття поета. Багато віршів, взяті самі по собі поза книгою або переставлені на інше місце, значною мірою втрачають свій сенс, котрий хотів надати їм автор. Своїх видавців Гейне завжди попереджав про необхідність збереження авторської послідовності в розташуванні віршів. Гейне правдиво і щиро розкриває своєму читачеві тему, вічну і невмирущу, взяту

разом з тим в її конкретному соціально-історичному контексті – тему любові. Саме тут, очевидно, і слід шукати пояснення того факту, що “Книга пісень” – це лірична розповідь про любов – стала безсмертним шедевром світової ліричної поезії, найбільш популярним ліричним збірником в Німеччині.

Тарасенко Т.А.

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮДИНИ Й СВІТУ В П'ЄСІ Е. ЙОНЕСКУ «НОСОРОГИ» ТА ВИВЧЕННЯ ЦЬОГО ТВОРУ В ШКОЛІ

Науковий керівник –
канд. філол. наук, доцент **Рябініна І.М.**

Вступивши наприкінці 40-х років ХХ ст. в театральне життя Франції, Е. Йонеско заявляє про створення «нового вільного театру», що є незалежним від будь-якої ідеології та політики та який базується на таких основних положеннях:

– життя людини, яке не має цінності, не має сенсу, розглядається як абсурд;

– людина виділяється тільки своїми вчинками, які не відповідають логіці, тобто вона існує лише в ситуаціях;

– мова вмирає, паралізуючи мислення. Спілкування між людьми стає неможливим, і вони стають абсолютно самотніми.

Ежен Йонеско, який вважається лідером та реформатором «театру абсурду», прийшов у літературу, щоб ствердити цінність кожної незалежної особистості у світі, скутому демагогією та конформізмом, потрошити мертві слова на фонемі й розчистити місце для слів живих, звернути увагу глядача на роль хаосу й абсурду, які нібито є основою всього живого на землі. І, нарешті, драматург ще раз довів, що гумор і свобода завжди крокують у парі.

Ежен Йонеско постійними повторами, гіперболізацією, доведенням кожної банальної життєвої ситуації до її кульмінації перетворює страждання своїх безпорадних маріонеток на фарс та комедію. Його кращі п'єси пережили періоди загальної байдужості, цькування та непомірного захвату й давно вже стали класикою світової драматургії.

Одним з таких творів вважається найбільш цікава та разом із тим надзвичайно суперечлива п'єса «Носороги», відправним пунктом для створення якої, за словами Йонеско, стала розповідь французького письменника Дені де Ружмона – свідка нацистської маніфестації 1936 р. в Німеччині, у Нюрнберзі. Ця драма створює стихію розумової гри,

спрямовуючи глядацьку увагу в бік певних сюжетів сучасної історії. З надзвичайною майстерністю Йонеско зображує художню ситуацію, у якій, з одного боку, постає водночас і елегантна, і моторошна алегорія катастрофічного омасовлення людей, а з іншого – їхня вперта спроба або не помічати цієї катастрофи, або ж одразу пристосовуватися до неї. У п'єсі також зображується втрата людиною індивідуальності, власної думки, що є ознакою стадності, яка загрожує людству. На думку Е. Йонеско, людина за своєю природою неспроможна бути вільною, незалежною. Для цього вона занадто немічна й безвільна. Слабка людська істота бажає жити серед людей, але за право жити серед людей вона змушена розплачуватися своєю свободою. Проте є герой, який виражає єдину надію Йонеско: це Беранже, менш за інших зіпсований хибною цивілізацією, наївний та безпорадний, але при всьому тому єдиний, хто зберіг людську совість і гідність; саме ці риси є запорукою того, що за будь-яких обставин людина залишатиметься людиною. Безумовно, п'єса Ежена Йонеско має песимістичне забарвлення, але драматург вірить у людину, у її розум, духовні сили.

Згідно з програмами «Зарубіжна література. 5 – 11 класи» та «Зарубіжна література. 5 – 12 класи» для загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання творчість Е. Йонеско та його п'єса «Носороги» вивчається, відповідно, в 11 та 12 класах.

Аналітико-синтетичну роботу над п'єсою необхідно починати зі з'ясування природи абсурду, без чого неможливе розуміння абсурдистського твору. Для цього вчителю разом з учнями слід визначити особливості розвитку літературного та театрального життя Франції 50-х років ХХ ст., визначити стильові домінанти «драми абсурду», познайомитися з життєвим і творчим шляхом Ежена Йонеско, використовуючи навчання в співпраці, а саме творчу роботу в групах, що покращує рівень досягнень учнів, сприяє розвитку пізнавальних інтересів школярів, формуванню навичок самостійного здобуття знань, налагодженню міцних дружніх відносин, включаючи визнання дітей, які не встигають, прищеплює любов до праці.

У розкритті трьох аспектів п'єси: драматичного – історія нацистського гніту, суспільного – проблема людини й суспільства, філософського – трагедія людей, які страждають від комплексу неповноцінності й почуття провини, – доцільним є застосування аналізу «слідом за автором», за допомогою якого учні розглядають проблеми драми послідовно. З аналізом «слідом за автором» учителю-словеснику слід використовувати різні форми роботи на уроці: гру «Гурт розподілених за номерами голів», як найкращий прийом для здійснення фронтального опитування; евристичну бесіду, яка захоплює, посилює інтерес учнів до твору, змушує замислитися над тим, що під час першого читання

сприйнято поверхово; створення проблемних ситуацій, інсценізацію окремих епізодів п'єси, що допомагає учням визначити абсурдні ситуації у «драмі абсурду» «Носороги»; творчу роботу учнів, що дає змогу вчителю з'ясувати, як діти зрозуміли головні проблеми п'єси.

Проведене дослідження показує, що опанування учнями літератури 50-60-х років ХХ ст. неможливе без вивчення літератури «театру абсурду», яскравим представником якої є французький драматург Е. Йонеско та його «драма абсурду» «Носороги». На нашу думку, використання рекомендованих нами методів і прийомів вивчення цієї теми на уроках зарубіжної літератури забезпечать розв'язання накреслених вчителем навчально-виховних завдань. Але пошук нових підходів до вивчення творчості Ежена Йонеско та його п'єси «Носороги» має продовжуватися.

Тарасенко Т. А.

ЕКСПРЕСИВНІ МОЖЛИВОСТІ ПРИСЛІВ'ІВ ТА ПРИКАЗОК У ТВОРЧОСТІ ІВАНА БАГРЯНОГО

Науковий керівник –

канд. філол. наук, доцент **Кочукова Н. І.**

Прислів'я та приказки – неоціненна скарбниця народної мудрості. Кожне покоління вносить у цю невичерпну скарбницю нові коштовні діаманти, що збагачують культуру народу. Як витвір народного генія вони супроводжують людство від сивої давнини і до наших днів. Сила, мудрість і поетична краса прислів'я та приказки – це вияв народного розуму й гумору, влучності й дотепності народного слова. Зміст прислів'їв та приказок невичерпний. У них відображено багатогранність життя, побуту, звичаїв народу, його історія, мораль.

Життєва мудрість, ідейна сила та поетична краса прислів'їв завжди привертала увагу митців слова. Вони увиразнюють мову творів українських письменників.

Прислів'я та приказки, що використовуються в художніх творах, по-різному вмонтовуються в контекст. Трансформації може піддаватися все прислів'я, його частина, або воно вводиться в текст без змін, як цитата. Цитація прислів'їв особливо притаманна художній прозі Івана Багряного. Наприклад: « – *І ніколи не кажи «гоп», поки не перескочиш*» («Сад Гетсиманський», с.462); «*Бо на нас – тпруу! – де сядеш, там і злізеш...*» («Тигролови», с.31); « – *Правдою буде те, що – я тобі тут начеплю. Ти людина інтелігентна, а ні чорта не поміасиш... Запрос не б'є в нос*» («Сад Гетсиманський», с.165); « – *Що в тебе за очі завидючі, а руки*

загребуці?» («Тигролови», с.96); *«І нема худа без добра»* («Сад Гетсиманський», с.304); *«Очевидно. Але і в смітті може бути «перлове зерно»»* («Сад Гетсиманський», с.430); *«І що це палка на два кінці»* («Сад Гетсиманський», с.457).

Найчастіше письменник вживає ті прислів'я, які характеризують персонажа. Наприклад: *«А найкращий той найменший, [Андрій] що ні в огні не згорів, ні в воді не втонув»* («Сад Гетсиманський», с.9); *«Старий Сірко бачив, що нічого не вдієш. О, то Сіркова кров заговорила! Начувайся! І він слухав дочку і дивився на Григорія з-під волохатих брів: «Обоє рябоє»»* («Тигролови», с.222); *«І попри все той характер, як на Андрієву думку, досить-таки втішний, бо він – Андрій – належав до числа тих, які вважали й вважають, що з його нації доти не буде діла, доти вона буде упосліджена і у власній хаті бита...»* («Сад Гетсиманський», с.45); *«Дні спершу лічили, робили затіски, потім збилися і вирішили чинити за дідівським правилом – «врем'я само покаже» та «якось-то воно буде»* («Тигролови», с.146).

Часто спостерігаємо в мові Івана Багряного заміну ключових слів другої частини, тому що основне семантичне навантаження мають саме вони. У такий спосіб письменник видозмінює, уточнює значення відомого вислову. Наприклад: *«Але апетит приходить під час обіду»* («Сад Гетсиманський», с.89), пор.: *апетит приходить під час їжі*; *«В цій камері гіпертрофованого бюрократизму коли щось роблять, то неодмінно на високу скелю, якщо не можна зробити «в міровому масштабі»* («Сад Гетсиманський», с.502), пор.: *як робити, так на високу ноту*. Трапляються трансформації і на початку прислів'я, напр.: *«Дружили – водою не розлити»* («Сад Гетсиманський», с.444), пор.: *дружба – водою не розлити*. Трансформовано традиційний елемент *дружба* дієслівним компонентом *дружили*, що належать до різних частин мови.

Нерідко Іван Багряний вдається до субституції компонентів у прислів'ях і приказках для того, щоб надати їм дотепності, розважальної забарвленості, тональності. Наприклад: *«І око бачить, так шлунок не пише!»* («Сад Гетсиманський», с.467), пор.: *око бачить, так зуб не втне*; *«А сніги глибокі, а стежки непроторені, як не чхай – вище себе не скочиш»* («Тигролови», с.157), пор.: *як не старайся – вище себе не стрибнеш*; *«Хтось десь стогнав, хтось десь хрипів розпачливу лайку, роздавлений людським пресом, але на те ніхто не реагував всерйоз – кожен оберігав свої власні ребра від катастрофи, а хтось з того приводу скалозубив: – От, брат, олійниця!! Терпи, козаче, зараз полетиш на небо та й похвалишся Богові, як треба олію бити!.. Чорт! Ногу, ногу, товариші!.. людоньки добрі!..»* («Сад Гетсиманський», с.148), пор.: *терпи*,

козак, горе, будеш пити мед.

Іван Багряний уводить традиційні й трансформовані вислови здебільшого в мову персонажів, надаючи діалогам, полілогам експресивності, живості, іронії. Тому, використовуючи трансформовані приказки та прислів'я, Багряний досягає ефекту наростання темпу мовлення з відповідними колоритами (іронія, доброзичливе ставлення, радість, фамільярність, зневага і под.), що робить читача справжнім учасником подій жвавої бесіди. Логічна структура таких фразеологізмів є певним умовиводом, зв'язком суджень, одне з яких опускається як загальновідоме.

Тендітна Н.М.

ЕСТЕТИЧНЕ СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТІ

Ідея смерті в сучасній культурі стає епіцентром майже всіх роздумів і понять. У зв'язку з цим виникає дивне поєднання непеєднаних речей (особливо у постмодернізмі). Відбувається зміна поетизації та романтизації смерті на "дискурсізацію" розповідей та розмов про неї.

Осмилення проблеми смерті в літературі варіюється в залежності від домінуючих етичних, естетичних, моральних чи релігійних норм. А художнє втілення образу смерті відбувається через емоційне вираження семантики почуттів, емоцій та категорії часу. У часопросторових вимірах, які умовно позначають "до" і "після", виникає багато розбіжностей, а тому письменники досить часто вдаються до описів "двопросторовості існування", роздумів про те, що буде з людиною після її смерті.

Двадцять століття повністю змінює ставлення людини до смерті. Атеїстичне ставлення до смерті, успадковане більшовицькою епохою, врешті-решт привело до того, що над таємницею смерті перестали рефлексувати. У художній літературі це було, як правило, спонтанне, емоційне пізнання на зразок роману Р. Андріяшика "Люди зі страху" (1966). В основі художньої рефлексії лежав страх смерті, закладений тоталітарним суспільством, що не давало змоги повноцінно структурувати художню реальність і вона розпадалася. "Шизогенна" властивість українського прозопису вивершилася у художній стилістиці Є. Пашковського.

Класичний психоаналіз виходить з того, що людську психіку формує конфлікт двох інстинктів – інстинкту життя й інстинкту смерті. Залежно від того, який інстинкт виступає центром психічної структури, функціонує творча свідомість: якщо центрується інстинкт життя, то творча свідомість збирає світ, а якщо інстинкт смерті, то відбувається деконструкція світу і

його демонізація. Боротьба двох провідних інстинктів становить основу материнського коду, а їх структурізація, організація – функціонує через батьківський код. На основі материнського й батьківського кодів Н. Зборовська аналізує функціонування творчої свідомості в художній літературі, яке дає уявлення про естетичне ставлення до смерті [65, 14-29].

Визначення естетичного ставлення до смерті зазнавало постійних змін у зв'язку з появою нових світоглядних позицій. За часів Аристотеля "...навіть естетичне бридке, відтворене з природи, повинно з'являтися гарним у рамках одухотвореної митцем гармонійно-симетричної завершеності клясичного твору. Повчальне завдання творчості у моральному сенсі використовувало також функцію бридоти для підкреслення негативно-етичного чинника [226, 177]"

Бридке, потворне, жахливе як негативні цінності та естетичні властивості світу найповніше відображені в мистецтві ХХ століття і мають свій відбиток у системі сучасної науки. Саме психоаналітична категорія "страхотливого" допомагає розкрити в художніх творах образне походження жахів сучасного світу. Проблема смерті стає улюбленою темою багатьох митців. Особливо часто звертаються до неї літератори під час кризових подій у суспільстві та на межі віків. Аналізуючи українську літературу кінця ХІХ століття, С. Павличко зазначала, що в поезії "зламу віків" запанували смертоносні суб'єкти – злочинці, самогубці, божевільні, причинні та "люнатики" [133, 240]. А на думку Л. Демської, у літературі кінця ХХ століття також важливе місце займає естетизація потворної смерті [46, 123].

"Література має залишити правдиві свідчення про свій час, своє власне осмислення катастрофічних реалій [40, 62]", – вважає Ю. Гудзь. Очевидно, така увага до катастрофічності серед сучасних письменників пов'язана з кінцем однієї епохи і початком нової. Люди досить часто фантазують про те, якою смертю помруть, який матимуть вигляд, яке переживання викличе їхня смерть. Закономірно, що про подібні речі непрямо фантазує і письменник у символічній реальності. Тому незвичайне образне знання про смерть здатна дати художня література. Існує зв'язок між установками щодо смерті, які домінують у даному суспільстві, і самосвідомістю особистості, типової для цього суспільства. Тому в зміні сприймання смерті виявляють своє вираження зсуви у трактуванні людиною самої себе. Іншими словами, виявлення трансформацій, які відбуваються у сприйнятті феномену смерті колективним підсвідомим, могло б пролити світло на структуру людської індивідуальності та на її перебудову.

Давні народи мислили життя через цілісну свідомість, тобто у них не було роздвоєння, для них мертві були живими у потойбіччі, а живі – у

посейбіччі, тобто це була єдність життя і живих, і мертвих, і ненароджених. До такої архетипної єдності звертався Т. Шевченко у моделюванні національного міфу. А сучасні народи в ХХ ст. існують у культурі розколу життєсмерті. Патологічно деформується структура "життя – смерть" у сучасних художніх містифікаціях, про що свідчить проза О. Ульяненка.

ХХ століття значно знизило вартість життя. Це пов'язано з індустрією продукування образів смерті. Людину навчають "приручати" смерть, байдуже спостерігати на екрані сцени насильства і вбивства. За допомогою художньої літератури читач також може стати несвідомим співучасником вбивць. Отже, ми "привчаємося" до смерті як до побутового явища. Але це дуже небезпечна провокація у психології людини, оскільки відбувається втеча від смерті у світ мрій та уявних картин життя і смерті.

Можна стверджувати, що живий свідчить про себе передусім своїм буттям. Але не можна заперечити, що особистість вимірюється потенціалом життя як подоланої смерті. Так, соціальна "смерть" письменників, які формувалися в тоталітарних умовах, сформувала систему соцреалізму. І лише зміна тематики, поява мислячого героя, новизна експериментів у мовному та стильовому напрямках, руйнація усталених моделей у суспільстві і в психіці людини породили динамічне відчуття життєвого процесу, а оновлення життя вело до активізації танатологічних рефлексій. Адже радянська ідеологія з численними репресіями видатних особистостей поступово виводила трагічність смерті з суспільної свідомості. Винятком була героїчна смерть, яка утверджувала існування радянської держави.

Зміна парадигми життєсмерті призводить до ускладнення художньої тематики. Так, у середовищі "вісімдесятників" спостерігаємо посиленій "інтерес до аномалій", до підсвідомості людини, її інстинктів. Тема смерті у їхніх творах прочитується через численні її форми. Вона постає як безглузда, випадкова, нагла, мученицька, несправедлива, зрідка природна, насильницька, від нещасного випадку, як помста чи спокута. Смерть має обличчя дитини, жінки, матері, батька, чоловіка, людей похилого віку. Читаємо про смерть трагічну, миттєву, довгоочікувану, загадкову, "своєчасну", "несвоєчасну", від хвороби, на замовлення, від руки маніяка чи від самогубства. А також смерть показову, від виснаження, у результаті соціальних патологій та як ослух. Крім того, відтворюється широка гама людських почуттів, породжених смертю батьків, друзів, коханого, близької людини... Роздуми про життя і смерть подаються у світлі проблем самореалізації, старості, молодості, віку, статі людини.

Без зважання на смерть, без пам'яті про неї не може бути жодної

розмови про моральність та совість. Тому ні художник, ні поет, ні жодна особистість не можуть самоствердитися без розуміння смерті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудзь Ю. Наприпочатку ста літ самотності / Ю. Гудзь // Світо-вид : літературно-мистецький зб. – К. ; Нью-Йорк, 1995. – № 20. – С. 61–65.
2. Демська Л. "Народження трагедії з духу" часу / Л. Демська // Молода нація. Альманах. – 1998. – № 9. – С. 120–124.
3. Зборовська Н. В. Код української літератури : Проект психоісторії новітньої української літератури : монографія / Н. В. Зборовська. – К. : Академвидав, 2006. – 504 с.
4. Павличко С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі / С.Д. Павличко. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 1999. – 446 с.
5. Черненко О. Експресіонізм у творчості Василя Стефаника / О.Черненко. – К. : Сучасність, 1989. – 280 с.

Тихончук Г.С.

**ТЕМАТИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ
ОЛЕНИ ПЧІЛКИ**

Науковий керівник –

канд. філол. наук, доцент **Н.В. Лисенко-Ковальова**

Українська національна культура сформувалась протягом тисячоліть і міцна вона, сильні та незламна насамперед своїм глибоким корінням. Від покоління до покоління, від епохи до епохи у духовній скарбниці нашого багатостраждального, але незнищеного народу акумулювались і передавались безцінні самоцвіти і перли людської думки, моральних відносин, звичаї та норми повсякденного спілкування. І хоч справедливо стверджує філософська думка, що нове життя, нові реалії нового прагнуть слова, нового осмислення, не слід і забувати все те добре, те позитивне, що передалось у спадок із минулого; його треба берегти і розвивати, примножувати і плекати відповідно до сучасних обставин. А отже забувати, зневажати прекрасні зразки духовних скарбів минувшини – це свідомо чи несвідомо, навмисне чи ненавмисне замулювати джерела, руйнувати духовні сади чи криниці, духовні обереги нашого народу. Це рубати дощенту культурологічне дерево української нації. А такими коштовностями для кожного народу, для кожної держави, які поважають себе, свою гідність, які утверджують національну ідентичність, є його мова, фольклорна і літературна спадщина, образотворче і музичне мистецтво, вірування, побут тощо. Саме вони були, є і в майбутньому будуть засобами духовного виховання і просвітлення, краси і добра як головної і рушійної сили прогресу і цивілізації.

У нетлінну скарбницю української духовності зробила свій вагомий внесок і волинська земля. У славному переліку імен, котрі стали гордістю Волині, котрі возвеличили наш дерно-лісовий край особливе місце посідає Олена Пчілка (Ольга Петрівна Драгоманова) – обдарована письменниця, фольклорист, видавець, жінка надзвичайної працездатності. А передусім Олена Пчілка була справжнім патріотом України.

Олена Пчілка прийшла в літературу в один із найтяжчих періодів у житті українського та інших народів, що населяли Російську імперію. У 60-х роках XIX ст. було заборонено видавництво журналу «Основа», і на всій території царської Росії не лишилось жодного друкованого органу українською мовою. І ось в цю похмуру для українського літературного процесу добу 70-80-х років XIX ст. своїм словом, активною громадською позицією заявила про себе О. Пчілка. Її художня творчість відбила окремі суттєві тенденції тогочасного письменництва, змалювала настрої та ідеї середовища, серед якого виростили і про яке писала, а видавнича, літературно-критична і перекладацька діяльність стала помітним явищем у тогочасному літературно-культурному та мистецькому процесі. Саме в цей період письменниця входить в організацію української ліберальної інтелігенції «Стала громада», де в основному сформувалися її світогляд, літературно-естетичне кредо, які не зазнали суттєвих змін протягом усього довгого життєвого та літературного шляху.

Літературна творчість Олени Пчілки – це поезія, проза, драматургія, переклади та переспіви, статті.

Олена Пчілка всім своїм життям, своєю поведінкою дає приклад усім українцям, як треба працювати для добра рідного народу і як треба боротися за свободу і незалежність України.

Письменниця належала до тих літераторів. Які прокладали нові шляхи в літературі, орієнтуючи поетичне слово на пряме «втручання» у суспільне життя, на служіння визвольним прагненням народу.

Окрім того, Олена Пчілка стає ініціатором гуртка, який видавав етнографічні матеріали. Вона співпрацює з М. Янсенком, М. Драгомановим, П. Антоновичем, одночасно друкує праці «Національні тиші в українській словесності», «Вертеп» тощо. На підставі етнографічних досліджень письменниця пише новелу «Маскарад» (1899), оповідання «Перші крашанки» (1912).

Любов до українського фольклору, зацікавлення ним чи не найяскравіше проявилися в Ольги Петрівни у так званій «волинський період». Її перші записи знаходимо у збірниках М. Драгоманова «Малорусских народных преданиях и рассказах», «Очерках звуковой истории малорусских наречий».

Письменниця була глибоким вченим широкого профілю – перша

жінка-академік. З-під її пера вийшли праці «Очерки национальных типов в украинской народной словесности. Черты европейского» (1983), «Украинская юмористика» (1911) та ін..

Як поетеса Олена Пчілка виступила на початку 80-х років. У 1883 р. в альманасі «Рада» було опубліковано поему «Козачка Олена». У цьому творі звучить три провідних теми: боротьба проти національного гніту; самовіддане; емансипація жінки.

У 1886 р. вийшла збірка «Думки-мережанки». Вони писані в різні часи, то зміст книжки вийшов дуже перистий: тенденційні вірші, біблійські теми, байки, жарти – все в купі.

Особливо важливим для розуміння літературно-естетичних поглядів Олени Пчілки є вірш «Пророк» – роздум про долю поета у суспільстві.

Але важливіше місце у творчому доробку письменниці займає проза. Улюбленою формою стало оповідання, героями якого виступали або добре знайомі Олені Пчілці поміщики, або вихідці із селянства.

Ранніми творами письменниці стали оповідання «Світло добра і любові», «Товаришки». У центрі першого – доля зубожілого землеміра Петруся, який щиро прагне прислужитись рідному народові культурницьким шляхом.

Другим оповідання написане для жіночого альманаху «Рідний вінок». Головна проблема твору, яку розв'язує авторка образи двох подруг – це ідея жіночої емансипації.

Із драматичних творів письменниці найбільшою популярністю користувалися «Сужена – не одружена» та «Світова річ».

Багато зусиль і таланту віддавала Олена Пчілка справі виховання та освіти українських дітей. Найкращим підтвердженням цього є книга «Годі, діточки, вам спать» – найповніше видання дитячих творів. Ць ньому вміщено оригінальні твори письменниці: вірші байка оповідання та казки, дитячі пісеньки, сміховинки.

Варто згадати роль Олени Пчілки у видавничій сфері. Вона видавала альманах «Рада», редагувала журнал «Рідний край», співпрацювала з львівським журналом «Зоря», «Дзвінок».

Своїми оригінальними творами, поетичними і прозовими перекладами Олена Пчілка немало сприяла розвитку української літературної мови. Вона сміливо запозичувала у разі необхідності іншомовні слова, творила неологізми. Звичайно, не всі її новотвори прижились, але прагнення до розширення українського словника дало позитивні результати. Сьогодні звичним у нашому мовленні є слово «мистецтво», його вперше в постійний обіг ввела саме Олена Пчілка.

Отже, широкі грані таланту цієї письменниці стануть тією основою, які дадуть змогу сповна оцінити її внесок у літературно-публіцистичну,

педагогічно-виховну діяльність і взяти все найкраще із її надбання для розбудови сильної, незалежної, демократичної України.

Толмачова Т.А.

КОНФЛІКТ ОСОБИСТОСТІ Й ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ В РОМАНІ-АНТИУТОПІЇ ДЖ. ОРУЕЛЛА «1984»

Науковий керівник –
канд. філол. наук, доцент **І.М.Рябініна**

Роман Дж. Оруелла «1984» є антиутопією.

Як літературний жанр антиутопія остаточно сформувалась у ХХ ст. Її основні риси такі:

- очевидна сучасність часто карикатурно загострених ідей, критичний пафос в оцінці негативних тенденцій в оточуючій дійсності;
- елемент фантастичного, що виростає із сучасних для автора реальних фактів, подій, процесів у суспільному, політичному й духовному житті;
- іронічне пародіювання нежиттєвих і загрозливих, на думку автора, ідей та уявлень про ідеальне суспільство й ідеально щасливу людину; зображення негативної моделі суспільної системи;
- центральний конфлікт – конфлікт особистості й суспільства, тоталітарного режиму. Головна проблема – духовна деградація людини в умовах насильства.

У романі «1984» Дж. Оруеллом створений образ типової тоталітарної держави. Діяльність Міністерств правди, миру, любові й достатку (які є, по суті, міністерствами неправди, війни, жорстокості й нестатків) в Океанії служить для того, щоб усіляко обмежити волю людини, насильно перетворити її на біологічного робота.

Суспільство Океанії характеризується чіткою ієрархічною структурою. Усе суспільство поділяється на членів внутрішньої й зовнішньої партії та пролів. Життя громадян Океанії, які належать до однієї соціальної категорії, істотно відрізняється від життя громадян іншої категорії (так, рівень життя партійців у цілому вище, ніж рівень життя пролів, але в останніх більше волі, ніж у членів партії; члени внутрішньої партії, у свою чергу, мають деякі переваги перед членами зовнішньої партії).

Суспільство Океанії скуто моторошною атмосферою страху – страху кожної людини перед тоталітарною владою, символом якої є Старший Брат.

Більшість громадян Океанії завжди й у всьому відчують штучно створені тоталітарним режимом недоліки, вони голодні й погано одягнені, живуть у напівзруйнованих приміщеннях, воля їхньої думки обмежується самостопом і новомовою, держава постійно перебуває в стані війни, і життя в Океанії часто виглядає досить страшно.

Тоталітарний режим у романі «1984» прагне перетворити суспільство на один величезний, суворо контрольований механізм, а всіх громадян, відповідно, на позбавлених усього людського, абсолютно однакові, бездушні деталі цього механізму.

Суспільне життя особистості в Океанії (участь у двохвилинках і Тижневі ненависті, членство в Молодіжному антистатевій спілці, обов'язкове відвідування суспільного центру тощо) значно переважає над її приватним життям, досить суворо регламентоване й фактично зводиться до функції деталі в суспільному механізмі.

Приватне життя людини в розглянутій державі зводиться до мінімуму, режим намагається знищити його взагалі: руйнуються сім'ї, викорінюються дружба, довіра, любов. Держава прагне цілком підкорити людину своїм інтересам.

Протиріччя між інтересами тоталітарної влади й потребами особистості, поступово нею усвідомлюваними, і створює конфлікт особистості й режиму. Це усвідомлення відбувається завдяки пробудженню в людині її нормальних, природних почуттів, і насамперед – почуття любові.

Зміни у свідомості Уїнстона Сміта відбиваються в характері й стилі записок, які він веде. Сам факт наявності записів, у яких усе чіткіше й чіткіше виявляється «я» героя – одне зі свідчень протесту проти придушення особистості тоталітарним режимом.

Цей протест у розглянутому творі набуває різних форм: наприклад, вступання у заборонені статеві зв'язки, ведення заборонених записів, спроби позбутись постійного спостереження, читання забороненої літератури тощо.

Жінки, як показує Дж. Оруелл, більш активні в боротьбі, ніж чоловіки, тому що в жінках сильніше розвинений чуттєвий, емоційний бік характеру (і тому вони менш підкорені впливові тоталітаризму).

Конфлікт особистості й тоталітарного режиму в романі «1984» вирішується трагічно: Уїнстон Сміт і Джулія зломлені духовно (їх змусили зрадити одне одного); повстати в Океанії можуть тільки проли, а вони, вочевидь, ніколи цього не зроблять.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В РЕЦЕПЦІЇ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА

Науковий керівник –

канд. філол. наук, доцент **Н. В. Лисенко-Ковальова**

Тарас Шевченко був «немов великий факел з українського воску, що світиться найяснішим і найчистішим вогнем європейського поступу. Факел, що освітлює цілий новітній розвиток української літератури» [2] (І. Франко). Його художні твори, цей «величний храм любові до сім'ї людської» [2] (В. Самійленко), «належать усій Україні і будуть промовляти за неї вічно» [2] (П. Куліш) цілому світові. Як драматург («Назар Стодоля» – авт.) і прозаїк, автор повістей у дусі просвітницького реалізму, Шевченко естетично вдосконалював жанри, надаючи їм гуманного змістового наповнення. Як поет і епік уводив українську літературу в коло світових, удосконалив віршування, виробив високий стиль, спричинився до усталення норм літературної мови. Як бачимо, Тарас Шевченко привертав увагу різних дослідників. Розглядає творчість Тараса Шевченка і Юрій Шевельов (Шерех) – мовознавець, літературознавець, мистецтвознавець, культуролог, людина глибокої думки, тонкого смаку й унікальної ерудиції. І саме він, до речі, – один із тих, хто постійно мав на увазі весь літературний процес у його зовнішній розірваності і внутрішній – більшій або меншій – поєднаності, реагував на нього як на цілість.

До шедеврів Шерехової шевченкіани належать дві статті, в яких ім'я Шевченка – поета і художника – пов'язане з іменем іншого митця, Миколи Ге: «Микола Ге і Тарас Шевченко: мистець у відмінному контексті» [3] та «Слідами Миколи Ге: Париж і Київ» [3]. Тут Шерех ще раз засвідчив свою здатність побачити ніким не побачене або ж у відомому знайти невідоме – та підтвердив свою репутацію знавця не лише літератури, а й інших мистецтв (у даному випадку – живопису). Насамперед, він хоче довести, ніби усталена думка про тему України як «осердя Шевченкової поезії» потребує корекції. Помилковість цього твердження, мовляв, доводить «звичайна статистика»: в повному корпусі Шевченкової поезії слова *Україна*, *український* вжито 269 разів, а слова *Бог*, *Божий*, *Господь*, *Господній*, *Ісус*, *Христос*, *Христів* – 1281 раз. Скажемо прямо: аргумент від статистики вкрай непереконаливий. Натомість маємо проникливі міркування про глибину Шевченкового відчуження Бога і про особливий зміст цього почування, в якому поєдналися палка любов і відчайдушний бунт; тоді як образ Христа є в Шевченка «амальгамою Бога й Людини, і до того ж людини в її нескінченних невимовних муках» [3]. Тут Шевельов

убачає схожість Тараса Шевченка з Миколою Ге, автором геніального «Розп'яття» та інших релігійних полотен. І йде далі: бачить спільність їхнього погляду на світ. Вона не випадкова, зокрема, й тому, що Микола Ге, як показує Юрій Шерех, глибоко закорінений в українському ґрунті, до того ж мав широкі зв'язки з діячами української культури (був, власне, українським художником, хоч і вважається російським).

Ще одну цікаву сторінку вніс Юрій Шерех у шевченкознавство своїм вступним словом – а власне ґрунтовною доповіддю (на науковій конференції 1989 року в Нью-Йорку, присвяченій 175-річчю від дня народження поета –авт.). Назва доповіді: «Критика поетичним словом», – і йшлося в ній про те, як літературна позиція Шевченка, що є частиною проблеми літературного процесу (а відтак і своєрідною частиною проблеми загальноісторичного процесу), виражена в його поетичних текстах. Одним із найскладніших моментів є тут ставлення Шевченка до своїх попередників – пошана і заперечення. Загалом у такому означенні наче й немає чогось нового чи неприйняттого. Та ось доповідач аналізує відомі вірші, присвячені Котляревському й Квітці–Основ'яненку, і показує складність їхнього змісту: вдячність, хвала, побажання – і в них прочитується також і те, чого він хотів би від своїх глибоко поважаних попередників і чого в них не було. І справді, інколи ловиш себе на думці: чи міг реальний Шевченко вдаватися в такий скрупульозний аналіз Котляревського й Квітки, як це випадає віртуозу літературознавства Ю. Шереху?! Чи погодимося з тим, що геній поезії осягає все сповна і немовби з висоти майбутнього?

Перебуваючи під глибоким враженням від життєвого і творчого подвигу поета, Шерех пише про нього з пістетом і ставить його в коло найвизначніших інтелектуальних явищ доби. Що і підтверджує скрупульозним аналізом його поезики та вдумливою інтерпретацією всієї людської особистості.

Як уже говорилося, одним із постійних напрямів творчих інтересів Ю. Шереха була мистецька творчість його сучасників – ровесників і молодших, в еміграції і в Україні. Проникливі міркування про них становлять тканину низки його проблемних статей і доповідей, багатьом із них присвячені окремі ґрунтовні розвідки. В майбутньому ми плануємо розглянути й інші дослідження Юрія Шереха.

Автор статті Топалова Олена Володимирівна, магістрантка філологічного факультету

ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія української літератури. ХХ століття: У 2 кн. Кн. 2. Ч. 2: 1960–1990-ті роки: Навч. Посібник / За ред. В. Г. Дончика. –К.: Либідь, 1995. – 512 с.
2. Новий довідник: Українська мова та література. – К.: ТОВ «КАЗКА», 2007. – 864 с.

Шатская И.Ю.

**К ВОПРОСУ ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ ПО ИЗУЧЕНИЮ
СИНТАКСИСА И ПУНКТУАЦИИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ЯЗЫКУ
(на материале бессоюзных сложных предложений)**

Научный руководитель –
канд. филол. наук, доцент **Н.М. Маторина**

Предлагаем систему заданий, которую можно использовать при изучении бессоюзных сложных предложений в школе (дидактический материал учитель подбирает по своему усмотрению): **1.** Распределите предложения по группам: 1) простые; 2) сложные: а) сложносочиненные, б) сложноподчиненные, в) бессоюзные; **2.** Прочтите текст. Найдите сложные предложения; определите, какие они: союзные или бессоюзные; если союзные, то сложносочиненные или сложноподчиненные. Объясните знаки препинания; **3.** I. Объясните знаки препинания. Замените бессоюзные сложные предложения союзными и определите, в чем их различие. II. Напишите небольшой рассказ на тему одной из пословиц, используя бессоюзные сложные предложения; **4.** Найдите бессоюзные сложные предложения и определите их типы. Замените бессоюзные конструкции союзными и определите стилистические различия между ними. В каких случаях замена невозможна?; **5.** Рекомендуем использовать опорный конспект (ОК) «Знаки препинания в БСП». Даем весь материал сразу; для лучшего усвоения ОК предлагаем ученикам выбирать из списка предложений соответствующие примеры. Далее можно предложить составить самостоятельные примеры или подобрать предложения из художественных произведений для всех случаев постановки знаков препинания в БСП; **6.** Трансформируйте, если возможно, данные сложносочиненные и сложноподчиненные предложения в бессоюзные. Укажите, изменяются ли при этом смысловые отношения между частями; **7.** В данном тексте найдите части сложных предложений, связанные бессоюзно; **8.** Переведите предложения на русский язык. Сопоставьте смысловые отношения в бессоюзных предложениях в обоих языках. Как отражают эти отношения знаки препинания?; **9.** Определите, есть ли возможность синонимической замены бессоюзной связи сочинительной или подчинительной. Трансформируйте предложения в случае возможности. Объясните невозможность замены в остальных случаях; **10.** Продолжите предложенные конструкции, составив с каждой из них по

два бессоюзных сложных предложения, выражающих различные смысловые отношения. Определите, в чем состоит различие между членами каждой пары (смысловые отношения, особенности интонации и пунктуации); **11.** Бессоюзные сложные предложения с однотипными частями распределите по группам: 1) бессоюзные сложные предложения с общим значением перечисления: а) одновременности или совместности, б) последовательности; 2) бессоюзные сложные предложения с общим значением сопоставления. Охарактеризуйте интонацию каждой подгруппы. Отметьте бессоюзные сложные предложения с разнотипными частями; **12.** Придумайте такие перечислительные сложные предложения, которые бы выражали мысль: 1) о приближении грозы; 2) о школьном вечере; 3) о спортивном соревновании; **13.** Следующие бессоюзные сложные предложения преобразуйте в сложноподчиненные с причинной придаточной частью; **14.** Придумайте и запишите бессоюзные сложные предложения, в основе которых лежали бы такие смысловые связи: *молоденькая травка — наступившая весна, спокойное море — полный штиль, продажа елок — наступающий Новый год*; **15.** Следующие бессоюзные сложные предложения преобразуйте в сложносочиненные со словами **и поэтому** или сложноподчиненные с придаточной следственной частью (союз **так что**). Объясните знаки препинания; **16.** Определите, в каких из приведенных бессоюзных сложных предложений употреблены авторские знаки препинания, в каких знаки препинания поставлены по правилам; **17.** Выделите бессоюзные предложения. Найдите различные синтаксические средства связи частей. Охарактеризуйте интонацию; **18.** Спишите сначала бессоюзные сложные предложения, а затем, простые предложения с однородными членами. Составьте схемы тех и других, сравните их. Объясните знаки препинания; **19.** Задания творческого характера: составление разного рода текстов с использованием БСП; выписывание из изучаемых литературных произведений примеров БСП с разными знаками препинания и т.п.; **20.** Синтаксический разбор бессоюзных сложных предложений и т.д.

Швидка А.В.

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ПАРАДИГМИ ДІЄСЛОВА: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

**Науковий керівник –
доктор філол. наук, професор К.Г. Городенська**

Незважаючи на те, що дієслово віднедавна цілком обґрунтовано вважається центральною частиною мови [5, с.217], меншої кількості

спірних його аспектів не стало. Одним із таких дискусійних питань і досі залишається дієслівна парадигма. «Парадигма – у широкому розумінні – ряд протиставлених мовних одиниць, кожна з яких визначається відношенням до інших; групування одиниць однієї мовної системи чи підсистеми в класи на основі різних їхніх опозицій. У вузькому розумінні – об'єднання мовних одиниць у певні класи, де кожна з них може у мовленні бути заміненою іншою мовною одиницею цього класу» [13, с.457]. «Словник-довідник лінгвістичних термінів» Д.Е.Розенталя і М.О.Теленкової подає такі визначення парадигми: «1. Система флективних змін, які є зразком формотворення для даної частини мови; 2. Сукупність форм словозміни одного й того ж слова» [9, с.195]. Поняття парадигми спочатку було застосоване в морфології. Структура парадигми визначається характером граматичних категорій та їхніми взаємозв'язками в межах частин мов. Виділяють у парадигмі одну форму як основну, вихідну [13, с.457].

Традиційно поняття дієслівної лексеми охоплювало дієслівні утворення, які означають дії та стани. У наукових посібниках та підручниках помітні певні розбіжності щодо кількості дієслівних утворень та послідовності їх розміщення. Кількість таких дієслівних одиниць зазвичай варіюється від чотирьох до п'яти. Так, М.А.Жовтобрюх, Б.М.Кулик до складу дієслівної парадигми відносять:

- 1) інфінітив, або неозначену форму дієслова (*спати, робити*);
- 2) особові форми дієслова (*роблю, робиш, робитиму, робишеш, роби, роби́ть*);
- 3) родові форми (*робив, робила, робило*);
- 4) іменні форми, або дієприкметники (*роблений, зроблений*);
- 5) дієприслівники (*роблячи, зробивши*) [8, с.320].

Предикативні (присудкові) форми на –но, –то до такої системи граматичних форм не внесено, проте відзначено вживання в українській мові невідмінюваних слів на –но, –то, що за походженням є колишніми короткими дієприкметниками пасивного стану минулого часу середнього роду однини, що в називному відмінку закінчувалися на –о [8, с.368].

Академічна граматики української мови за редакцією І.К.Білодіда виокремлює чотири дієслівні утворення: особове дієслово, дієприкметник, дієприслівник та інфінітив. Незмінні предикативні форми на –но, –то при цьому відносяться в окрему формальну групу дієприкметників, що у складі речення виконують роль присудка [11, с.297-298; с.417-418]. Отже, згідно наведених дефініцій дієслівна парадигма постає як чотирикомпонентна.

Автори підручника «Сучасна українська літературна мова» за редакцією А.П.Грищенка до складу системи дієслівних форм, окрім

інфінітива, дієприкметника та дієприслівника, відносять ще й форми виду, стану, способу, особи, числа та роду [12, с.406].

Незважаючи на кількісно різний склад дієслівної парадигми, зазвичай верхній щабель такої ієрархії (а будь-яка парадигма, як відомо, має ієрархічну структуру) відводиться інфінітиву через те, що «він усвідомлюється в мові як початкова, або вихідна дієслівна форма, що є центром усієї дієслівної системи» [8, с.322]. Автори вузівських підручників майже одногосно вважають інфінітив початковою формою дієслова, так само як називний відмінок однини є початковою формою іменника, тим паче, що в усіх граматиках і словниках будь-яке дієслово подається саме у формі інфінітива як початкова вихідна номінація дії, стану або процесу. Другу позицію обіймають особові форми (власне дієслова), третю – дієприкметник, а четверту – дієприслівник. Початковою формою дієслівної системи, а отже, і першою позицією його парадигми інфінітив вважають М.А.Жовтобрюх, Б.М.Кулик, І.К.Білодід, М.Я.Плющ, А.П.Грищенко, О.Т.Волох, М.Т.Чемерисов, Є.І.Чернов та ін.

Проте, у межах традиції також відома спроба вважати інфінітив неосновною дієслівною формою, яка в парадигматичній ієрархії посідає четверте місце, після дієвідмінюваних дієслів (*v e r b u m f i n i t u m*), основною семантичною ознакою якого є матеріально виражений взаємозв'язок дії з її виконавцем або сприймачем – реальним або гіпотетичним, дієприкметника та дієприслівника, а на п'яте місце виводяться предикативні формам на *-но*, *-то* [2, с. 157-158]. Ці п'ять дієслівних утворень, за визначенням авторів, становлять вихідну дієслівну парадигму [2, с. 163].

У традиційних граматиках української мови, у навчальних посібниках інфінітив відносили до дієслова на підставі його лексичного значення, більше того, вважаючи початковою, вихідною формою, що є центром усієї дієслівної системи [8, с. 320], зовсім незважаючи на те, що ця форма позбавлена таких граматичних дієслівних категорій як категорії часу та способу. Наявність категорії виду (аспектуальності), яка пов'язана з основою дієслова і властива кожному дієслову, є периферійною стосовно власне-дієслівних категорій часу і способу. Ця граматична категорія не може репрезентувати морфологічну дієслівність інфінітива, і не є підставою для того, щоб вважати інфінітив початковою формою дієслова [5, с. 284]. Категорія перехідності/неперехідності, яка також притаманна інфінітиву, не є суто морфологічною, а, так би мовити, «напівсинтаксична» [10, с. 27]. Саме через це вона не може бути використана як основна для морфологічної характеристики інфінітива. Отже, позбавлений основних дієслівних категорій інфінітив, який до того ж не виражає транспонованих у дієслово від іменника категорій роду та числа, не може бути вихідною

формою цього класу слів [5, с. 284].

Отже, прибічники функціональної граматики репрезентують дещо інший підхід до визначення обсягу дієслівної лексеми. Він передбачає, щоб лексичні одиниці, які входять до складу парадигми дієслова, в комплексі виявляли семантичні, синтаксичні та морфологічні форми. У сучасному мовознавстві подібна тенденція спостерігається і при частиномовній класифікації слів. Класифікація слів за частинами мови, яка здійснюється за кількома критеріями, а саме за семантичним, синтаксичним, морфологічним та частково словотвірним критеріями, у мовознавстві отримала назву *гетерогенної* [7, с. 187]

Так, К.Г.Городенська, досліджуючи «Дієслівну лексему в семантико-граматичному вимірі» зазначає, що обсяг поняття «дієслівна лексема» мають становити ті лексичні одиниці, які в комплексі виявляють семантичні, морфологічні та синтаксичні ознаки дієслова. Синтаксичному вживанню відводиться роль вирішального чинника у встановленні їхньої дієслівної природи. З-поміж п'яти традиційних дієслівних утворень, як зазначає науковець, у цій позиції можуть вживатися особово-часові та особово-способові форми, властиві дієвідмінюваним дієсловам. Вони є основними і типовими формами дієслова, бо найповніше, як з морфологічного, так і з синтаксичного погляду, представляють дієслово у морфологічній системі мови. Що ж до інших членів традиційної дієслівної парадигми – дієприкметника, дієприслівника, інфінітива та предикативних форм на –но, –то, то вони виявляють якусь одну чи дві ознаки з необхідного комплексу ознак, іноді частково [6, с. 181].

Тож, цілком слушно зазначив свого часу В.В.Виноградов: «інфінітив – не центр дієслівної системи, а її периферія» [3, с. 511]. З думкою В.В.Виноградова перегукується твердження Р. Якобсона про те, що «з усіх дієслівних форм найменшу граматичну інформацію має інфінітив. Він нічого не говорить ні про учасника описуваної події, ні про стосунок цієї події до іншої описуваної події або події мовлення. Отже, інфінітив вилучає категорії особи, роду, числа, таксису і часу» [14, с. 95].

Останнім часом у наукових працях, присвячених дослідженню парадигм змінних частин мови, з'являються такі поняття, як «повна» та «неповна» парадигми, «підпарадигма», «мікропарадигма», «підкатегорія». В енциклопедії «Українська мова» йдеться про те, що повна парадигма може розпадатися на кілька часткових, що називаються підпарадигмами, які утворюються на основі протиставлення форм за одним або кількома значеннями. Так, наприклад, повна парадигма дієслова включає особово-числову підпарадигму в теп. ч. і родово-числову в мин.ч. і т.ін. У повній парадигмі є всі члени, в неповній немає або однієї з підпарадигм, або однієї або кількох форм слів (так безособові дієслова типу *смеркати*,

світати, мрячити не мають форм першої і другої особи) [13, с. 457].

Мовознавець М.Т.Баранов пропонує таку, на його погляд, повну дієслівну парадигму, початковою формою якої є інфінітив: першою її віхою вважають способи: дійсний, умовний і наказовий. Наступні щабелі словозміни відведено конкретно кожному з них: дієслова дійсного способу змінюються за часом, за числами, а в теперішньому та майбутньому – за особами, минулий час однини змінюється за родами; дієслова умовного способу змінюються за числами, а в однині – за родами; дієслова наказового способу – за числами [1, с. 125].

Повна парадигма може бути поділена на три неповні способові парадигми: на парадигму дійсного способу, парадигму умовного способу та на парадигму наказового способу. Далі можна вести мову про неповну парадигму часу: про парадигму минулого, теперішнього та майбутнього часів. Але, як зазначає науковець, саме інфінітив є вихідною формою будь-якої парадигми – чи то повної, чи то неповної. Дієприкметник та дієприслівник при цьому вважаються особливими категоріями дієслова, але до його парадигми не вносяться, адже вони мають своє лексико-граматичне значення, до того ж дієприкметник має свої форми словозміни, тобто свою парадигму. Не залучають їх до парадигми дієслова з огляду на те, що парадигма відображає систему словозмін, тобто можна сказати, що дієслово змінюється за способом, часом, особою, але не змінюється за дієприкметником та дієприслівником. Отже, можна говорити про те, що дієслово має особливі форми (категорії) – дієприкметник та дієприслівник [1, с. 125].

П.І.Сигеда та М.Г.Сердюк, аналізуючи дієслівну парадигму, вважають її найскладнішою. За визначенням науковців, парадигма дієслова як структурне ціле членується на окремі складові компоненти, які вони називають «підпарадигмами». Вводять і поняття «мікропарадигми», яким пропонують називати частину парадигми, що складається з двох чи трьох підпарадигм, об'єднаних якимось одним граматичним значенням, однією граматичною категорією. Як приклад наводяться часові підпарадигми (теперішнього, минулого і майбутнього часу) об'єднуються в мікропарадигму дійсного способу. Окрему мікропарадигму у складі парадигми дієслова (за визначенням науковців – «макропарадигма») має дієприкметник.

Так, наприклад, за словами вчених, повна парадигма дієслова недоконаного виду містить п'ятдесят шість граматичних форм, які об'єднуються в три мікропарадигми (дійсного, недійсного способу; дієприкметника) і десять підпарадигм (теперішнього, минулого, майбутнього часу (складні і складені форми); наказового, умовного способу; чоловічого, жіночого, середнього роду; множини та

дієприслівника).

Парадигма дієслова доконаного виду, яка включає в себе сорок три граматичні форми, складається з трьох мікропарадигм (дійсного, недійсного способу; дієприкметника), до якої входять вісім підпарадигм (минулого, майбутнього часу; наказового, умовного способу; чоловічого, жіночого, середнього роду; множини). Форма інфінітива в жодну з підпарадигм не вноситься.

Визнають мовознавці і те, що дієслівна парадигма може бути повною і неповною. Вчені зазначають, що у неповній парадигмі немає якихось окремих форм, підпарадигми та навіть мікропарадигми. Так, не всі дієслова мають мікропарадигму дієприкметника. Та й взагалі, питання щодо включення підпарадигм дієприкметника у парадигму дієслова поки що визнають спірним.

Автори підкреслюють, що з усіх визнаних граматичних категорій, властивих дієслову, лише категорія виду і категорія перехідності/неперехідності є загальнодієслівними. П.І.Сигеда та М.Г.Сердюк пропонують дієслівні категорії у вузівських навчальних посібниках подавати у такій послідовності: вид, спосіб, час, число, особа, рід, перехідність/неперехідність, стан, клас, дієвідміна. Послідовність їх розташування визначається відповідно до зменшення їх значущості як «власне морфологічних» категорій.

Не можна оминати увагою і той факт, що дослідники дієслівні класи (як продуктивні, так і непродуктивні) вважають не морфологічною, а словотвірною категорією, а дієвідмини (першу та другу) – орфографічними, мотивуючи це тим, що у школі вони вивчаються лише з метою правильного написання закінчень [10, с. 24-27].

Незважаючи на розбіжності у поглядах науковців щодо дослідження дієслівної парадигми, ми вважаємо їх за такі, що мають право на існування, адже дієслівна лексема і дотепер залишається одним із спірних об'єктів сучасної граматики. Найбільш перспективною класифікацією дієслівної парадигми, на наш погляд, є класифікація, запропонована І.Р.Вихованцем, К.Г.Городенською, яка комплексно враховує синтаксичні, семантичні та морфологічні ознаки лексичних одиниць. Такий підхід дозволяє всебічно розглянути одиницю парадигми та врахувати всі її нюанси, навіть тих лексем, які неможливо однозначно віднести до певної частини мови. Це стосується в першу чергу й інфінітива. Наукові студії цих учених заперечують головування інфінітива у парадигмі дієслова не лише через те, що він не виражає власне-дієслівних категорій способу та часу, а також транспонованих від іменника морфологічних категорій роду та числа, а й через те, що маючи дієслівну лексичну семантику, використовується двома основними частинами мови – дієсловом та

іменником. З погляду синтаксичної деривації інфінітив є дієслівно-іменним утворенням, специфіку якого становить різний спосіб закріпленості за дієслівною та іменниковою сферами. Формально-синтаксичне дієслівне функціонування інфінітива здійснюють аналітичні морфеми та допоміжні дієслова, а іменникове – синтаксичні позиції. Це й дало підстави науковцям розглядати інфінітив як специфічну міжчастиномовну форму [5, с.284-285]. Проте, ні в системі іменника, ні в системі дієслова інфінітив не становить їхнього ядра, а лише периферію [4, с. 27].

Отже, класифікація лексичних одиниць, які входять до складу дієслівної парадигми, що комплексно ґрунтується на синтаксичному, семантичному та морфологічному критеріях, дає можливість вичерпно їх дослідити та найбільш правильно побудувати парадигму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов М.Т. Суффикс или окончание –ть, –ти в инфинитиве? // Русский язык в школе. – 1972. – №2. – С.125.
2. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К.: Либідь, 1993. – С. 157-158, 163.
3. Виноградов В.В. Русский язык: Грамматическое учение о слове. – М.; Л.: Учпедгиз, 1947. – С.511.
4. Вихованець І.Р. Частиномовний статус інфінітива // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: Зб. наук. праць. – Серія: Філологія. – Вінниця. – 2000. – Вип.2. – С.27.
5. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С. 217, 284-285.
6. Городенська К.Г. Дієслівна лексема в семантико-граматичному вимірі // Функціонально-комунікативні аспекти граматики тексту: Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С.181.
7. Данилюк І.Г. Проблема класифікації частин мови: досягнення і перспективи// Функціонально-комунікативні аспекти граматики тексту: Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 187.
8. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Вид.4-е. – К.: Вища школа, 1972. – Ч.1. – С. 320, 322, 368.
9. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. Пособие для учителей. – М., 1985. – С. 195.
10. Сигеда П.І., Сердюк М.Г. Морфологічна парадигма і дієслівна парадигма в сучасній українській літературній мові // Мовознавство. – 1993. – №3. – С.23-27.
11. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – С. 297-298, 417-418.
12. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Вища школа, 1997. – С.406.
13. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – С.457.
14. Якобсон Р.О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол // Принципы типологического анализа языков различного строя. – М.: Наука, 1972. – С.95.

ВИГУКОВІ НЕЧЛЕНОВАНІ РЕЧЕННЯ ІЗ СЕМОЮ "ЗАБОРОНА"

Досліджуючи граматичні форми вираження категорії спонукальної модальності, науковці дійшли висновку про можливість передачі семантики спонукування не лише формами наказового способу, а й багатьма іншими граматичними засобами.

В українській граматичній традиції давно виділилися імперативні вигуки, які можуть функціонувати у мовленні на рівні реченнєвої структури. Майже всі сучасні мовознавці наголошують, що такі речення становлять протилежний полюс у двоскладному простому реченні і називають їх "спонукальні слова- речення" (О.С. Мельничук), нечленовані вигуківі речення (І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська).

А.П. Грищенко вигуки за ступенем інтенсивності імперативності поділяє на три підгрупи: а) оклики (*алло! гей! агов! ау!*); б) вигуки, що мають найзагальнішу спонукальну семантику (*анумо! ану! нумо! нумте!*); в) вигуки, що мають найвищий ступінь інтенсивності спонукальної семантики. Семантика вигуків останньої підгрупи вужча і конкретніша, що дозволяє їм виражати певний тип спонукування. Наприклад: *баста! буде! годі! шабаш!* – заклик до негайного припинення дії; *біс!* – прохання повторити дію, *марш!* – військова команда або наказ швидко зникнути; *зась, цур, пек* – заборона; *цить!* – вимога припинити розмову, прохання заспокоїтись і т.ін. Саме ця семантична особливість імперативних вигуків зумовлює їх зближення з формами наказового способу дієслова [8].

Питання про знакову природу вигуків тривалий час залишалося дискусійним. Певний період вважалося (О.О. Реформатський, Є.М. Галкіна-Федорук та ін.), що вигуки не виражають ніякого поняття. Звідси робився висновок, що вигуки – це слова, які не мають значення. На думку Н.О. Курносової, мовні знаки не обов'язково позначають предмет чи клас будь-яких предметів навколишньої дійсності; вони можуть позначати поняття ідеальні, що належать свідомості. Саме вигуки і мають ідеальні денотати.

Вигуки не називають емоції, волевиявлення і т.ін., а сигналізують про них. Специфічний спосіб позначення, характерний для імперативних вигуків, – сигналізування про волевиявлення (чи, точніше, вираження їх) свідчить про специфіку самого денотата. Денотат вигуків належить до плану ідеального, в цьому випадку ідеальне належить не до рівня свідомості, а швидше – підсвідомості [3].

Як відомо, імперативні вигуки використовуються з метою вираження й передачі в процесі комунікації волевиявлень, заборон, команд тощо.

Імперативні вигуки *зась! цур! пек!* об'єднуються конкретною семантикою, а саме заборони.

Сучасні тлумачні словники української мови подають такі значення вигуків із семою "заборона":

Зась, виг. 1. Виражає категоричне заперечення або відмову від чого-небудь. 2. Уживається як присудок, у значенні "не можна" [9, с. 272]. Наприклад: – *А зась!* Не діждеш ти мене сміттям годувати. Нагодуй свого Карпа, – сказала Мелашка (Нечуй-Левицький); – *Зась!* То моє діло (Карпенко-Карий).

Пек, виг., заст., кому, чому, на кого-що. Уживається при вираженні досади, незадоволення тощо або як закляття при бажанні відвернути що-небудь, позбутися когось, чогось [7, т.б., с. 110]. Наприклад: *А пек* тобі, забув, дурню, Що смерть за плечима (Шевченко); – *Ей* лишися, мій любчику! – говорила Оксана до свого чоловіка Івана Саїна. – *Та пек тобі*, – сказав Саїн, – з твоїм "лишися" (Черемшина).

Цур, виг. (розм.). Уживається для заборони торкатися чого-небудь, брати, привласнювати; вигук, яким скріплюють певну умову, домовленість (переважно в іграх); Вигук, що вживається для висловлення невдоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось. *Цур тобі та пек тобі* – 1) виражає побажання позбутися кого-, чого-небудь, не мати справи з кимось, чимось; триматися осторонь, уникати кого-, що-небудь; ухилятися від чогось; гребувати; не виявляти інтересу до чого-небудь, зневажати щось [7, т.11, с. 250]. Наприклад: – *Стійте!* Станьте ж ви, братця, тут *цур* до хвіртки не наближатися (Кропивницький); – *Е, ні!* Стривайте, *цур* не грать. *А* то не буду й танцювать, *Поки* барвінку не нарву *Та* не заквічаюсь (Шевченко).

Визначальним для заборони є авторитарна позиція мовця – визнане адресатом право яким-небудь чином обмежувати діяльність адресата. Мета заборони близька до мети наказу. Заборона є більш емоційно забарвленим варіантом спонування. Тон заборони діє як найбільш різкий, грубуватий. Мовні засоби, що вживаються при оформленні мовленнєвого акту "заборона" в українській мові вирізняються великим розмаїттям через те, що заборонний зміст може бути відтворений одиницями різних рівнів, у тому числі й зазначеними вигуками. Емоційна та експресивна насиченість вигуків зумовлює продуктивність їх у розмовному мовленні. Ця група нечленованих речень виконує роль національно-мовного компонента в художньому відтворенні дійсності. Відповідні одиниці й поза контекстом сприймаються як виразники семи волевиявлення.

Мовна картина світу є міфічно-образним актом пізнання, інтерпретації світу. Вона не є застиглою номенклатурою, бо виявляє нелінгвістичну реальність як за рахунок співвідношення мовних одиниць з об'єктами реальної дійсності, так і завдяки зв'язкам слів всередині мови як

цілісної системи. Отже, окрім передачі інформації в суспільстві (зовнішня семантика), мові властива ще й внутрішня семантика: окремі мовні елементи, комбінуючись між собою в нескінченно якісно й кількісно неоднакових послідовностях, створюють певний текст "етнічно-генетичної інформації". У цьому тексті імпліцитно містяться алгоритми поведінки, які засвоює людина, оволодіваючи певною мовою.

Відлуння культу вогню збереглося в українській фразеології. Язичництво визначало обряди, звичаї, ритуали, заборони, що регламентували все життя давньої людини, супроводжували її і при найважливіших подіях, і в повсякденному побуті. Історичні корені фразеологізму "*Цур тобі! Пек тобі!*" сягають глибокої давнини. Цим виразом користуються з найдавнішого часу і понині.

Учені-славісти, починаючи з середини ХІХ ст., виявляли певний інтерес до цього неординарного виразу. Він лаконічний, експресивний, популярний, але значення складників затемнене.

Однозначно визнавалась приналежність *Цура*, *Чура* до пантеону язичницьких богів. Вчені припускають, що "*Чур*" прямо пов'язаний з санскритським "*чур*" (палити) й означає домашнє вогнище, "домового", а "*пек*" одного походження з "пеку" й означає те саме. Отже, "*Цур тобі, пек тобі*" – "*Хай охороняє тебе "чур", "чур" і домашнє вогнище*".

Із заклятъ, де згадується ім'я *Цура*, *Чура*, цілком зрозуміло, що основне призначення цього божества – оберігати мир у сім'ї і щастя у межах володінь сім'ї і роду, члени якого живуть разом. Ось чому кличуть на допомогу це божество, бо саме так можна відігнати злу силу. Перекази зберегли значення "*Цура*", "*Чура*" як обереги сімейних полів, меж, сіножатей. На межах, які охороняє це божество, у давні часи стояли стовпчики дерев'яні – "*чурбани*". Місце, де стояли зображення *Цура*, *Чура*, вважалися священними.

В.В. Коптілов твердить, що тоді й виникло дієслово "*цуратись*" – обходити священні місця [2, с. 110]. Згодом це слово змінило своє значення: в сучасній мові "*цуратися*" – триматися осторонь, взагалі уникати чого-небудь, кого-небудь, ухилятися від якихось дій, справ, гребувати [7, т.11, с. 250].

Формули з іменем "*Цура*", що пережили часи язичництва, набули зовсім іншого значення, зберігаючи лише віру в силу здійсності сказаного. Згідно словникових дефініцій у сучасній мові це вже не іменник, а тільки вигук і належить він до розмовно-побутового мовлення. Уживається для заборони чого-небудь, брати, привласнювати щось, робити.

Процес граматикалізації (переродження іменника у вигук) не в останню чергу відбувся через забуття суті й призначення самого *Цура*.

Загадковим залишається лексема *Пек*. Припущення стосовно одного походження з дієсловом "*пекти*" (*печу*) О.О. Потебня не спростовує і погоджується з тим, що фразеологізм *Цур тобі, пек!* означає: *Хай оберігає тебе Цур і вогнище!* [5, с. 56].

Уявлення про те, що вогонь проганяє злу силу, породило ряд звичаїв, пам'ять про які, можливо, ще збереглася, хоча вони вже вийшли з ужитку.

У лексикографічній праці І.І. Срезневського слово *пек* зафіксовано зі значенням жар. Не виключено, що *Пек* – один із компонентів відомих фразеологізмів – є уламком старого язичницького культу вогню і має споріднене семантичне наповнення з іменником "*Пек*" – "*жар*".

Разом із тим, великий інтерес викликає російський діалектизм *пек* – муки, страждання, погибель, кінець, пор. *Пек тебе, ему...* [6, с. 315]. Це вже свідчення того, що колись добрі невидимі духи, без яких неможливо було співіснувати з природою, з домашніх пенатів перетворюються у предмет огиди, а фразеологізм – у недобре побажання. Наприклад, у О.О. Потебні "*Цур тобі, пек тобі, осина тобі, марина* (марена – смерть), або записи І.Я. Франка "*Пек ти Маро, осина би ти було!*".

Однак наведені фразеологічні одиниці далеко відійшли від свого первісного призначення і мають вигуково-модальний характер. Поява слова "*осина*" пов'язує ці закляття з християнством, прямо вказує на пізнішу фазу цих змін. Присутність християнської стихії вносить певний дуалізм в уявлення про закляття. Ця подвійність сягає віддалених часів. Наші пращури вважали себе християнами, але чинили дійство старовинних язичницьких заклинань.

Цур і Пек з прийняттям християнства знеособились, з оберегів вони перетворились у злу силу, а згодом слово *Пек* перетворилося у вигук, втративши ознаки самостійної частини мови. Сучасні лексикографічні праці саме так і витлумачують слово "*пек*".

Слова *Цур, Пек* зовсім втратили первісне лексичне значення і стали знаками образно-виразової суб'єктивної характеристики зі змістом постпозитивного висловлювання, з яким вигук зливається єдністю інтонації, що сприймається як експресивно-емоціональний детермінант цього висловлювання. У таких твореннях займенниковий компонент семантично значимий і являє собою керований член сполуки. Але надзвичайно висока експресивність цих висловів, замкнутість і основна синтаксична функція – емоційно-оціночне речення – свідчать про його вигуковий характер.

Отже, для української мови є характерним багатство засобів спонування. Це зумовлено ментальністю українського етносу, яка позначена яскравою національною специфікою, пов'язаною з неповторністю узуальною мовленнєвої поведінки, звичаїв, ритуалів,

невербальної комунікації (міміки, жестів тощо). Часто в ситуації спонукання бажання мовця досягти поставленої мети більш гнучкою щодо змісту фразою зумовлює добір висловлення, яке відображає високу українську емоційність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вежбицкая А. Речевые акты // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып.16. – М.: Прогресс, 1985. – С.251-275.
2. Коптілов В.В. У світі крилатих слів. – К.: Веселка, 1968. – 151 с.
3. Курносова Н.О. Про знаковий статус вигуків // Мовознавство. – 1990. – №2. – С.67-68.
4. Майборода О.А. Українська фразеологія як джерело народознавства: Дис. ... канд.філол.наук: 10.02.01. – Х., 2002. – С. 64-69.
5. Потебня А.А. К истории звуков русского языка. – III. – Этимологические заметки. – Варшава, 1881.
6. Словарь русских народных говоров. – Вып.7. – Л.: Наука, 1990. – 355 с.
7. Словник української мови: В 11т. – К.: Наук.думка, 1970-1980.
8. Сучасна українська літературна мова/ За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища школа, 1997. – С. 480-484.
9. Сучасний тлумачний словник української мови: 50 000 слів / За заг.ред. д-ра філол.наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД "Школа", 2006. – 832 с.
10. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – С. 376-378.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бавикіна Людмила Дмитрівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Баглай Юлія Миколаївна – студентка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Бараненко Катерина Олександрівна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Біличенко Ольга Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Блохіна Оксана Вікторівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Боженко Наталя Володимирівна – учитель української мови та літератури ЗОШ №6 м. Дружківка.

Борисенко Ольга Сергіївна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Бурова Елла Володимирівна – аспірантка кафедри педагогіки Слов'янського державного педагогічного університету.

Виляда Марина Миколаївна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Вінникова Тетяна Сергіївна – аспірантка кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Вовк Анна Сергіївна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Гаврилова Наталя Олександрівна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Гарбузов Євген Володимирович – студент V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Гладій Ольга Віталіївна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Гончарова Світлана Сергіївна – студентка II курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Горобець Юлія Юріївна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Гриценко Ольга Петрівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Грозь Олена Олександрівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Денисенко Надія Олександрівна – студентка IV курсу україно-англійського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Дмитриченко Діана Володимирівна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Жукова Тетяна Валеріївна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Залезська Альона Миколаївна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Зенцова Світлана Олександрівна – аспірантка кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Зінковська Оксана Вікторівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Казарян Амалія Гарушівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Каморнікова Юлія Віталіївна – аспірантка кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Касьянова Наталія Василівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Коваль Марк Сергійович – студент V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Кононенко Юлія Романівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Кошелєва Ірина Володимирівна – студентка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Лавська Лариса Вікторівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Лазаренко Анастасія Костянтинівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Ларіна Ольга Володимирівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Линова Ольга Василівна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Литвиненко Яна Іванівна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Лістрова Марина Юріївна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Магула Наталія Вікторівна – учитель вищої категорії, учитель української мови та літератури ЗОШ №20 I-II ступенів м. Слов'янська.

Маторін Борис Іванович – старший викладач кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Маторіна Наталя Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Мірошніченко Ірина Анатоліївна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Наквасіна Оксана Михайлівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Нікуліна Олена Юріївна – студентка V курсу україно-англійського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Новікова Ольга Станіславівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Олесевич Олеся Вікторівна – студентка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Орел Анна Сергіївна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри загального та російського мовознавства і теорії та історії літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Паніна Олена Вікторівна – учитель української мови та літератури I-ї категорії ЗОШ №6 м. Дружківка.

Панченко Ірина Вікторівна – учитель вищої категорії, учитель-методист Прелеснянської ЗОШ I-III ступенів.

Панченко Павло Казимирович – учитель вищої категорії Прелеснянської ЗОШ I-III ступенів.

Піддубна Валерія Валеріївна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Поліщук Наталя Миколаївна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Поліщук Юлія Сергіївна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Пушкова Юлія Ігорівна – студентка V курсу україно-англійського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Решетняк Олена Олександрівна – старший викладач кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Рожкован Марина Станіславівна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Рославцева Наталія Аркадіївна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Рудюк Оксана Володимирівна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Савескул Дар'я Юріївна – студентка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Самойлова Марина Павлівна – студентка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету.

Сбітнєва Ірина Миколаївна – аспірантка кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Сегін Любомир Васильович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Сергєєва Анна Олександрівна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Слущенко Олена Сергіївна – студентка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Сологуб Людмила Анатоліївна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Стрижак Тамара Володимирівна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

педагогічного університету.

Сущенко Ольга Олегівна – магістрантка V курсу відділення іноземних мов Слов'янського державного педагогічного університету (автор статті «Принципи циклічності та основні мотиви в збірці “Книга пісень” Г. Гейне»).

Сущенко Ольга Олександрівна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету (автор статті «Мовні особливості рекламних заголовків»).

Тарасенко Тетяна Анатоліївна – магістрантка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Тендітна Надія Миколаївна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Тихончук Анна Сергіївна – студентка V курсу україно-англійського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Толмачова Тетяна Анатоліївна – студентка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Топалова Олена Володимирівна – студентка V курсу українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Шатська Ірина Юріївна – магістрантка V курсу російсько-українського відділення Слов'янського державного педагогічного університету.

Швидка Анна Вікторівна – аспірантка кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

Швидка Надія Валентинівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Слов'янського державного педагогічного університету.

ОСВІТА І КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Випуск 2

Матеріали
науково-теоретичної та науково-методичної конференції
викладачів та студентів
Слов'янського державного педагогічного університету,
учителів загальноосвітніх закладів

(філологічний факультет, 20-22 квітня 2010 р.)

Відповідальний редактор Н.М. Маторіна, кандидат філологічних наук,
доцент

Статті друкуються в авторській редакції.

Матеріали надано авторами публікацій в електронному вигляді.
Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори
публікацій.

Підприсмець Маторін Б.І.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним
комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.

Підписано до друку 12.04.10 р.
Формат 60×84 1/16. Ум. др. арк. 10,25.
Зам. № 175. Тираж 100 прим.

84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел./факс (06262) 3-20-99; тел. (0626) 66-53-56